

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทาง
ท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

โดย นายพิเชษฐ ภูมิพาณิชย์ และ คณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้ร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความชำนาญมากขึ้น ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชนทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือ ประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลมีการ “วางแผน” การทำงานบนพื้นฐานของข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำ มีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจนในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น และเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่

สร้างความสนใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษา และรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไปซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยนักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (NODE) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาโดยตลอดบทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง NODE และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยการเขียนรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

การศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นโครงการที่ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทักษะความสามารถในการจัดการ CBT ของเครือข่ายชุมชนโดยทีมวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ได้ร่วมมือในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน วางแผนและแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และลงมือร่วมปฏิบัติงานกันอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าการดำเนินงานบางช่วงเวลาอาจประสบปัญหาบ้าง แต่ด้วยความมุ่งมั่นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ ทีมวิจัยชุมชนเชื่อมั่นว่ากระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างทางของการพัฒนาด้วยเครื่องมือดังกล่าวจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

นายพิเชษฐ์ ภูมิพาณิชย์ และคณะ

	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	3
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย	3
การดำเนินโครงการวิจัย	3
ผลที่ได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	6
การศึกษาและวิจัยคงไว้ซึ่งธรรมชาติโดยดัดแปลงน้อยที่สุด	9
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	22
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	33
หลักคิดในการวิจัย	37
กรอบแนวคิดในการวิจัย	39
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	40
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	40
พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย	41
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	41
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	41
การตรวจสอบข้อมูล	41
วิธีดำเนินการของแต่ละกิจกรรม	41

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	62
ตอนที่ 1 ผลการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่ม	62
ตอนที่ 2 ผลการศึกษาสำรวจองค์ความรู้และศักยภาพพื้นที่	65
ตอนที่ 3 ผลการพัฒนาศักยภาพ	104
บทที่ 5 สรุป / อภิปรายผล / และ ข้อเสนอแนะ	140
สรุปผลการวิจัย	140
อภิปรายผล	146
ข้อเสนอแนะ	151
บรรณานุกรม	153
ภาคผนวก	155

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำบลเนินเพิ่มเป็นชัยภูมิที่ตั้งระหว่างจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดเลย พื้นที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานของรัฐ เป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงติดอันดับต้น ๆ ของอุทยานฯ มีนักท่องเที่ยวและเวียนมาท่องเที่ยวสม่ำเสมอทุกฤดูกาล ลักษณะพื้นที่มีตั้งแต่ที่ราบบริเวณเชิงเขาในเขตหมู่ 1 หมู่ 15 หมู่ 16 และหมู่ 17 มีระดับความสูง 1,300 – 1,755 เมตร จากระดับน้ำทะเลบริเวณหมู่ 10 ที่ทำการอุทยานฯ และบริเวณยอดภูหมั่นขาว ภูลมโหล และภูแผงม้า อากาศจึงหนาวเย็นตลอดปีและหนาวจัดในฤดูหนาว มีแม่น้ำลงที่บ้านร่องกล้า (หมู่ 10) ทุกปี ส่งผลให้มีหมอกตลอดปีทั้งสามฤดู รวมถึงดงชากระที่เครือข่ายชุมชนมั่งร่วมกันปลูกบริเวณภูลมโหล ภูหมั่นขาวมีกล้วยไม้ป่าและดอกไม้ป่าบานสลับผลัดเปลี่ยนในแต่ละฤดู สามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนได้ตลอดปี ในอดีตพื้นที่เคยเป็นสมรภูมิแห่งการสู้รบ จึงมีประวัติศาสตร์ร่วมสมัยและเรื่องราวของเหตุการณ์สู้รบที่น่าสนใจ อีกทั้งผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งพร้อมที่จะเล่าเรื่องราวเหล่านั้นแก่ผู้มาเยือน และยินดีจะช่วยรวบรวมและเรียบเรียงเป็นข้อมูลให้อนุชนรุ่นหลังได้รับรู้สืบต่อไป มีลำห้วยขมิ้นเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของน้ำตกที่สวยงามหลายสาย ได้แก่ น้ำตกหมั่นแดง ร่มเกล้าถาวร ศรีพัชรินทร์ แก่งลาด ตาดฟ้า กระจายอยู่ทั่วไปในเขตหมู่ 15 และหมู่ 16 ของตำบลเนินเพิ่ม และสิ่งที่เป็นจุดเด่นที่ไม่เหมือนแห่งใดของประเทศคือ ลานหินปุ่ม ลานหินแตก ที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยา รวมถึงร่องรอยของสถานที่ซึ่งอดีตผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยเคยใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในขณะเกิดการสู้รบ ได้แก่ โรงเรียนการเมือง สำนักอำนาจรัฐ หมู่บ้านมวลชน โรงพยาบาล ฝ่ายม้ง ถ้ำวิฑู และผาชูธง

ชุมชนหมู่ 1 หมู่ 10 หมู่ 15 หมู่ 16 และหมู่ 17 เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตอุทยานฯ และบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วกระจายอยู่ใกล้เคียงของแต่ละหมู่บ้าน มักมีนักท่องเที่ยว เข้ามาท่องเที่ยวเป็นประจำพร้อมกับทิ้งขยะที่เกิดจากการมาท่องเที่ยว โดยชาวบ้านต้องรับภาระกำจัดขยะอยู่เนื่อง ๆ ชาวบ้านทั้ง 5 หมู่บ้านจึงมีความคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องหลักของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการโดยชุมชนร่วมกับอุทยานฯ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้าสามารถดำเนินการได้นอกเหนือจากชุมชนจะมีส่วนดูแลพื้นที่อนุรักษ์ร่วมกับอุทยานฯ แล้ว ยังจะส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมจากการ

ท่องเที่ยวนอกเหนือจากทำเกษตรกรรม อีกทั้งจังหวัดพิษณุโลกมีนโยบายแผนรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเด็นด้านทางประวัติศาสตร์ชาติไทย ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย ดังนั้น การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเครือข่ายชุมชนตำบลเนินเพิ่มร่วมกับอุทยานฯ ถือเป็น การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าทางการท่องเที่ยวให้แก่อำเภอนครไทยและจังหวัดพิษณุโลก ทำให้เพิ่ม น้ำหนักการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ผู้มาท่องเที่ยวอำเภอนครไทย ตามเส้นทางประวัติศาสตร์ ของพ่อขุนบางกลางท่าวด้วย

นอกจากนี้ แต่ละชุมชนมีที่ตั้งและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันจึงทำให้มีทุนทางการท่องเที่ยวที่มี ทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันเด่นชัด อาทิเช่นมีความเหมือนในเรื่องของการตั้งถิ่นฐานที่มี การอพยพย้ายถิ่นมาจากที่อื่น การอยู่ในสภาพของสงครามความขัดแย้ง และในความแตกต่าง อาทิเช่น เชื้อชาติม้งและไทย ภาษา วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และความคิดอันเป็นคอมมิวนิสต์และ ประชาธิปไตย ซึ่งปัจจุบันสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่เกิดปัญหาดังเช่นในอดีต ซึ่งทั้ง 5 หมู่บ้าน สภาพการตั้งชุมชนอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า ดิน น้ำ เป็นพื้นที่ป่าของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่ที่คง หลงเหลือร่องรอยของประวัติศาสตร์การสู้รบของบุคคลที่มีแนวความคิดที่แตกต่างกัน เช่น โรงเรียนการเมืองการทหาร สำนักอานาจารัฐ กังหันน้ำ เป็นต้น และยังประกอบไปด้วยความแปลก ทรายการตาทางธรณีวิทยา เช่น ลานหินปุ่ม ลานหินแตก เป็นต้น ประกอบกับในพื้นที่ของชุมชนก็มี ศักยภาพที่สามารถจะนำมาเป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็น ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น

จากศักยภาพดังกล่าวของพื้นที่ทั้ง 5 หมู่บ้าน โดยเฉพาะพื้นที่ในบ่านร่องกล้าหมู่ที่ 10 ซึ่งมีความพร้อมและได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปบ้างแล้วนั้น ทำให้ชุมชนที่อยู่ข้างเคียงปรึกษาหารือจะดำเนินการจัดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นลักษณะของเครือข่ายชุมชนโดย จัดทำการวิจัยการสร้างเครือข่ายโดยชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยยึดหลักพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ควบคุมผลกระทบให้อยู่ในระดับต่ำ มีการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน มีการสร้างจิตสำนึก และกระบวนการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ มุ่งเน้นการคงไว้ซึ่งธรรมชาติ มีการดัดแปลงหรือพัฒนาพื้นที่น้อย และจัดให้มีความกลมกลืนกับ ธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น การกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่น และความร่วมมือ จากผู้เกี่ยวข้อง อีกทั้ง สกว. มีโครงการวิจัยพัฒนาศักยภาพของชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งดำเนินการไป ระยะหนึ่งแล้วทำให้สามารถเชื่อมโยงบุคคล ข้อมูล และผลการวิจัยร่วมกันได้ โครงการวิจัยนี้จะมี ส่วนช่วยเพิ่มศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนตำบลเนินเพิ่มในการบริหารจัดการไปสู่

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป ภารกิจหลักของโครงการวิจัยครั้งนี้คือ การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยว โดยชุมชนในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เครือข่ายนี้มีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมพัฒนา และทดลองใช้เส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งผลจากโครงการวิจัยนี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและชุมชนที่ท้องถิ่น โดยชุมชนและภาคีมีบทบาทในการร่วมพัฒนา เพื่อสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

2. คำถามวิจัย

1. แนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร
2. ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่มจะมีแนวทางในการร่วมพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวได้อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การร่วมพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่มโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน 5 หมู่บ้าน และภาคีที่เกี่ยวข้อง

4. พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย

ชุมชน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 10 หมู่ 15 หมู่ 16 และหมู่ 17 ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

5. ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะที่ 1	1 กรกฎาคม 2554 ถึง 31 มีนาคม 2555
ระยะที่ 2	1 เมษายน 2555 ถึง 31 ธันวาคม 2556

6. งบประมาณในการวิจัย

ระยะที่ 1	156,300 บาท
ระยะที่ 2	143,700 บาท

7. ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของ 5 หมู่บ้าน และภาคีในตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ทำให้จำเป็นต้องมีกระบวนการที่จะเชื่อมโยงต่อกันและองค์กรในพื้นที่ ซึ่งทีมวิจัยใช้การประสานงานทั้งรายบุคคลและหน่วยงาน การจัดประชุม การฝึกอบรม การสัมมนา การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และใช้รูปแบบการดำเนินการวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเชื่อมเกิดการพัฒนากองทุนที่เกี่ยวกับการเชื่อมโยงคนในพื้นที่ของ 5 หมู่บ้าน และภาคีเข้าด้วยกัน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวแบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ 14 ขั้นตอน คือ

1. จัดประชุมทีมงานเพื่อหารือแนวทางในลักษณะเครือข่ายระหว่าง 5 หมู่บ้าน และภาคีในพื้นที่แบ่งงานรับผิดชอบ รวมถึงวางแผนการทำงานวิจัยตลอด 18 เดือน
2. สำรวจความต้องการมีส่วนร่วมของภาคี และประสานภาคีขอความร่วมมือพัฒนากองทุนตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
3. ศึกษาสำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
4. ศึกษาบริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ พร้อมบันทึกสรุปข้อมูล ทำรายงานความก้าวหน้า
5. จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน และตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ
6. พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน เพื่อให้มีความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการท่องเที่ยว การให้บริการ และความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงการเก็บข้อมูล
7. ศึกษาฐานชุมชนต้นแบบ (CBT)
8. ประชุมถอดบทเรียนจากการศึกษาฐาน
9. ประชุมหารือเพื่อดำเนินการออกแบบเส้นทางทางการท่องเที่ยว
10. พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว
11. หาประสิทธิภาพของเส้นทางทางการท่องเที่ยว
12. ประชุมทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
13. ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์เผยแพร่การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเนินเพิ่ม
14. รายงานความก้าวหน้าและรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

8. นิยามศัพท์

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การประสานเชื่อมโยงกลุ่มบุคคลให้มีความสนใจที่จะสร้างสรรค์ หรือสนับสนุนงานบางอย่างร่วมกัน

เครือข่ายเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว หมายถึง ชุมชนและภาคีที่มีความสนใจร่วมกันที่จะ สร้างสรรค์ หรือสนับสนุนงานพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีวัฒนธรรม ชุมชน

กลุ่มสนับสนุนปฏิบัติการ หมายถึง กลุ่มคนที่มีบทบาทในการสนับสนุนให้มีการใช้ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตชุมชน เช่น การอนุญาตหรือเชิญชวนให้นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงกลุ่มคนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในเส้นทางต่างๆ ที่ จัดขึ้น

ทีมพี่เลี้ยง หมายถึง ทีมนักวิจัยพัฒนากลไกภาคเหนือตอนล่างฯ นักวิจัยจาก CBT-I ที่มี บทบาทในการคัดเลือก สร้างทีมวิจัยท้องถิ่น ร่วมวางแผนการวิจัย สนับสนุนและติดตามผลการ ดำเนินงานของทีมวิจัยชุมชน รวมถึงร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผล

9. ผลที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวตำบลเนินเพิ่ม
2. ได้รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ยุทธศาสตร์การประสาน ความคิดและการทำงานร่วมกัน
3. ได้รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงเนื้อหา ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และ วิถีวัฒนธรรมชุมชน
4. ได้ศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ธรรมชาติและชุมชนที่มีแกนนำในพื้นที่ช่วยประสาน การดำเนินการในโปรแกรมการเรียนรู้ด้วย
5. ได้เครือข่ายของกลุ่มคนที่สนใจและมีประสบการณ์ในการพัฒนาสินค้าทาง การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนในตำบลเนินเพิ่ม
6. เยาวชนและนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมชุมชนจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

10. ผู้เสนอโครงการ

นายพิเชษฐ์ ภูมิพาณิชย์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยการสร้างเครือข่ายพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยการนำเอาชุมชน 5 ชุมชน มาสืบค้นศักยภาพของชุมชนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และนำข้อมูลมาสังเคราะห์ และให้ชุมชนได้ศึกษาค้นคว้าโดยสามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และให้กับบุคคล ภายนอกได้เข้าใจชุมชนได้อย่างถูกต้อง และยังเป็นรากฐานในการจะพัฒนาชุมชนนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีกรอบแนวคิดในการพัฒนา ดังนี้

1. แนวคิดในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเกิดผลกระทบให้อยู่ในระดับต่ำ
2. การศึกษาและวิจัย คงไว้ซึ่งธรรมชาติโดยมีการดัดแปลงและพัฒนาพื้นที่น้อยที่สุด โดยคงไว้ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ
3. แนวคิดเกี่ยวกับเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
4. การท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
6. หลักคิดในการทำวิจัย
7. กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

1. แนวคิดในการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเกิดผลกระทบให้อยู่ในระดับต่ำ

รากฐานโดยทั่วไปของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญที่สุดต้องมีการอนุรักษ์รักษาไว้ซึ่งทรัพยากร ธรรมชาติโดยรอบของชุมชน มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคนส่วนรวม และสามารถรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน

ความหมายของการอนุรักษ์

เกษม จันทร์แก้ว (2540: 112) ได้ให้ความหมายของคำว่า “อนุรักษ์” หมายถึง เป็นการใช้อย่างมีความต้องการ และประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “using for immediate need and saving for future use” ถ้าจะอธิบายประเด็นหนึ่งก็อาจพูดได้ว่า “การอนุรักษ์” หมายถึงการใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผล (to use rationally) และมีการสร้างสรรค์ (build up) “การอนุรักษ์” จึง ได้แก่ การใช้ การเก็บ การรักษา ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวนและการแบ่งเขต

ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะเอื้ออำนวยให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป

นิวัติ เรืองพานิช (2539: 3) ได้ให้ความหมายของคำว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด โดยใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเปล่าน้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์มากที่สุดให้แก่มหาชนโดยทั่วถึงกันด้วย ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะ (time and space) และพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดด้วย

ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ

เกษม จันทร์แก้ว (2540: 138) ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงสิ่งต่างๆ ซึ่งอยู่ตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ทรัพยากรเหล่านี้ ได้แก่

1. น้ำ
2. ดิน
3. ป่าไม้
4. พืชหญ้า
5. สัตว์ป่า
6. แร่ธาตุ
7. มนุษย์
8. อื่น ๆ

ความสำคัญของทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้มีหลายประการ เช่น ดิน คือทรัพยากรที่อำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ป่าไม้ให้ประโยชน์ในทางที่พัก เชื้อเพลิง ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มและเครื่องเขียนต่าง ๆ พืชหญ้าซึ่งเป็นอาหารสัตว์ มนุษย์ใช้น้ำสำหรับการอาบน้ำ ต้ม ปิ้งอาหาร การขนส่ง และเป็นปัจจัยสำคัญต่อทุก ๆ ด้าน สัตว์ป่าเป็นอาหาร ขนสัตว์เพื่อทำเครื่องนุ่งห่มและอื่น ๆ สูดทำแร่ธาตุเป็นเชื้อเพลิง ปุ๋ย และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เป็นโลหะ

โสภณ เดชมา (2524: 7) ให้ความเห็นว่า การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนมาว่าอยู่ในเมืองหรือชนบท ดังนั้น ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดจะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม วัฒนธรรมและธรรมชาติ ส่วนสมนึก อ่องเอีย (2519: 12-14) กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จะเกิดได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและความรู้ (education and information) ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับ

แนวความคิดของ นิวัติ เรืองพานิช (2527: 20-21) ที่ได้รายงานว่า การใช้ทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่ง จำเป็นต้องคำนึงถึงทรัพยากรอื่นในเวลาเดียวกันด้วย และจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติและนำเอาวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยในการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปอย่างประหยัด เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ให้มากที่สุด และนานที่สุดเท่าที่จะทำได้

วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สมิทธิ์ สระอุบล ใน โชคก จรุงคนธ์ (2540: 15-19-18) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติว่า มีอยู่หลายวิธีการจะเลือกปฏิบัติแบบไหนนั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่า อย่างไหนเหมาะสมและใช้ประโยชน์ได้มากกว่ากัน ซึ่งมีวิธีดังต่อไปนี้

1. การสำรวจหา (exploration) ประการแรกต้องสำรวจตรวจหาสิ่งที่เราต้องการนำมาใช้ประโยชน์ นักการป่าไม้จะเสาะแสวงหาพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่สำคัญและประโยชน์นักการเกษตรก็จะสำรวจตรวจหาวิธีการปรับปรุงดิน และทำการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเพาะปลูก เป็นต้น

2. การป้องกัน (protection) เมื่อสำรวจทรัพยากรต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เราต้องนำมาใช้ประโยชน์แล้ว ก็จะต้องมีการป้องกันมิให้ทรัพยากรเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงเป็นพิษภัย (pollution) เกิดความเสื่อมโทรม (deterioration) เกิดความเสียหาย (spoilage) หรือถูกทำลาย (destruction) โดยโรคพืชหรือแมลง เป็นต้น

3. การลดอัตราความเสื่อม (elimination of waste) คือ การบริโภคให้ถูกหลักเศรษฐกิจ และมีประสิทธิภาพนั่นคือ เป็นการบริโภคที่มีการลดอัตราความเสื่อมโทรมให้มากที่สุด ทุกครั้งที่มนุษย์เราใช้ทรัพยากรย่อมจะมีสิ่งหนึ่งที่ทิ้งขว้างไปเสมือนไม่มีค่าที่เรียกกันว่า ผลพลอยได้ (by product) นี่คือสิ่งที่เราต้องอนุรักษ์และหาทางใช้ให้เป็นประโยชน์

4. การพยายามใช้สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณภาพรองลงมา (use lower grade material) ถ้าเราพยายามใช้สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณภาพรองลงมาเราอาจจะมีทรัพยากรเพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด และพบคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้นมากขึ้น เท่าที่ผ่านมาแล้วมนุษย์เรานั้นมักจะเลือกใช้แต่ของดี ๆ ใช้แต่ของดีที่สุดอยู่ตลอดเวลา

5. การปรับปรุงคุณภาพ (improve the quality) ขณะที่นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการทั้งหลายได้เรียนรู้จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพชั้นรอง นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายก็ศึกษาวิธีการปรับปรุงคุณภาพของทรัพยากรเหล่านี้ด้วยในเวลาเดียวกัน

6. การนำมาทดแทนกัน (substitution) ในที่นี้หมายถึง การที่นำทรัพยากรที่มีเหลือเฟือมาใช้ประโยชน์แทนทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ยากขึ้น

7. การนำกลับมาใช้ประโยชน์อีก (re-cycling) ในการผลิตต่าง ๆ ย่อมจะมีเศษวัสดุเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้นำมาทดลองกลับมาใช้ใหม่ได้

8. การถนอม (preservation) ได้แก่ การถนอมกินถนอมใช้เพื่อใช้ได้นาน ๆ

9. การบูรณะ (restoration) หมายถึง การปรับปรุงของเก่าให้ดีขึ้น ให้สามารถใช้ได้ประโยชน์แทนที่จะปล่อยทิ้งไว้ให้เก่า ผุพัง หรือเสื่อมประโยชน์

10. การปรับปรุงให้ของเดิมมีประสิทธิภาพ (efficiencies) หรือทำให้มีประโยชน์มากกว่าเก่า

11. การปรับปรุงคุณภาพของสิ่งประดิษฐ์เก่าให้ดีขึ้น (high quality) โดยไม่ทำให้ราคาของสิ่งประดิษฐ์นั้นสูงขึ้น

12. การหาประโยชน์จากสิ่งของได้เปล่าหรือสิ่งที่มีต้นทุนน้อย (low cost) เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากน้ำตก การทำความร้อนจากดวงอาทิตย์ การสร้างกังหันลม เพื่อใช้ในการปั่นเครื่องไฟฟ้า เป็นต้น

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด และให้มีใช้ตลอดไปอย่างไม่ขาดแคลน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนาความเจริญในทุกด้าน ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ในประเทศใดที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และชนชาติใดรู้จักใช้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ประชาชนในชาตินั้นๆ จะต้องมีความเป็นอยู่สุขสมบูรณ์ อยู่ดีกินดี มีสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย

2. การศึกษาและวิจัยให้คงไว้ซึ่งธรรมชาติโดยมีการคัดแปลงและพัฒนาพื้นที่น้อยที่สุด โดยคงไว้ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ

การศึกษาและวิจัย เป็นการหาข้อมูลเพื่อนำมาบริหารจัดการชุมชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ของการจัดการชุมชน ดังนั้นการศึกษาและวิจัยจึงมีความสำคัญมากที่จะนำมาซึ่งข้อมูลในการบริหารจัดการพื้นที่ในแนวทางที่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ตรงประเด็น ดังนั้นชุมชนแต่ละชุมชนควรให้ความสนใจในการดำเนินการในเรื่องนี้ ซึ่งในแนวทางการจัดการต้องมีการกำหนดกรอบ และแผนการวิจัยเป็นขั้นตอน

การกำหนดกรอบและแผนการวิจัย

ในแต่ละชุมชนส่วนขององค์กรที่รับผิดชอบจะมีแผนการวิจัยและพัฒนาชุมชน ซึ่งจะเป็นแผนในระดับตำบล เพื่อให้การบริหารจัดการชุมชน เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ซึ่งก็จะดูศักยภาพของแต่ละชุมชนเป็นเกณฑ์ ซึ่งก็จะคงไว้ให้มีความมั่นคง และ

ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ โดยจะเน้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบนิเวศให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

สาระสำคัญของการศึกษาวิจัย ซึ่งมีข้อจำกัดอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเวลา กำลังคน งบประมาณ รวมทั้งผู้มีความรู้ความสามารถ จึงทำให้การศึกษาวิจัยโดยชุมชนมาสามารถกำหนดให้ครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการได้ ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาและข้อมูลที่น่ามาใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้น นำมาวิเคราะห์ความสำคัญและจัดลำดับความสำคัญของงานที่ต้องศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน เป็นความสำคัญในระดับต้นของการศึกษาวิจัย ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเกี่ยวข้องกับงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจัดการต้องทราบ ว่าในพื้นที่หรือชุมชนของตนมีอะไรบ้าง ในปริมาณเท่าไร มีความสำคัญและสถานภาพเป็นอย่างไร เพื่อจะได้จัดการให้ทรัพยากรอยู่ตลอดไป ข้อมูลพื้นฐานที่ชุมชนสมควรจัดทำเป็นฐานข้อมูลไว้อย่างน้อย คือ

- ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

- ทรัพยากรพืช ตัวอย่างข้อมูลในเรื่องชนิด สถานภาพ ชนิดและการกระจายของพืชหายาก

- ทรัพยากรสัตว์ ตัวอย่างข้อมูลในเรื่องชนิด จำนวน แหล่งอาหารและถิ่นที่อยู่อาศัย สถานภาพของประชากร

- ชนิดป่าในพื้นที่

- ลักษณะทางระบบนิเวศวิทยาพื้นที่และทรัพยากร

- ความหลากหลายทางชีวภาพ

- ด้านการท่องเที่ยว

- ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

- ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี

- จำนวนและลักษณะของนักท่องเที่ยว

- รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อกิจกรรมนันทนาการ

- ด้านสังคมเศรษฐกิจ

- สภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลจำนวนครัวเรือน จำนวนคน จำนวนพื้นที่ที่ครอบครอง วันเดือนปีที่ครอบครอง สภาพเศรษฐกิจ ที่ตั้งบ้านเรือน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ด้านพื้นที่

- การใช้ประโยชน์พื้นที่
- ฐานข้อมูลทางภูมิประเทศ ธรณีวิทยา
- แหล่งน้ำ

2. การศึกษาวิจัยเพื่อการแก้ปัญหา เป็นการศึกษาวิจัยที่จะแก้ปัญหาเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น เช่น การเลี้ยงสัตว์ การสำรวจและวิเคราะห์สถานการณ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น เพื่อวางแผนป้องกัน สถานะภาพของสัตว์บางชนิดที่ใกล้สูญพันธุ์ เป็นต้น

3. การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการ เพื่อวางแผนและการตัดสินใจ อย่างน้อยในเรื่อง

- ด้านการบริการ

- ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- การกำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดค่าบริการในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว

- ศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดมาตรฐานและยกระดับของการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่และความต้องการของพื้นที่

- ผลตอบแทนจากการกิจกรรมนันทนาการ
- การศึกษาขีดความสามารถทางจิตวิทยาในการรองรับการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชนที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก
- ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการบริการ สิ่งอำนวยความสะดวกและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

- ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- การประเมินคุณค่าทรัพยากรภายในชุมชนและโดยรอบชุมชน
- การจัดการแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า

● ด้านการติดตามประเมินสถานภาพทรัพยากร ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ

- การศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางเดินเท้าเข้าแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ

- การศึกษาเพื่อประเมินความพึงพอใจในการใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ
- การประเมินผลการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อชุมชน

- ด้านการจัดการและพัฒนาข้อมูล

- การพัฒนาระบบฐานข้อมูลของชุมชน โดยใช้ระบบการทำงานร่วมกับภาคี และส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

- การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลชุมชน ในระดับตำบลและอำเภอ

แนวทางการนำผลการวิจัยมาใช้ในการจัดการชุมชน

1. ให้ชุมชนนำข้อมูลที่ได้ศึกษาวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการชุมชน การบริการ การท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานการเก็บค่าบริการ และค่าธรรมเนียมต่างๆ
2. ใช้ในการจัดทำคู่มือเพื่อสื่อความหมายธรรมชาติ เอกสารเผยแพร่ต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน
3. นำข้อมูลทรัพยากร ปริมาณ สถานภาพ ความโดดเด่น และความเปราะบางมาใช้แบ่งเขต การจัดการพื้นที่ การวางแผนป้องกัน การจัดการ และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
4. ใช้ในการปิดแหล่งท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
5. การจัดทำวารสารทางวิชาการ
6. ใช้ในการกำหนดกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว
7. การกำหนดคุณภาพมาตรฐานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

3. แนวคิดเกี่ยวกับเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

นับตั้งแต่โบราณ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับเส้นทางมาโดยตลอด มนุษย์ในยุคแรกเริ่มเรียนรู้ที่จะใช้เส้นทางเพื่อที่จะหาแหล่งอาหารมาเลี้ยงชีพ เส้นทางจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ เพื่อที่จะได้รู้จักและเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง ซึ่งความรู้ในเรื่องการใช้เส้นทางได้ถูกถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เพื่อประโยชน์ในการ ดำรงชีพ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีการวิวัฒนาการเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างชุมชนหรือเมือง จากเส้นทางที่มีการพัฒนาเป็นถนนเล็กๆ จนกระทั่งเป็นทางคมนาคมสายใหญ่ๆ

เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการใช้ทรัพยากรอย่างมหาศาลได้เพิ่มขึ้นหลายเท่า ทำให้บทบาทของเส้นทางที่เคยใช้เพื่อการเรียนรู้ การหาประสบการณ์ การสร้างความเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงไปเป็นการใช้เส้นทางเพื่ออำนวยความสะดวก ในการดักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเริ่มลดน้อยลงและเหลืออยู่อย่างจำกัด สภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรม เริ่มมีภัยพิบัติต่าง ๆ นานาเกิดขึ้น ทำให้คนหลายคนเริ่มที่จะตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่จำกัด จนเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมโทรมของพื้นที่ จึงมีผู้เริ่มหันมามองผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของสังคมเศรษฐกิจ

อย่างรวดเร็ว และได้มีปฏิริยาที่จะหยุดความต้องการในการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยรัฐบาลภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนประชาชนได้คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จึงได้กระตุ้นให้ตระหนักในเรื่องความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้กลายเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว ตลอดจนเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ใช้เส้นทางได้รับประสบการณ์เป็นครั้งแรก กลายเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการศึกษาสิ่งแวดล้อมกลางแจ้ง และกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ

วัตถุประสงค์ของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

1. ด้านการศึกษา เป็นที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นฐานทางระบบนิเวศ ขบวนการทางชีววิทยา และการจัดการ เป็นการใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
2. ด้านการอนุรักษ์ เป็นที่ที่มนุษย์จะได้เรียนรู้ถึงสาเหตุและผลของความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเข้าใจถึงปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้แนวทางในการอนุรักษ์ที่ดี
3. การสื่อความหมาย เป็นการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยใช้การสัมผัสธรรมชาติโดยตรงและให้ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของบุคคลทั่วไป
4. การศึกษาวิจัย เป็นการเปิดโอกาสให้มีการเข้าไปศึกษาโดยการสำรวจและทดลองในสภาพธรรมชาติอย่างใกล้ชิด
5. ทิศทาง เป็นการแนะนำธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแก่ผู้เริ่มต้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็แรงกระตุ้นและเสริมสร้างประสบการณ์ให้มากขึ้น
6. แรงบันดาลใจ/แนวคิด ประสบการณ์ครั้งแรกจะเป็นแรงกระตุ้นและเสริมสร้างความประทับใจในเรื่องที่ได้รับและมีความสำนึกในการรับผิดชอบต่อการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การวางแผน สำรวจ ออกแบบ

เส้นทาง ที่จะจัดทำขึ้นไม่ใช่เป็นเพียงทางขนส่งผู้มาท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ แต่วัตถุประสงค์หลักจะเป็นเส้นทางที่จะนำผู้ที่จะไปเที่ยวชมไปสู่จุดหมาย โดยมีการสื่อความหมายรวมเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น สิ่งที่สำคัญจึงอยู่ที่การออกแบบที่ดีจุดความสำคัญ ซึ่งการวางแผนออกแบบที่มีคุณภาพจะเป็นต้นแบบของการก่อสร้างเส้นทางที่มีคุณภาพ เส้นทางที่สร้างโดยไม่มี การวางแผนก่อน อาจจะกลายเป็นเพียงทางที่ผ่านเข้าไปในป่า และมีการใช้เพื่อสื่อความหมายอย่างจำกัด ซึ่งการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดทำเส้นทางเพื่อสื่อความหมายธรรมชาติ ควรจะมี

การดำเนินการอย่างรอบคอบ โดยมีการวางแผนอย่างละเอียด และในการวางแผนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จะต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในการดำเนินการ

หลักเกณฑ์เบื้องต้นในการวางแผน

1. ลักษณะของนักวางแผนกำหนดเส้นทาง มีดังนี้

1.1 ต้องมีความคุ้นเคยกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งจะไม่ทำให้ลักษณะของพื้นที่ ที่เด่นและความสำคัญของพื้นที่ถูกมองข้ามไป

1.2 ต้องคุ้นเคยกับวัตถุประสงค์โดยทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะของการวางแผนด้านการสื่อความหมายธรรมชาติ มีความเข้าใจในโปรแกรมที่กำหนดขึ้น คำโครงของโปรแกรมจะถูกเสนอในรูปแบบของการศึกษาสิ่งแวดล้อม การศึกษาธรรมชาติ การอบรมผู้นำ การวิจัย ทั้งในรูปแบบและนอกรูปแบบ เป็นที่ศึกษากลางแจ้ง หรือการรวมกันของสิ่งเหล่านี้ จะเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

1.3 ต้องตระหนักว่าจุดมุ่งหมายการวางแผนเส้นทางนี้เพื่อสาธารณชน ประชาชนที่ไม่คุ้นเคยกับสภาพธรรมชาติ ดังนั้น เส้นทางศึกษาธรรมชาติควรปลอดภัยและน่าเข้าใจ

1.4 ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของตัวเส้นทางเอง และจะต้องบรรยายเกี่ยวกับความเปราะบางของสิ่งแวดล้อม และการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติมิให้ผู้ใช้งานเส้นทางเข้าไป และต้องนักวางแผนที่คำนึงถึงข้อเหล่านี้ จะเป็นผู้สร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่มีคุณภาพสูง และใช้ประโยชน์ได้ยาวนาน

2. ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการวางแผนเส้นทาง คือ

2.1 ระเบียบ ข้อกำหนด กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2.2 สภาพของการใช้ประโยชน์พื้นที่

2.3 เป้าหมายของเส้นทางเดิน เพื่อการเดินทั่วไป เดินไปชมทิวทัศน์ หรืออื่นๆ

2.4 การใช้เส้นทาง ใครเป็นผู้ใช้ จำนวนเท่าใด เช่น ผู้ใช้คือ กลุ่มครอบครัว นักเดินทาง นักเรียน และกลุ่มอายุต่างๆ

2.5 การประเมินความเหมาะสมและผลกระทบ

1) ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

2) ยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมกว่าหรือไม่

3) จำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมหรือไม่

4) สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่แล้ว เพียงพอหรือไม่

2.6 การสำรวจทรัพยากรและลักษณะภูมิประเทศ

1) ดิน คือ อนุกรมวิธานของดิน ลักษณะเนื้อดิน โครงสร้าง ความลึกของพื้น ความยากง่ายต่อการเกิดการพังทลาย

2) การระบายน้ำที่ผิวหน้าดิน การซึมผ่านของน้ำ

3) ลักษณะภูมิประเทศ ความลาดชันและระดับความสูง

- ที่ราบและความลาดชันน้อย ประมาณ 0-25 เปอร์เซ็นต์
- ความลาดชันน้อย – ลาดชันปานกลาง ประมาณ 5-25 เปอร์เซ็นต์
- ความลาดชันมาก – ชันมากจะมากกว่า 25 เปอร์เซ็นต์

กรณีไม่มีเส้นระดับความสูง สามารถวัดความสูงได้โดยการเปรียบเทียบกับสิ่งใกล้เคียง ลักษณะภูมิประเทศรอบ ๆ จะต้องบันทึกไว้ เช่น ยอดเขา หน้าผา และหุบเขาลึก

4) ลักษณะทางธรณีวิทยา คือ ประเภทหินพื้น มีหินโผล่ แนวขาดเก่า หรือลักษณะพิเศษอื่น ๆ

5) ชนิดของพืชที่ขึ้นอยู่ คือ พืชน้ำ พืชในพื้นที่ชุ่มน้ำ พืชบก ไม่ใช่ป่า ชนิดป่า หรือพืชหายาก

6) สัตว์ที่พบในพื้นที่

7) แหล่งน้ำ ลักษณะเป็นทะเลสาบ สระ แม่น้ำ ลำธาร แก่ง น้ำตก ที่น้ำท่วมพุน้ำ หรือที่จับน้ำ

8) สิ่งที่สามารถใช้ในการสื่อความหมาย

9) หัวข้อที่สื่อความหมาย

10) การประเมินภูมิทัศน์

11) จุดเด่นที่มีศักยภาพ จุดเปราะบางที่ควรป้องกัน จึงที่ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เข้าไป

12) มีแนวเส้นทางเดิมเกิดขึ้นในพื้นที่หรือไม่

13) ลักษณะภูมิอากาศ คือ ทิศทางลม พายุ ร่มเงา ทิศทางลาด เงื่อนไขพิเศษอื่น ๆ เช่น หมอก การเกิดคลื่น ฝนตกหนัก

14) การประเมินผลกระทบต่อทรัพยากร

ความสามารถที่จะรองรับได้ (Carrying capacity) คือ ปริมาณการใช้ของมนุษย์โดยที่พื้นที่คงอยู่ได้และมีผลกระทบเกิดขึ้นน้อยที่สุด การกำหนดเส้นทางจะต้องกำหนดความสามารถในการรองรับได้ไว้ด้วย โดยการประเมินจาก ภูมิอากาศ พืชพรรณ สภาพภูมิประเทศ ชนิดดิน ความลาดชัน ผลกระทบต่อสายตา ระดับผลกระทบที่ยอมรับได้ควรเป็นเท่าไร

- การคาดหมายรูปแบบการใช้พื้นที่

- การคาดหมายสิ่งอำนวยความสะดวกที่ต้องใช้

15) ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

- สภาพอันตรายที่พบในพื้นที่ เช่น หน้าผากวังและชัน บริเวณที่อาจเกิดภัยธรรมชาติ แม่น้ำที่เชี่ยว

- การป้องกันอันตรายที่จะทำได้ และตำแหน่งของป้ายเตือน

16) วิธีการก่อสร้างและราคา ขึ้นอยู่กับชนิดของเส้นทาง

- ที่นั่ง การปรับพื้นที่ การทำขั้นบันได การระบายน้ำ การปรับผิวหน้า การทำทางเดินยกระดับ และจัดให้มีสิ่งกีดขวางในจุดที่จะมีอันตราย

- จำนวนงบประมาณและแรงงานที่มีอยู่

- สะพาน ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการปิกนิก ที่จอดรถ ห้องน้ำ ที่ทิ้งขยะ เป็นต้น

17) ความสุนทรียภาพ การวางแผนเส้นทางจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านความสุนทรียภาพให้เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่จะได้จากเส้นทาง เรื่องนี้เป็นความสำคัญของการวางแผนเนื่องจากจุดเด่นหลัก จะมีความสำคัญในคนจำนวนมาก ความสำเร็จของเส้นทางทุกเส้นทางจะขึ้นอยู่กับคุณภาพของประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพ ปัจจัยหลักในการพัฒนาคุณภาพทางด้านสุนทรียภาพคือ

- โอกาสในการสื่อความหมาย (Interpretive opportunities)
- ความน่าสนใจของทัศนียภาพ (Scenic interest)
- การออกแบบรายละเอียด (Design detail)
- โอกาสในการประกอบกิจกรรมนันทนาการทางเลือก (Opportunities for second dary recreational activity)

โอกาสในการสื่อความหมาย ส่วนสำคัญของเส้นทางที่น่าสนใจมาจากความเข้าใจในสภาพแวดล้อม (รวมถึงบริเวณใดเหมาะสม ผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์) ความเข้าใจในเรื่องนี้สามารถดำเนินการทั้งในรูปแบบที่เป็นมาตรฐานและไม่มีรูปแบบ แต่เป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรพิจารณาในการวางแผนเส้นทางทั้งหมด ซึ่งในเส้นทางที่เป็นเส้นทางสื่อความหมาย การจัดลำดับของการสื่อความหมายจะต้องมีการวางแผนอย่างระมัดระวัง และควรพิจารณาถึงปริมาณของข้อมูลที่จะใช้กับวิธี การสื่อ (ผู้นำเที่ยว แผ่นพับ การบรรยาย ป้าย นิทรรศการ เทปบันทึก) ในเส้นทางรูปแบบอื่น ๆ การสื่อความหมายไม่ใช่เป้าหมายหลัก ใช้ความประณีตน้อย แต่ยังคงคำนึงถึงหลักการพื้นฐาน ดังนี้

- เส้นทางจะต้องมีความหลากหลายที่จะสร้างความประทับใจให้แก่พื้นที่ เส้นทางควรมีมุมมองที่กว้างไกล ซึ่งจะทำให้สามารถเห็นรูปแบบของสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศได้ และมีความเข้าใจในขบวนการที่ทำให้เกิดรูปลักษณะแบบนั้น
- วิมูมมองควรจะมีพิสัยสั้น เพื่อจะเน้นไปในรายละเอียดของภูมิทัศน์ (รูปแบบธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ) ความหลากหลายของเงื่อนไขสภาพภูมิทัศน์ เช่น พื้นที่ราบต่ำ และ พื้นที่สูง
- ข้อมูลในการสื่อความหมาย สามารถแสดงออกมาในรูปแบบง่าย ๆ ชื่อเส้นทางควรตั้งตามหัวข้อหลักของเส้นทาง การอธิบายการสื่อความหมายธรรมชาติสามารถรวมในแผ่นพับของเส้นทางหรือป้ายข้อมูลที่จุดเริ่มเข้าเส้นทาง

ความน่าสนใจของทัศนียภาพ การพิจารณาถึงความน่าสนใจของทัศนียภาพจะมีความสัมพันธ์กับโอกาสในการสื่อความหมาย ทั้งสองรูปแบบมีความสำคัญที่จะทำให้ผู้ใช้ได้รับความหลากหลายของปัจจัย และรูปแบบที่เกิดขึ้นในเส้นทาง ความแตกต่างอยู่ที่ว่าจะต้องคำนึงถึงการออกแบบที่จะทำให้เห็นมุมมองวิว

ปัจจัยที่ควรพิจารณาในการสร้างความสนใจทางด้านทัศนียภาพ คือ เส้นทางจะต้องสนับสนุนให้ผู้ใช้เส้นทางเห็นทิวทัศน์จากจุดที่มีความสูงต่าง ๆ อย่างเช่น ยอดเขา สันเขา เพื่อให้ผู้ใช้เส้นทางเห็นทิวทัศน์ในมุมมองกว้าง (Panoramic views) และทำให้ผู้ใช้ได้เห็นลักษณะภูมิทัศน์ทั้งหมด ความหลากหลายของมุมมองจะก่อให้เกิดความสนใจสูง

ความหลากหลายสามารถพบในลักษณะของที่ว่าง ซึ่งถูกประเมินจากระดับของขอบเขตสัดส่วน มาตรการส่วนของที่ว่างและวัสดุจะทำให้เกิดเป็นกำแพงของที่ว่าง ระดับของการจำกัดที่ว่างจะขึ้นอยู่กับความสูงของกำแพง ซึ่งทำให้เกิดที่ว่าง อัตราส่วน/มาตรการส่วนของที่ว่างจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของที่ว่างและขนาดของมุมมอง

ลักษณะของเส้นทางและความน่าสนใจของทัศนียภาพจะมีอิทธิพลอย่างมาก หากจะมีการพบลักษณะเหล่านี้ในเส้นทาง คือ ลำธาร แม่น้ำ ทะเลสาบ แก่ง น้ำตก และสระพืช ลักษณะเด่นของพืชพรรณในเรื่องขนาด รูปร่าง ความหายาก ลักษณะของเปลือกที่น่าสนใจ สีของใบ รูปร่างของพื้นดิน ลักษณะทางธรณีวิทยา หน้าผา ถ้ำ หินโผล่ รอยแยกในหิน เสียงจากธรรมชาติ เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอารมณ์และความสนใจ เสียงในธรรมชาติ เช่น เสียงของ สัตว์ป่า เสียงของน้ำ และเสียงของลม เส้นทางจะเป็นที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพมาก หากมีมุมมองได้หลากหลายในลักษณะที่คล้ายกัน เมื่อเส้นทางมีแนวทางไปตามสันเขาหรือขอบของเชิงเขา ทิวทัศน์จากเส้นทางค่อนข้างคงที่ การเปลี่ยนแปลงทิวทัศน์ของเส้นทาง ควรจะมีทิศทางที่ไกลจากขอบ และเพื่อจะได้เห็นมุมมองทิวทัศน์ใหม่ นักวางแผนควรหลีกเลี่ยงการสร้างเส้นทางเป็นเส้นตรง การจัดทำเส้นทาง

เป็นแนวโค้ง จะทำให้เข้ากับรูปลักษณะของภูมิประเทศมาก เป็นธรรมชาติและสร้างความประทับใจ

การออกแบบรายละเอียด รายละเอียดของการออกแบบเส้นทางควรมีการพิจารณาอย่างระมัดระวังเพราะจะเป็นการสร้างคุณภาพความสุนทรีย์ของเส้นทาง รายละเอียดจะมีความสัมพันธ์กับการออกแบบโครงสร้าง วัสดุ พื้นผิวของเส้นทาง การออกแบบง่ายๆ จะใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุที่หายาก ๆ ที่เหมาะสำหรับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ วัสดุที่ใช้ เช่น คอนกรีต แอสฟัลต์ เหล็ก และพลาสติก จะเหมาะกับเมืองและชนบทใกล้เมือง

โอกาสในการประกอบกิจกรรมกิจกรรมนันทนาการทางเลือก เส้นทางบางเส้นทาง อาจจะสร้างความสนใจให้สูงขึ้น โดยการจัดโอกาสในการประกอบกิจกรรมนันทนาการ เช่น การว่ายน้ำ การพายเรือ ซึ่งจะทำให้วัตถุประสงค์พื้นฐานของเส้นทางเสียไป นักวางแผนควรคำนึงว่า จะใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในการสร้างความสนใจโดยการจัดการเกี่ยวกับช่องว่าง ซึ่งมีลักษณะของประเภทของช่องพื้นฐาน 5 รูปแบบ ในสถานภาพของเส้นทาง

- ช่องว่างแบบป่าทึบ ซึ่งจะเป็นเส้นทางที่จะปกคลุมด้วยพืชพรรณ หรือลักษณะภูมิประเทศ

- ช่องว่างที่มีเรือนยอดของกิ่งและใบอยู่ด้านบน แต่ยังเห็นทิวทัศน์ด้านข้าง
- ช่องว่างซึ่งเห็นทิวทัศน์ท้องฟ้า แต่สองด้านปิดด้วยพืชพรรณ หรือลักษณะภูมิประเทศ
- ช่องว่างซึ่งเห็นทิวทัศน์ท้องฟ้า ด้านหนึ่งเปิดมุมเห็นทิวทัศน์
- ช่องว่างซึ่งเปิดโล่งเต็มที่ และรับแดดและลมเต็มที่

ปัจจัยข้างต้นเหล่านี้จะต้องนำมาประเมินให้น้ำหนักในการตัดสินใจ และนักวางแผนจะต้องตัดสินใจว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการสำหรับสภาพในปัจจุบันของเส้นทาง ในขั้นตอนนี้จะต้องมีการแบ่งชนิดของทางเดินเท้า และมาตรฐานการก่อสร้าง ตลอดจนรูปแบบของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

การกำหนดเส้นทาง

หลักเกณฑ์ในการกำหนดเส้นทางแบ่งได้เป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปและหลักเกณฑ์เฉพาะดังต่อไปนี้

หลักเกณฑ์ทั่วไป

- ในเส้นทางเดียวกันไม่ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงระดับความสูง และความลาดชันที่แตกต่างกันมากนัก

- ในการวางแผนกำหนดที่ตั้งเส้นทาง ควรจะพิจารณาปัจจัยในเรื่องภูมิอากาศที่จะมีผลต่อผู้ใช้เส้นทาง เส้นทางในพื้นที่ที่มีอากาศร้อนควรจะมีคุณสมบัติระหว่างแสงอาทิตย์และร่มเงา เส้นทางในแถบที่อากาศเย็นและที่สูง ควรจะมีการออกแบบป้องกันลมแรง
- เส้นทางที่จะสร้างควรมีการวางแผนให้มีการบำรุงรักษาให้น้อยที่สุด แต่ควรจะผ่านไปในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศให้มากที่สุด
 - พื้นที่ที่กำหนดเป็นเส้นทางควรจะใช้ได้ในทุกฤดูกาล
 - บริเวณต้นเส้นทางหรือทางเข้าควรจะได้เห็นได้ง่าย และเข้าถึงสะดวก
 - ในแนวเส้นทางควรจะมีการเปิดมุมมองทิวทัศน์ให้ผู้มาท่องเที่ยวได้เห็น และให้มีจำนวนที่เหมาะสมกับความยาวของเส้นทาง ไม่ใช่เป็นระยะไกลๆ เป็นกิโลเมตร จึงจะมีจุดชมทิวทัศน์
 - เส้นทางสายหลักควรจะอยู่ห่างจุดที่เปราะบางและเป็นจุดที่มีการใช้พื้นที่สูง
 - เพื่อให้การจัดการสื่อความหมายในเส้นทางสมบูรณ์ ควรกำหนดเส้นทางให้ผ่านไป ในจุดที่จะสื่อในทุกรูปแบบ ทั้งเรื่องของทิวทัศน์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ
 - ควรใช้ภาพถ่ายทางอากาศในการกำหนดเส้นทาง เพื่อหาตำแหน่งของทิวทัศน์ แหล่งที่มีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์และนันทนาการ
 - ในการวางแผนเส้นทางระยะไกล จะต้องแน่ใจว่ามีแหล่งน้ำดื่มมากพอ
หลักเกณฑ์เฉพาะ
สัตว์ป่า
 - ควรหลีกเลี่ยงบริเวณที่เป็นถิ่นอาศัยของสัตว์ป่าที่ค่อนข้างวิกฤติหรือเปราะบาง และสัตว์ที่ถูกร้าย
 - เส้นทางควรจะอยู่ด้านนอกของบริเวณที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่ แต่ควรอยู่ระยะที่มองเห็นสัตว์ได้
 - เส้นทางควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่จะเกิดผลกระทบต่อพืชและสัตว์
ดิน
 - เส้นทางควรผ่านไปในพื้นที่ดินยึดตัวกันแน่น ทนทานต่อการพังทลาย
 - ควรนำแผนที่ดินมาใช้ในการหาแหล่งดินที่ง่ายต่อการพังทลายหรือการสลายตัว และใช้แผนที่ดินในการตรวจสอบพื้นที่เพื่อหาพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการกำหนด และก่อสร้างเส้นทาง

- ในดินบึงชนิดที่ไม่เหมาะสมในการใช้เป็นผิวทางควรจะหาวัสดุสำรองเพื่อใช้ทดแทน

ถนน

- ในการกำหนดเส้นทาง ควรจะตระหนักในเรื่องของปัญหาอีกทีที่เกิดจากการจราจรซึ่งจะเป็นการกวนผู้ใช้เส้นทาง

- หากมีถนนตัดผ่านเส้นทาง ควรจะมีป้ายเตือนที่เพียงพอและเห็นได้ชัดเจน แหล่งน้ำ

- การกำหนดเส้นทางควรให้โอกาสผู้ใช้ได้เห็นแหล่งน้ำ หรือให้แนวเส้นทางอยู่ใกล้ น้ำ เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่สดชื่นเย็นสบาย แต่ต้องระวังที่จะไม่สร้างคิชอบน้ำ

- การกำหนดเส้นทางควรมีทางให้ผู้ใช้เส้นทางลงไปแหล่งน้ำ และควรจะเห็นหรือพบแหล่งน้ำทุกๆ 1-4 ชั่วโมงของการเดินทาง

อันตรายและความปลอดภัย

- ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีโอกาสของการเกิดหินหรือดินถล่ม

- ควรหลีกเลี่ยงบริเวณที่เป็นน้ำพาที่โล่ง หรือที่ง่ายต่อการพังทลาย

- ควรหลีกเลี่ยงบริเวณที่มีรากไม้โผล่มาก ๆ หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ต้อง

ดำเนินการกำจัดรากที่โผล่ออกไปจากเส้นทาง

- ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่ง่ายต่อการกัดเซาะพังทลายของดิน หรือพื้นที่ที่น้ำท่วมขัง

- ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีลมแรง หรือมีการเกิดฟ้าผ่าบ่อย

- พื้นที่ที่มีร่มเงาตามธรรมชาติ ควรจะนำมาใช้ประกอบในการกำหนดเส้นทาง

- ในเส้นทางที่ไม่จำเป็นที่จะต้องจัดสะพานข้าม ก็ไม่จำเป็นต้องกำหนดให้มีในเส้นทาง

- ควรใช้ลักษณะทางธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ในการจัดไว้ในส่วนหนึ่งของเส้นทาง เพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวได้ใช้ ทั้งนี้ จะก่อให้เกิดความรวดเร็วและสะดวก แต่ต้องไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกสะดุดหรือขาดตอนในการใช้เส้นทาง

- เส้นทางที่ข้ามเหนือหรือลอดใต้ถนน ที่ผ่านท่อน้ำ สะพาน และสายไฟแรงสูง ควรจะพิจารณากำหนดทิศทางของเส้นทาง ที่จะไม่ก่อให้เกิดทัศนียภาพที่กระทบต่อสายตาของผู้ใช้เส้นทาง

- ในเส้นทางที่จัดทำควรจัดให้น้ำไหลผ่านไปร่องระบายน้ำได้ทุกทาง เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำไหลลงไปตามเส้นทาง ซึ่งจะก่อให้เกิดการกัดเซาะได้

สิ่งอำนวยความสะดวก

- ควรจะมีการกำหนดจุดทางเข้าในแต่ละช่วงความยาวของเส้นทาง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานเส้นทางตามระยะทางที่ผู้ใช้ต้องการ
- การกำหนดทางเข้าเส้นทาง ควรจะอยู่ใกล้ที่จอดรถ ลานทางเดินที่ ห้างสรรพสินค้า หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เท่าที่จะทำได้
- ที่พักร่ม และห้องสุขา ควรจะมีการกำหนดไว้ในจุดที่จำเป็นในแต่ละเส้นทาง ทั้งนี้ควรกำหนดไว้ในแผนการพัฒนาด้วย

การวางแผนเส้นทาง

- การกำหนดเส้นทางควรเปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานเส้นทางได้เห็นทิวทัศน์ที่สวยงาม
- แนวเส้นทางควรไปตามแนวระนาบของพื้นที่ และเป็นรูปโค้ง ควรหลีกเลี่ยงมุมที่หักโค้งมากกว่า 50 องศา หรือเป็นเส้นตรง
- แนวเส้นทางตามแนวข้างเขา ควรจะมีการกำหนดให้น้ำสามารถระบายได้ตามธรรมชาติ เพื่อที่จะได้ไม่มีการก่อสร้างระบบระบายน้ำที่ซับซ้อน และหากเส้นทางสามารถระบายน้ำได้เอง จะเป็นการลงทุนในระยะยาว และเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา
- การออกแบบเส้นทางอ้อม (switchback) ให้ใช้ลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่ในการทำมุมเลี้ยว เพื่อจะได้ไม่มีการตัดแต่งสภาพภูมิประเทศเดิม หากจะต้องมีการปรับพื้นที่ ควรจะต้องมีการปลูกต้นไม้หรือสร้างฉากเพื่อบังส่วนที่มีการปรับแต่ง
- เส้นทางไม่ควรปรากฏให้เห็นเป็นรอยตามแนวเขา
- ควรหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีความขัดแย้งกับผู้ใช้งานประโยชน์อื่นๆ เช่น เส้นทางป่าเปลี่ยวต้องอยู่ห่างจากถนน และเส้นทางที่มีการใช้อย่างเข้มข้นต้องอยู่ห่างจากเขตอนุรักษ์

การปรับความลาดชัน

- ควรใช้ Clinometer หรือ Abney level ในการประเมินความลาดชัน (ไม่ให้ใช้การเดา)
- การปรับเส้นทางควรจะไปตามแนวเส้นระดับ (Contour) เพื่อหลีกเลี่ยงสภาพภูมิประเทศที่มี

ความลาดชันสูง

- โดยทั่วไป การปรับความลาดชันไม่ควรเกิน 10 เปอร์เซ็นต์ ความลาดชันที่เหมาะสม คือ 0-5 เปอร์เซ็นต์
- การปรับความลาดชันไม่ควรชันมาก จนเกิดการกัดเซาะพังทลายของดิน

- เส้นทางไม่ควรอยู่ในระดับความสูงที่เท่ากับศูนย์ เพราะจะมีปัญหาในเรื่องของการระบายน้ำ
- การปรับเส้นทางควรจะเป็นลูกคลื่น เพื่อช่วยให้มีการระบายน้ำตามธรรมชาติ และไม่ควรเป็นเส้นทางที่ตรง หรือชันเป็นระยะยาวที่จะก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายของผู้ใช้
- ในการทำทางอ้อม ควรจะมีการปรับทางลาดชันให้น้อยลง และเมื่ออ้อมไปแล้ว ความชันควรจะยังอยู่ในระดับเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน
- ในการวางแผนปรับพื้นที่ควรจะมีการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวกับชนิดดิน เงื่อนไขภูมิอากาศ ปริมาณและชนิดของการใช้เส้นทาง และบริเวณที่ตั้งเส้นทาง
- ในการออกแบบเส้นทางสำหรับการเดินทางไกล ควรจะรวมกันในการพิจารณา ขึ้นบันไดระยะสั้น หรือการปรับความชัน ที่จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการกัดเซาะของพื้นดิน และควรมีการจัดทำระบบระบายน้ำ เพื่อป้องกันการกัดเซาะของพื้นที่ด้วย

4. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมาย

พจนานุกรม (2546: 178-179) ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน

จากบทเรียนของการพัฒนาประเทศ โครงการพัฒนาหลายโครงการเป็นโครงการที่ดีแต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมองที่โครงการเป็นตัวเองไม่ได้มองที่ประชาชน ดังนั้น การให้บทบาทและความสำคัญของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในส่วนขององค์กรประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าหากจะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยั่งยืนต้องมองที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง จึงเกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึงหรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

ในช่วง 2 - 3 ปี ที่ผ่านมาคำว่า **"Community-based Tourism : CBT"** การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆความหมาย ความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี “ชุมชน” เป็นส่วนประกอบสำคัญ

แต่จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเสมือนเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น ใช้อย่างไรคือการใช้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และควรทำอย่างไร เมื่อ “ชุมชน” กลายเป็น “สินค้า” หรือ “เครื่องมือ” ที่เป็นทั้งผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่ทำลายและละเลยค่ออนอย่างยิ่ง เสมือนกับการที่ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความยินดีของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกกล่าวอ้างถึงอยู่ตลอดเวลาในการที่รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาใดๆจึง “ต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนในระดับต้นๆ และชุมชนต้องได้รับประโยชน์” อยู่เสมอ

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ๆเกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน "Community Based Tourism : CBT " ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน “เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน”

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญ ประกอบด้วย

1. ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคีทำงานร่วมกันได้

2. ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

3. การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT" ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนเองมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆสิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

4. มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT" ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ (วีระพล ทองมา, 2547 : 17-22) ได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกรักเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2. ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการเลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักษารักษ์และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการทำงานที่ปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

หลักการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรมีหลักการร่วมกัน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร
2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน
3. ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน
4. รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ
5. มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้
6. ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงาน การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน
7. การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีความมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ
8. รายได้ที่ได้รับการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสีงแวดล้อม
9. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน
10. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชน

จะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิติดอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคน ให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป (พจนา สวนศรี (2546: 185-188) ได้นำเสนอว่า สรุปเป็นขั้นตอนดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์

ชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหของชุมชนนั้น

2. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามามีการจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติตามกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

3. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดนอกจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในการพบในกฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

2. การกำหนดวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

2. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

3. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข

4. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องราวได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบาย การท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญเรื่องราวได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

3. การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้น ทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ 7 ประการด้วยกัน คือ

1. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหาก็ได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางแก้ไขปัญหาก็ได้ โดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนต้องมีการคิดใคร่ครวญวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใครบ้างที่เกี่ยวข้อง ใครมีบทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังนักท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบอย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

3. ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

4. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้

5. ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

6. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่ระรอนักท่องเที่ยวเพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

7. ประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการ ความเปลี่ยนแปลง ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็น โปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่

4. การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดีเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของ

นักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรอรับจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว เป็นคาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ตามที่พจนา สวนศรี (2546: 189-190) ได้กล่าวไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อดังนี้

- การสำรวจทางกายภาพ
 - ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)
 - แผนที่รอบในหมู่บ้าน(แสดงที่ตั้งของบ้านเรือนทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ)
- ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
- ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ

- รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป
- ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิม มากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น
- ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชนแต่ละแห่งที่ ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ
- ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล ในขั้นตอนนี้ประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผล และสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนางค์กร

- การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น

- การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติมันเอง แต่สิ่งที่ยากก็คือเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระดมสำนึกของท้องถิ่นให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร้หมุนเวียน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นตัวรื้อถอน

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่า
- กฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า

- เกิดเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว โดยสร้างผลกระทบคือ พื้นวิถีชีวิต เกิดรายได้เสริม หน่วยงาน และบุคคลภายนอกเข้าใจวิถีชีวิต

- กระบวนการทำงานของโครงการในประเด็นการท่องเที่ยว

แผนงาน

1. เตรียมความพร้อมชุมชน
2. งานสร้างเครือข่าย
3. งานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน / ของที่ระลึก

วิธีการทำงาน

- เตรียมความพร้อมของชุมชน

- ศึกษาศักยภาพ ความเป็นไปได้

- อบรมการบริหารจัดการ
- เตรียมแหล่งท่องเที่ยวและบริการต่างๆ
- อบรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
- จัดทัวร์นำร่อง
- ประเมินผลประจำปี
- จัดทัวร์ประเมินผล
- สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวระหว่างหมู่บ้าน, องค์กรท้องถิ่น, ภาคเอกชน
- พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน/ของที่ระลึก
 - สำรวจผลิตภัณฑ์ชุมชนและตลาด
 - ช่วยชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์
 - จัดตั้งร้าน แสวงหาทุน

ผลการดำเนินงาน

1. หมู่บ้านสามารถจัดการท่องเที่ยว
2. เกิดศูนย์ประสานงานท่องเที่ยว
3. ผลิตภัณฑ์ที่กำลังสูญหายได้รับการฟื้นฟู
4. มีการประชาสัมพันธ์ผ่าน Website , สื่อต่างๆ

ปัญหา-อุปสรรค

1. พื้นที่ห่างไกล การเดินทางยากลำบาก
2. ศักยภาพของคนทำงานมีจำกัด
3. ผู้ประสานไม่ค่อยเนื่อง

5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ศึกษาปัญหา การร่วมคิดวิเคราะห์และวางแผน ร่วมดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ รวมถึง การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้า (Grassroots) ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในระดับชุมชนควบคู่ไปด้วย โดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ ลักษณะ ขั้นตอน และเงื่อนไขการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. รูปแบบของการมีส่วนร่วม
 - 1.1 การมีส่วนร่วมโดยตรง คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยตนเอง

1.2 การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม คือ การคัดเลือกตัวแทนของตนหรือกลุ่มเข้าไปเป็นผู้แทน

1.3 การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน คือ การให้ตัวแทนครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือบุคคลมีกำลังที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

2. ระดับการมีส่วนร่วม

2.1 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร

2.2 การมีส่วนร่วมในการคิดและวิเคราะห์ และตัดสินใจ

2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

2.4 การมีส่วนร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ หรือร่วมในการใช้ประโยชน์

2.5 การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

3.1 การร่วมประชุมวางแผนดำเนินการ โดยแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ

3.2 การร่วมดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ หรือร่วมลงทุน

3.3 การร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ หรือร่วมในการใช้ประโยชน์

3.4 การร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

4. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

4.1 ประชุม วางแผนดำเนินการ และแสดงความคิดเห็น

4.2 ปฏิบัติตามแผนด้วยการลงมือปฏิบัติ

4.3 แบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนา

4.4 ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานที่ได้ดำเนินการ

5. เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

5.1 ต้องมีอิสรภาพในการมีส่วนร่วม (Freedom to participation) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้อย่างเสรี

5.2 ต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to participation) ประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย

5.3 ต้องเต็มใจจะมีส่วนร่วม (Willingness to participation) ประชาชนต้องมีความเต็มใจและสนใจการเข้ามามีส่วนร่วม และสามารถสื่อสารรู้เรื่องในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

6. ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

6.1 ต้องมีเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

6.2 ต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วม มากเกินไปกว่าผลตอบแทนที่จะได้รับ

6.3 มีความสนใจที่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วม

6.4 ต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

6.5 ต้องไม่รู้สึกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะเข้ามามีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ดำเนินการอยู่ทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information)

การมีส่วนร่วมในแบบนี้ ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation)

การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานต่าง ๆ นอกจากนี้ การปรึกษาหารือยังเป็นอีกทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลไปยังประชาชนทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting)

การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาสาเหตุที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีหลายรูปแบบ โดยรูปแบบที่พบเห็นบ่อย ได้แก่

3.1 การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting)

การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น และตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับกว้างขึ้นได้ เพื่อรวมหลาย ๆ ชุมชนในคราวเดียวกัน ในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบ

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing)

โครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถาม และให้

ความเห็นต่อโครงการการประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผลการประชุมจะต้องนำมาเสนอต่อสาธารณชน และผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3.3 การประชาวิจารณ์ (Public Hearing)

เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ฝ่ายทราบทั่วกัน ซึ่งอาจจะมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรเป็นทางการมากนัก และไม่เกี่ยวข้องกับนัยกฎหมายที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินใจในทางกฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดหลายวันและไม่จำเป็นต้องจัดเพียงครั้งเดียวหรือสถานที่เดียวตลอดไป

3.4 การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติการที่จะทำให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ยังไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ อาจดำเนินการโดยให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนเข้าไปร่วมในคณะกรรมการคณะใดคณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งการได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามโอกาสที่ประชาชนจะมีบทบาทขึ้นำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

3.5 การกลไกทางกฎหมาย

รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนชนโดยตรงในเชิงของการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าควรจะได้รับ โดยปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้ให้หลักการเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในหลายมาตรา ได้แก่ มาตราที่ 58, 66, 67, 85, 87, 287 และ 290 เป็นต้น ซึ่งประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กร ตามที่ได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติขึ้นจากมาตรดังกล่าวข้างต้น เช่นพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เป็นต้น อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทางกฎหมายนี้อาจทำให้เกิดความยึดถือต่อการดำเนินโครงการหรือการยุติโครงการ รวมทั้งมี ภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

อकिन รพีพัฒน์ ใน สลธิยา พึ่งแสงแก้ว (2537: 31) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหา
2. ร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหา
3. ร่วมในการปฏิบัติงานกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. ร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ใน ทวีป ยอดเสริมณี (2538: 13-14) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม” คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ในการมีส่วนร่วม ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตัวเอง

นอกจากนี้ยังเสนอว่าการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องยึดแนวทางปฏิบัติ 3 ประการ คือ

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหองค์กร ภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นส่งเสริมและสนับสนุนเท่านั้น
2. กิจกรรมการพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การยึดเยียดกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งกำหนดตามกรอบความคิดของคนภายนอก นอกจากจะไม่นำไปสู่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงแล้ว ยังเป็นการทำลายศักยภาพการแก้ไขปัญหของชุมชน สร้างลักษณะขาดความมั่นใจในตนเอง และปมการที่พึ่งพาพึ่งภายนอก
3. ปัญหาบางอย่างระดับการเรียนรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัด การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงครอบคลุมถึงการกระจายและสื่อสารข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางด้านการรับรู้ของประชาชน

ดังนั้น แนวคิดการมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา การแก้ไข การเลือกแนวทางแก้ไข การร่วมกันดำเนินกิจกรรม ร่วมกันติดตามประเมินผลงาน แล้วนำผลที่ได้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงาน

6. หลักคิดในการทำวิจัย

1. หลักการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดปัญญาคือ การเรียนรู้แบบเชื่อมโยงหรือบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงความรู้จากส่วนย่อย ๆ ให้เห็นความจริงทั้งหมดที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น

2. การศึกษาความรู้ที่หลากหลายเพื่อทำความเข้าใจท้องถิ่น และหลักการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงจะนำไปสู่การเข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

3. การเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นแบบบูรณาการจะครอบคลุมเรื่องของสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีคิดและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์กายภาพ และนิเวศวิทยาท้องถิ่น ความเชื่อ พิธีกรรม และจิตวิญญาณของคนท้องถิ่น เทคโนโลยีและการจัดการทรัพยากร ธรรมเนียมปฏิบัติท้องถิ่น และสุนทรียภาพของพื้นที่นั้น ๆ โดยให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเหล่านั้น

4. เป้าหมายของการเรียนรู้ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในท้องถิ่นคือการทำให้ผู้เรียนเคารพกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและพลังความร่วมมือในชุมชน

5. การมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่ายที่จะมาร่วมประสานความคิดและดำเนินกิจกรรมศึกษาและพัฒนา จะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังปรากฏข้างต้นสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

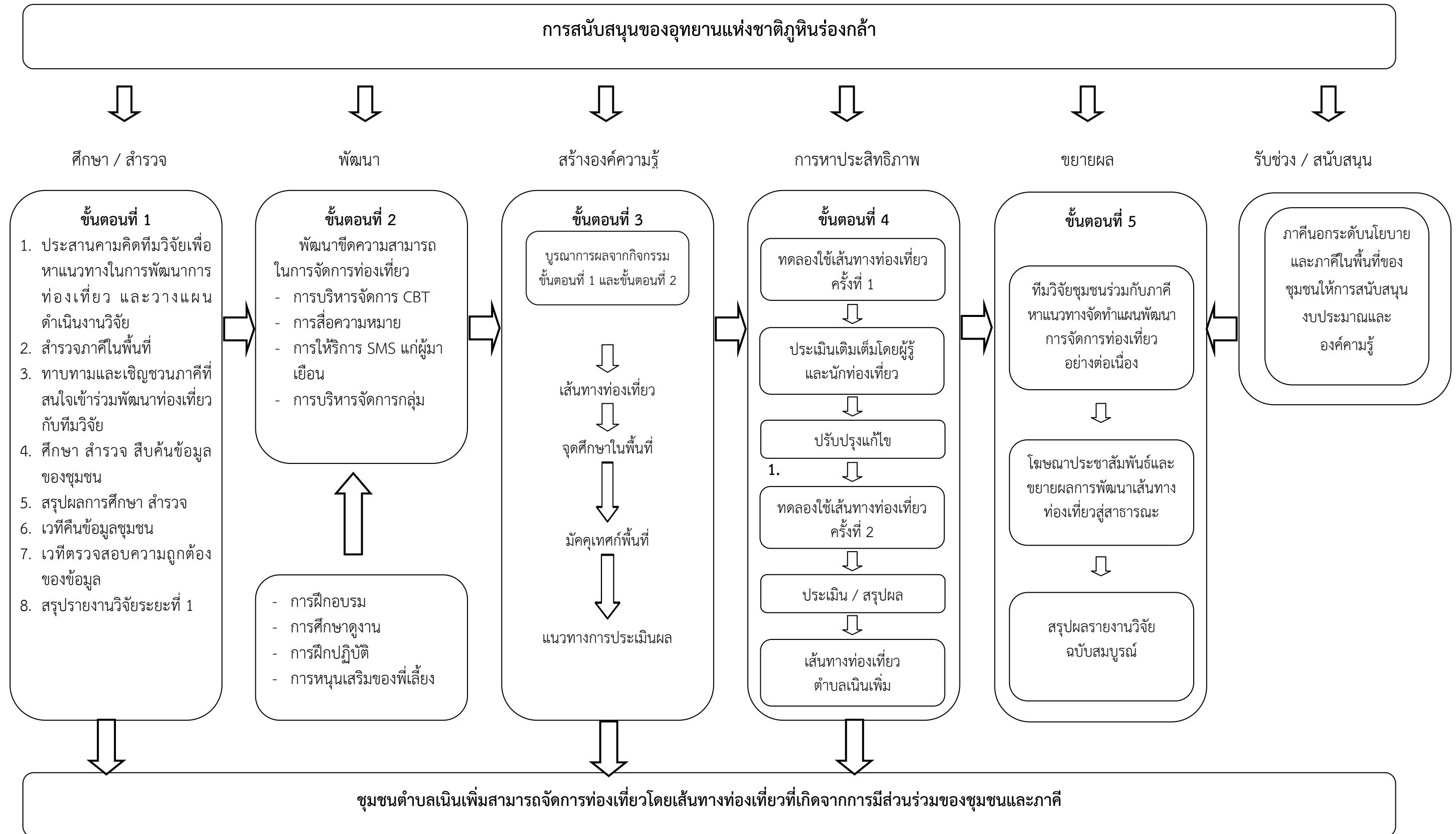
1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเครือข่ายชุมชน มุ่งเน้นความสำคัญด้านพื้นที่ ด้านกิจกรรม และกระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบริหารจัดการ

2. ในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีจิตสำนึกมีความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. การดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาควบคู่กับการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวให้ประสานกลมกลืน และไม่ให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมต้องเสื่อมโทรมลง

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อร่วมศึกษาบริบทและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ กฎระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาสามารถเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ต่อไป

7.กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของ 5 ชุมชน และภาคีในตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ทำให้จำเป็นต้องมีกระบวนการที่จะเชื่อมโยงคนและองค์กรในพื้นที่ ซึ่งทีมวิจัยใช้การประสานงานทั้งรายบุคคลและหน่วยงาน การจัดประชุม การฝึกอบรม การสัมมนา การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และใช้รูปแบบการดำเนินการวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการเชื่อมโยงคนในพื้นที่ของ 5 ชุมชน และภาคีเข้าด้วยกัน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวแบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ ขั้นตอน คือ

1. จัดประชุมทีมงานเพื่อหารือแนวทางการทำงานในลักษณะเครือข่ายระหว่าง 5 ชุมชน และภาคีในพื้นที่แบ่งงานรับผิดชอบรวมถึงวางแผนการทำงานวิจัยตลอด 18 เดือน
2. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงาน
3. ปรับฐานคิดการใช้ CBR พัฒนา CBT
4. ประสานภาคี สร้างความเข้าใจร่วมภาคี
5. ประชุมทบทวนสถานการณ์การจัดการ CBT ของพื้นที่เนินเพิ่ม
6. อบรมการสร้างเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล
7. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชน 5 หมู่บ้าน
8. วิเคราะห์ สังเคราะห์ความถูกต้องและสรุปข้อมูล
9. เวกิ้นข้อมูลชุมชน เพื่อตรวจสอบข้อมูล
10. จัดทำรายงานความก้าวหน้า
11. วางแผนการศึกษาดูงาน
12. ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ (CBT) และถอดบทเรียนจากการศึกษาดูงาน
13. ประชุมหารือเพื่อดำเนินการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและวางแผนทดลองทำทัวร์ครั้งที่ 1
14. ทดลองเส้นทางท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้น และถอดบทเรียน
15. อบรมการสื่อความหมาย
16. ประชุมทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

17. ประชุมติดตาม/ประเมิน/หาแนวทางปรับปรุงพัฒนากิจกรรมงานวิจัยต่อเนื่องตลอดโครงการวิจัย เพื่อนำมาประกอบการจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย

ชุมชน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 10 หมู่ 15 หมู่ 16 และหมู่ 17 ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คนในตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก หมู่ 1, 10, 15, 16 และหมู่ที่ 17

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย การสัมภาษณ์พูดคุย การสังเกต การสอบถาม กึ่งทางการ กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ และสมุดจดบันทึก

การตรวจสอบข้อมูล

ทีมวิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า เพื่อความเชื่อถือได้ของข้อมูล

วิธีดำเนินการของแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ประชุมเครือข่ายชุมชนตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติของการทำงานกระบวนการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อประชุมปรึกษาหารือเครือข่ายชุมชน เพื่อความเข้าใจในการจัดรูปแบบการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) เพื่อให้ได้รับข้อมูลกระบวนการงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

1.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน
- 2) หัวหน้าอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าและเจ้าหน้าที่
- 3) เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- 4) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม หมู่ที่ 1
- 5) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม หมู่ที่ 10
- 6) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม หมู่ที่ 15

- 7) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม หมู่ที่ 16
- 8) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม หมู่ที่ 17
- 9) ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10 ตำบลเนินเพิ่ม

1.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัยประชุมแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ได้แก่ การจัดสถานที่ การรับลงทะเบียน การต้อนรับ การจดบันทึกข้อมูลการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของแต่ละหน่วยงาน

1.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

เครือข่ายชุมชน ภาคิ และทีมวิจัย ทราบแนวทางในการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัย การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

กิจกรรมที่ 2 ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและวางแผนงานดำเนินงาน

2.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อเป็นการซักซ้อมความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย
- 2) เพื่อวางแผนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และข้อบกพร่องที่จะเกิดขึ้น
- 3) เพื่อกำหนดทิศทางในการดำเนินงานให้ไปในแนวทางเดียวกัน

2.1 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

2.2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน
- 2) ทีมผู้ประสานงาน
- 3) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
- 4) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม
- 5) เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านห้วยดินตั่ง

2.3 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานวิจัยเพื่อการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) จัดแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

2.4 ผลการดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยแบ่งหน้าที่ ดังนี้

หัวหน้าทีมวิจัย คือ นายพิเชฐ ภูมิพาณิชย์

รองหัวหน้าทีมวิจัย คือ นายประชา การุณบริรักษ์ และนายชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์

เหรียญก คือ นายพิเชษฐ์ ฤทธิ์ชัยเจริญ

เลขานุการ คือ นายอาณกร ฉิมนอก และนายพันธวัช บุญอาจ

ผู้ประสานงาน คือ นายกองทับ จันทรวีสิทธิ์ และนายป้อ วชิรวงศ์วรกุล

ผู้รวบรวมข้อมูล จัดเก็บเอกสาร และถ่ายรูป

- บ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 คือ นายชัยวัฒน์ จำปาแก้ว
- บ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10 คือ นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล
- บ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 15 คือ นายชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์
- บ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 16 คือ นายประชา การุณบริรักษ์
- บ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17 คือ นายพันธวัช บุญอาจ

ผู้จัดพิมพ์และเข้ารูปเล่ม คือ นายอาณกร ฉิมนอก

สมาชิกผู้เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

- บ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 คือ นายชัยวัฒน์ จำปาแก้ว นายคู่ เขตสถาน นายบุญหลาย จำปาแก้ว และนายสมตระกูล พลัง
- บ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10 คือ นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล นายวิวัฒน์ วชิรวงศ์วรกุล และนายรัฐวัฒน์ แซ่หว้า
- ห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 15 คือ นายชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์ นายพิเชษฐ์ ฤทธิ์ชัยเจริญ และนายปรีวัฒน์ แซ่ลี
- บ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 16 คือ นายประชา การุณบริรักษ์ นายรัฐพล ฤทธิ์เนติกุล นายโก๊ะ แซ่ย่า และนายบุญแสง หว่าสุวรรณไพศาล
- บ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17 คือ นายกองทับ จันทรวีสิทธิ์ นายเจริญ จันทะคีรี นายพันธวัช บุญอาจ นายพนม ทรัพย์ปรีชา นายสมตระกูล พลัง และนายอาณกร ฉิมนอก

กิจกรรมที่ 3 เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อปรับพื้นฐานความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกระบวนการเครือข่ายชุมชน

3.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

1) เพื่อให้ทีมวิจัยปรับกระบวนการคิดเรื่องความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้กระบวนการเครือข่ายชุมชน

- 2) เพื่อปรับกระบวนการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- 3) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในบริบทพื้นฐานในแต่ชุมชนของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน

3.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

3.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน 5 หมู่บ้าน
- 2) ทีมผู้ประสานงาน
- 3) องค์กรเครือข่ายในตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

3.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) จัดประชุมสัมมนาเครือข่ายชุมชน 5 หมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยน
- 2) ทีมวิจัยจัดเวทีชี้แจงเหตุผล สาระความสำคัญ และขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน

ในหัวข้อ “การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก”

3.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยมีกระบวนการคิดและกระบวนการปฏิบัติในการดำเนินงานวิจัยไปในทิศทางเดียวกัน และพัฒนาขีดความสามารถดำเนินงานตามกระบวนการด้วยตัวเอง พร้อมทั้งยังศึกษาค้นคว้าบริบทชุมชนของตนเองและชุมชนในเครือข่ายได้

กิจกรรมที่ 4 ประชุมสร้างความเข้าใจร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

4.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และเหตุที่ต้องดำเนินการวิจัย
- 2) เพื่อชี้แจงกระบวนการดำเนินงานวิจัย พื้นที่เป้าหมายที่ทำการวิจัย วิธีการจัดเก็บข้อมูล และงบประมาณของงานวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบ
- 3) เพื่อขอความร่วมมือชุมชนช่วยเหลือในการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

4.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

จัดเวทีประชุมในแต่ละชุมชน โดยใช้ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน หรือศาลาประชาคมหมู่บ้าน

4.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน และผู้สนใจ
- 2) ชุมชนบ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1
- 3) ชุมชนบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10
- 4) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไข หมู่ที่ 15
- 5) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไข หมู่ที่ 16
- 6) ชุมชนบ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17
- 7) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
- 8) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม

4.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัยจัดเวทีประชุมชี้แจงให้ชุมชนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ และเหตุผลที่ต้องดำเนินการวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก”
- 2) ขอความร่วมมือให้ชุมชนช่วยในการตรวจสอบข้อมูล หรือให้ข้อมูล
- 3) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ซักถาม และแสดงความคิดเห็น

4.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ ถึงขั้นตอนกระบวนการวิจัย เหตุผลของการวิจัย และสาระสำคัญของการทำงานและวิธีดำเนินงานวิจัย โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ

กิจกรรมที่ 5 ประชุมทบทวนปัญหาสถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อกำหนดทิศทางแนวทางในการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชน ในการเตรียมความพร้อมชุมชนในกระบวนการงานวิจัย

5.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

5.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน
- 2) ชุมชนบ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1
- 3) ชุมชนบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10
- 4) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไข หมู่ที่ 15

- 5) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 16
- 6) ชุมชนบ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17
- 7) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
- 8) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม

5.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัย ชุมชน 5 หมู่บ้าน และภาคีที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เข้าร่วมประชุมสัมมนา กิจกรรม “การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก”

5.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนาได้รับความรู้ถึงสถานการณ์การท่องเที่ยว และสามารถกำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

กิจกรรมที่ 6 อบรมการสร้างเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลฯ

6.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการหรือวิธีการในการจัดเก็บข้อมูล
- 2) เพื่อให้ทราบถึงขอบเขต และข้อมูลที่ทีมวิจัยจะต้องดำเนินการจัดเก็บ

6.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

พื้นที่ชุมชน 5 หมู่บ้าน ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

6.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 19 คน
- 2) ทีมผู้ประสานงาน

6.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยเข้าร่วมประชุมที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า โดยทีมวิจัยคิดคำถามแล้วนำเสนอต่อกลุ่มให้ช่วยกันวิเคราะห์และพิจารณาความเหมาะสมและแก้ไขให้ถูกต้อง

6.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยมีความรู้ความสามารถ และมีการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัย รู้ขั้นตอนกระบวนการ และวิธีในการจัดเก็บข้อมูล โดยรู้จักการตั้งประเด็นคำถามต่างๆ ในการสืบค้นข้อมูล และสามารถนำวิเคราะห์เรียบเรียงได้ถูกต้องและชัดเจน

กิจกรรมที่ 7 การเก็บข้อมูลชุมชน ทั้ง 5 ชุมชน เพื่อสืบค้นความเป็นตัวตนและศักยภาพของชุมชน

7.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อสืบค้นความเป็นมาของชุมชน
- 2) เพื่อค้นหาศักยภาพและพัฒนาเตรียมพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

7.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

พื้นที่ชุมชน 5 หมู่บ้าน ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

7.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ทีมวิจัย 15 คน

7.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน แบ่งออกเป็นชุมชน 5 ชุมชน เพื่อลงพื้นที่ชุมชนเก็บข้อมูล
- 2) เตรียมอุปกรณ์เครื่องมือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เช่น กล้องวิดีโอ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง สมุดบันทึก (ข้อมูลทั้งเอกสารจดบันทึก การบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ หลักฐานสิ่งก่อสร้างในอดีต โดยวิธีการจดบันทึก ถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ เก็บจากร่องรอยเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกันว่าข้อมูลนั้นถูกต้องหรือไม่)
- 3) ทีมวิจัยลงพื้นที่ตามที่ได้รับมอบหมายเพื่อดำเนินการสืบค้น เก็บข้อมูล

7.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยสามารถเก็บเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน และเข้าใจถึงวิถีชีวิตการโยกย้ายตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษ วิถีวัฒนธรรมประเพณี และเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต ซึ่งกำลังจะสูญหายไป จนทำให้ทีมวิจัยและชุมชนมีความเข้าใจงานวิจัยมากยิ่งขึ้น จนเกิดความร่วมมืออันดี และมีการจัดทำร่างเครื่องมือ 3 ประเภท ได้แก่

- แผนที่ชุมชน
- ปฏิทินการเกษตร
- ปฏิทินประเพณี

กิจกรรมที่ 8 จัดดำเนินการการวิเคราะห์ แก่ไข สรุป และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

8.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อเป็นการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลที่ทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมมา
- 2) เพื่อเป็นการตรวจสอบ แก่ไข และสรุปข้อมูลที่ถูกต้อง
- 3) เพื่อได้ข้อมูลของชุมชนที่ถูกต้องชัดเจน เป็นที่ยอมรับของชุมชน และสามารถเผยแพร่แก่สาธารณชนได้

8.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

8.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน
- 2) ชุมชนบ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1
- 3) ชุมชนบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10
- 4) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 15
- 5) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 16
- 6) ชุมชนบ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17
- 7) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
- 8) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม

8.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัย และชุมชน 5 ชุมชน และองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนร่วมกัน ประชุม วิเคราะห์ แกไข สรุป และตรวจสอบข้อมูลที่ได้สืบค้นมา โดยการแสดงความคิดเห็น นำหลักฐานในอดีตมาสนับสนุนข้อมูล การเล่าเรื่องราวโดยบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์หรือสืบทอดมา จากบรรพบุรุษ หรือจากหลักฐานภาพถ่าย สิ่งก่อสร้างที่หลงเหลืออยู่ในชุมชนนั้นๆ หรือจาก ข้อความที่จดบันทึกไว้โดยบุคคลในอดีต

8.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยชุมชน 5 ชุมชน และองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ร่วมกันแสดง ความคิดเห็นมีการวิเคราะห์ นำเสนอข้อมูลต่างๆ ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเรื่องราว หรือเหตุการณ์ของชุมชนตั้งแต่อดีตมาไม่เคยมีการเก็บรวบรวมไว้ คนในชุมชนบางคนไม่เคยรู้เรื่องราว ของบรรพบุรุษว่ามาจากไหน วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่กระทำกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้มาจากไหน จึงส่งผลให้ชุมชนให้ความสนใจต่องานวิจัยเป็นอย่างมาก

กิจกรรมที่ 9 จัดเวทีประชาคมชุมชนเพื่อเป็นการคืนข้อมูลสู่ชุมชน

9.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และเหตุที่ต้อง ดำเนินการวิจัย
- 2) เพื่อชี้แจงกระบวนการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่เป้าหมายที่ทำการวิจัย วิธีการ จัดเก็บข้อมูล

3) เพื่อขอความร่วมมือชุมชนช่วยเหลือในการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์เพื่อสรุปความถูกต้องเหมาะสมของข้อมูลชุมชนที่ได้จากการวิจัย

9.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

วัดสามแสงธรรม บ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17 ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

9.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย 15 คน
- 2) ชุมชนบ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1
- 3) ชุมชนบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10
- 4) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 15
- 5) ชุมชนบ้านห้วยน้ำไซ หมู่ที่ 16
- 6) ชุมชนบ้านน้ำขมิ้น หมู่ที่ 17
- 7) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
- 8) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม

9.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) จัดเวทีกลางแจ้งทีมวิจัย นำเสนอผลสำเร็จในการสืบค้นเก็บข้อมูลชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ แก่ไข สรุป และตรวจสอบข้อมูล
- 2) ชุมชน 5 ชุมชน และองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยว ต.เนินเพิ่ม ร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูลเป็นครั้งสุดท้าย จนทุกฝ่ายลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ผ่านข้อมูลที่ได้จัดเก็บมา

9.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัย นำเสนอข้อมูลที่ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมมา แก่ไข และตรวจสอบข้อมูลถูกต้องแล้ว ชุมชน 5 ชุมชน และองค์กรเครือข่ายการท่องเที่ยว ต.เนินเพิ่ม มีความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมสืบค้นความเป็นมาของความเป็นตัวตนของชุมชน และเข้าใจในเหตุผล ความสำคัญ ของการทำงานวิจัย โดยชุมชนให้ความสนใจรับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมมือเป็นอย่างดี โดยได้มีส่วนร่วมในการบอกเล่า และค้นหาหลักฐานของชุมชนที่ตนเองมีมายืนยันพร้อมกับให้ข้อมูล บางคนก็ยังไม่มั่นใจในข้อมูลว่าถูกต้องหรือไม่เนื่องจากระยะเวลาผ่านมายาวนาน ทีมวิจัยต้องชี้แจง และต้องค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อเป็นการมายืนยันให้สอดคล้องกับความเป็นจริงต่อไป เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นซึ่งจะส่งผลต่อการพิจารณาจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนในอนาคต

กิจกรรมที่ 10 จัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1

10.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าส่ง สกว.
- 2) เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจัดทำเป็นรูปเล่ม

10.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ชุมชน 5 ชุมชน อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า และมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

พิษณุโลก

10.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ทีมวิจัย และทีมผู้ประสานงาน

10.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) รวบรวมข้อมูลการวิจัยทั้งหมดตั้งแต่เริ่มโครงการ
- 2) เพิ่มเติมข้อมูลทั้งหมดร่วมกับทีมผู้ประสานงาน
- 3) จัดแบ่งบทบาทหน้าที่ในการเรียบเรียงข้อมูล โดยให้ทีมวิจัยรับผิดชอบในชุมชน

ของตน

- 4) ให้แต่ละชุมชนนำเสนอข้อมูลของแต่ละชุมชน ต่อทีมผู้ประสานงานเพื่อตรวจแก้ไข
- 5) นำมาแก้ไข เพิ่มเติม แล้วนำเสนอทีมผู้ประสานงานอีกครั้งหนึ่ง
- 6) จัดรวบรวมข้อมูลเป็นรูปเล่มและจัดส่ง สกว.

10.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ได้รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1 จัดส่ง สกว.

กิจกรรมที่ 11 ประชุมกำหนดพื้นที่ศึกษาดูงาน

11.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อศึกษาหาแนวทางไปดูงาน
- 2) เพื่อเลือกพื้นที่ศึกษาดูงานที่มีการบริหารจัดการที่ดีสามารถเป็นต้นแบบได้

11.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ศูนย์บริการและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

11.3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ทีมวิจัย และทีมผู้ประสานงาน

11.4 วิธีดำเนินการกิจกรรม

จัดประชุมพูดคุยกันภายในทีมวิจัยเพื่อเลือกชุมชนต้นแบบที่จะไปศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี โดยมีทีมผู้ประสานงานเป็นผู้ให้ข้อมูลชุมชนต้นแบบ หลังจากเลือกชุมชนต้นแบบแล้ว ก็กำหนดวันเวลาที่จะไปศึกษาดูงานและติดต่อประสานงานชุมชนต้นแบบเพื่อขอไปศึกษาดูงาน รวมถึงแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการไปศึกษาดูงาน

11.5 ผลการดำเนินการกิจกรรม

- 1) ได้ชุมชนต้นแบบที่จะไปศึกษาดูงาน 3 ชุมชนคือ ชุมชนแม่กลางหลวง ชุมชน บ้านผาหมอน และชุมชนแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) กำหนดวันเวลาที่จะศึกษาดูงาน
- 3) ทีมวิจัยแต่ละคนรับรู้บทบาทหน้าที่ในการไปศึกษาดูงาน และเตรียมตัวเก็บข้อมูลในแต่ละด้าน มีการกำหนดให้แต่ละคนรับผิดชอบคิดตั้งประเด็นคำถามของตน

กิจกรรมที่ 12 ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และถอดบทเรียนจากการดูงาน

12.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินการกิจกรรม

- 1) เพื่อศึกษาเรียนรู้วิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนต้นแบบ
- 2) เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน มาประยุกต์ใช้ในชุมชนของตนเอง

12.2 สถานที่ดำเนินการกิจกรรม

ชุมชนบ้านผาหมอน บ้านแม่กลางหลวง บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

12.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ทีมผู้ประสานงาน

12.4 วิธีดำเนินการกิจกรรม

เดินทางไปศึกษาดูงานชุมชนบ้านแม่กลางหลวง บ้านแม่กำปอง บ้านผาหมอน จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการศึกษา 9 ด้าน คือ

- 1) การบริหารจัดการ / การแบ่งบทบาทหน้าที่
- 2) การรวมกลุ่ม / การสร้างกลุ่ม
- 3) การบริหารเงินรายได้
- 4) การสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยว
- 5) การประสานความร่วมมือกับชาวบ้านและภาคีเครือข่าย

- 6) การจัดทำศูนย์ข้อมูล / ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว
- 7) การจัดการ Home stay ของหมู่บ้าน
- 8) การบริการอาหาร
- 9) การตลาด / การประชาสัมพันธ์

12.5 ผลการดำเนินงาน

ทีมวิจัยได้บทเรียนจากการไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบทั้ง 3 พื้นที่โดยผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ชุมชนทั้ง 3 แห่งให้บริการแก่ผู้ไปศึกษาดูงานจริง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยผ่านการพูดคุยกับเจ้าของพื้นที่ ได้มีโอกาสสัมผัสจริงผ่านกิจกรรม / เส้นทางท่องเที่ยวของทั้ง 3 ชุมชน ทำให้ทีมวิจัยได้รับการต่อยอดหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ถูกต้อง รูปแบบการบริหารจัดการ เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแต่ละพื้นที่ ซึ่งบทเรียนที่ได้สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งทีมวิจัยสามารถสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงานได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษาดูงาน

หัวข้อศึกษา	ชุมชน		
	แม่กำปอง	ผาหมอน	แม่กลางหลวง
การบริหารจัดการ	- ใช้ระบบสหกรณ์ มีการปันผล - แบ่งออกเป็นกลุ่มงาน	- แบ่งหุ้นแบบสหกรณ์ มีการใช้แรงงานแลกหุ้น - แบ่งหน้าที่เป็น 8 ฝ่าย	- จัดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน - มีการลงหุ้นแบบสหกรณ์ แต่การแบ่งหุ้นเกิดจากการลงเงิน ลงแรง การลงหุ้นด้วยวัสดุอุปกรณ์ - คนในจำกัดหุ้นไม่เกินคนละ 3,000 บาท คนนอกไม่เกิน 1,000 บาท
การรวมกลุ่ม	- กลุ่มท่องเที่ยวเป็นกลุ่มหลัก - กลุ่มย่อยได้แก่ คนตรีพื้นเมือง หมอนใบชา ฟ้อนรำอาหาร โฮมสเตย์	- ทำนาแบบขั้นบันได - ปลูกพืชผัก ไม้ดอกเมืองหนาว	- กลุ่มทำนาขั้นบันได - กลุ่มท่องเที่ยว - กลุ่มบ้านพัก

หัวข้อศึกษา	ชุมชน		
	แม่กำปอง	ผาหมอน	แม่กลางหลวง
การสื่อความหมาย ทางการท่องเที่ยว	- นำเสนอข้อมูลและเรื่องราว พร้อมกิจกรรมท่องเที่ยว คิด ค่าบริการ 200 บาท สำหรับ มัลลเทศก์ 1 คน	- เสนอเรื่องราว ประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของชนเผ่า - ให้ข้อมูลเส้นทางเดินป่า และสมุนไพร	- นำเสนอเรื่องราวประ ศาสตร์ชุมชน เส้นทางเดิน ป่าและสมุนไพร
การมีส่วนร่วมของ ชาวบ้าน	- ใช้ภาวะผู้นำของพ่อหลวง อย่างเป็นทางการในการนำ สมาชิกเข้าร่วม - ดึงผู้นำกลุ่มอื่น ๆ ของ ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการ แก้ปัญหา	- มีการประชาสัมพันธ์และ จัดตั้งกลุ่ม เปิดรับสมาชิกเข้า กลุ่ม	- รับสมาชิกโดยการลงหุ้น ร่วมกัน
การจัดการบ้านพัก	- ใช้ระบบหมุนเวียนบ้านพัก แบบโฮมสเตย์เพื่อรับแขก เข้าพัก (ระบบคิว)	- ติดต่อจองล่วงหน้า - คณะกรรมการผลิตเปลี่ยน หมุนเวียนไปดูแล	- มีบ้านพักให้บริการ 3 รูปแบบ 1. โฮมสเตย์ 2. บ้านพักของกลุ่มสมาชิก 3. บ้านพักส่วนตัวที่มี ลักษณะเป็นรีสอร์ท
การจัดการบริการอาหาร	- อาหารพื้นบ้าน เน้นสะอาด เจ้าของ Home stay เป็นผู้ ให้บริการ	- อาหารพื้นบ้าน เน้นสะอาด จัดตามจำนวนที่จอง	- อาหารทั่วไป กลุ่ม ท่องเที่ยวเป็นผู้จัดการด้าน อาหาร
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	มี	มี	มี
การตลาด / ประชาสัมพันธ์	- ทำงานร่วมกับบริษัททัวร์ - ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ ต่างๆ - มีการประชาสัมพันธ์ทาง อินเทอร์เน็ต	- ทำงานร่วมกับบริษัททัวร์ - ลงโฆษณาทางอินเทอร์เน็ต - ประชาสัมพันธ์ผ่านทาง ภาครัฐ เอกชน	- ประชาสัมพันธ์ผ่านทาง ภาครัฐและเอกชน - โปรโมทโดย ททท. - ลงโฆษณาทางอินเทอร์เน็ต
การประสานความ ร่วมมือกับภาคีเครือข่าย หน่วยงานอื่น ๆ	- ทำงานร่วมกับบริษัททัวร์ - ทำงานร่วมกับหน่วยงาน ภายนอก และภายในพื้นที่	- ทำงานร่วมกับบริษัททัวร์ - ทำงานร่วมกับหน่วยงาน ทั้งในและนอกพื้นที่	- ทำงานร่วมกับหน่วยงาน ทั้งในและนอกพื้นที่

กิจกรรมที่ 13 ประชุมหารือเพื่อดำเนินการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว และวางแผนทดลองทัวร์

13.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน
- 2) เพื่อประชุมจัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บมาประกอบการกำหนดเส้นทาง
- 3) เพื่อแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการเป็นวิทยากรบรรยายสถานที่ท่องเที่ยว

แต่ละจุดที่กำหนดไว้

13.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

13.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ทีมผู้ประสานงาน

13.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) จัดประชุมกำหนดเส้นทาง และระยะเวลาในการเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยว
- 2) ทีมวิจัยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการเป็นวิทยากรบรรยายสถานที่ท่องเที่ยว

แต่ละจุดที่กำหนดไว้

- 3) ทีมวิจัยจัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บมาประกอบการกำหนดเส้นทาง

13.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

เครือข่ายทีมวิจัยชุมชนเนินเพิ่ม ร่วมกันออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่เครือข่าย โดยใช้ฐานข้อมูลจากการศึกษาบริบทพื้นที่ของชุมชน ที่ผ่านการเลือกเฟ้น คัดสรร แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนทั้งจากธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์การสู้รบ องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา พืชผักสมุนไพรประจำถิ่น นำมาร้อยเรียงเป็นกิจกรรมและเส้นทางที่มีความพร้อมที่จะเสนอขายแก่ผู้มาเยือน จำนวน 4 เส้นทางคือ

1. เส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีม้งภายในหมู่บ้านและเรียนรู้การรักษาโรคด้วยการ

ฝังเข็ม

2. เส้นทางท่องเที่ยวชมน้ำตกร่องกล้าและหน้าผาถ้ำวิฑู ผกค./ถ้ำค้างคาว
3. เส้นทางท่องเที่ยวดอกไม้ป่าและสมุนไพร (ดงป่านันป่าและดงมณฑลคอยป่า)
4. เส้นทางท่องเที่ยวชมทุ่งซากุระ และบรรยากาศยอดเขากลมโล แปลงสตอร์เบอรี่

ทุกเส้นทางสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลักของอำเภอนครไทย ซึ่งได้แก่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เนื่องจากเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 4 เส้นทางอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านที่ 5

หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดถนนสายหลักที่มุ่งสู่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ภูทับเบิก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเชื่อมกับท้องที่เยาวชนชนบ้านกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในการบริหารจัดการ ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเส้นทางชมทุ่งซากุระบริเวณภูมิลอ และบริเวณวิวสวรรค์ ในช่วงฤดูเทศกาลท่องเที่ยว 4 เดือน คือ พฤศจิกายน ธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ ซึ่งลักษณะการทำงานเป็นลักษณะประสานสัมพันธ์ระหว่าง 2 พื้นที่ที่ใช้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งเดียวกัน ที่เอื้อประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย รวมถึงมีการวางแผนร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ร่วมกันของ 2 จังหวัด โดยมีภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น อุทยานภูหินร่องกล้า อพท. อปท. สถาบันการศึกษา สำนักงานจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเลย เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา CBT ด้วย

กิจกรรมที่ 14 ทดลองทำทัวร์ และถอดบทเรียนทดลองทำทัวร์

14.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อทดลองเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโบราณเมืองบางขลัง
- 2) เพื่อให้ทีมวิจัยได้แบ่งหัวข้อทดลองบรรยากาศสถานที่ท่องเที่ยว
- 3) เพื่อให้ทราบปัญหา อุปสรรค ในการจัดการทดลองเส้นทางท่องเที่ยว
- 4) เพื่อนำข้อมูลจากถอดบทเรียนมาปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
- 5) เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทราบจุดบกพร่องในการทดลองบรรยากาศสถานที่ท่องเที่ยว

14.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

14.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ทีมผู้ประสานงาน
- 3) ผู้นำชุมชน
- 4) นักศึกษา ชาวบ้านในพื้นที่ และผู้สนใจทั่วไป

14.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัยประชุมกำหนดวันทดลองเส้นทางท่องเที่ยว
- 2) ทีมวิจัยแบ่งหัวข้อทดลองบรรยากาศสถานที่ท่องเที่ยว
- 3) ทีมวิจัยประชุมจัดเตรียมพาหนะ อาหาร เครื่องดื่ม
- 4) ดำเนินการทดลองทำทัวร์
- 5) จัดประชุมสรุปผลการทดลองเส้นทางท่องเที่ยว

6) นำข้อมูลจากการสรุปผลแจ้งที่ประชุม และช่วยกันระดมความคิดปรับปรุงแก้ไข
จุดบกพร่องในการจัดการท่องเที่ยว

14.5 ผลการทดลองทำทัวร์

ครั้งที่ 1

ผลการประเมินการทดลองใช้เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนทั้ง 4 เส้นทาง พบจุดเสี่ยงและ
นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปรับปรุงเพื่อเตรียมการก่อนเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามา
ท่องเที่ยวสำหรับทดลองทำทัวร์ครั้งที่ 2 ต่อไปของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ชุมชนพบจุดเสี่ยงของ เส้นทางทั้ง 4 เส้นทาง	การเตรียมการก่อนการ นักท่องเที่ยวมาถึง	จัดทำสิ่งที่ต้องแจ้ง นักท่องเที่ยวก่อนทำ กิจกรรม	ร่วมกำหนดขอบเขตการ ดูแลนักท่องเที่ยวระหว่าง ทำกิจกรรม
เส้นทางเดินป่า	- ปรับปรุงเส้นทาง อันตรายที่มีทางลื่น ทาง แคบ โครงสร้างเปราะบาง โดยการปรับเป็นบันไดทำ เป็นราวจับกันลื่น	- แนะนำนักท่องเที่ยวการ ปฏิบัติตัวขณะเดินป่า เช่น ทางแคบควรเดินทีละคน - แนะนำการแต่งกายที่ เหมาะสม - สอบถามเรื่องโรค ประจำตัว	- คอยดูแลเด็กเดือนในการ เดินป่าอย่างปลอดภัย บริเวณจุดเสี่ยง
สัตว์และพืชมีพิษ เช่น ตะขาบ งู และทาก หมูหรีง ต่อ ผึ้ง	- เตรียมยาปฐมพยาบาล - ทำสัญลักษณ์รูปสัตว์ตาม จุดเสี่ยง	- อธิบายเกี่ยวกับสัตว์มีพิษ - เดือนไม่ให้ออกนอก เส้นทางบริเวณเดินป่า - ชี้แจงลักษณะการเดินป่า	- คอยดูแลไม่ให้ นักท่องเที่ยวออกนอก เส้นทาง
หน้าผาบริเวณน้ำตก/ฝาย ชะลอน้ำที่นักท่องเที่ยว อาจลื่นล้ม	- จัดทำป้ายเตือนบางจุดที่ มีความลาดชัน ไม่ สม่ำเสมอ บางจุดเป็นต้น น้ำมีความลื่นมาก - ทำสัญลักษณ์คำเตือนจุด ลื่น	- อธิบายให้ข้อมูลจำนวน จุดเสี่ยง - ชี้แจงจุดเสี่ยง ไม่ให้ นักท่องเที่ยวเข้าใกล้ และ จุดเสี่ยงต่อการรับน้ำหนัก	- ดักเตือนบอกแต่ละจุด - อำนวยความสะดวก - คอยดูแลเด็กเดือนในการ เดินป่าอย่างปลอดภัย บริเวณจุดเสี่ยง

ชุมชนพบจุดเสี่ยงของ เส้นทางทั้ง 4 เส้นทาง	การเตรียมการก่อนการ นักท่องเที่ยวมาถึง	จัดทำสิ่งที่ต้องแจ้ง นักท่องเที่ยวก่อนทำ กิจกรรม	ร่วมกำหนดขอบเขตการ ดูแลนักท่องเที่ยวระหว่าง ทำกิจกรรม
ถ้ำค้างคาว ถ้ำวิฑู	- เตรียมไฟฉาย - เตรียมเรื่องการปฐมพยาบาล - เตรียมสถานที่ที่อาจเป็นอันตราย เช่น ชะง่อนหินใน/นอกถ้ำ - ซ่อมแซมทางเดินที่ชำรุด - ทำราวจับบริเวณทางเดิน	- แนะนำสถานที่และให้เตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น - การแต่งกาย - การเข้าชมถ้ำห้ามส่งเสียงรบกวนค้างคาว	- คอยส่องไฟตลอดเส้นทาง - ดูแลทั้งหัวและท้ายของกลุ่มทางเดิน

ครั้งที่ 2 ผู้ร่วมกิจกรรมคือนักศึกษาและคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ ขวบ้านในพื้นที่ ภาคีเครือข่ายจากอำเภอนครไทย และตัวแทนบริษัททัวร์จากพิษณุโลกและเพชรบูรณ์ รวมถึงสื่อมวลชน จำนวนประมาณ 50 คน เนื่องจากกลุ่มคนที่มาร่วมมีหลากหลายหน่วยงาน หลายภาค ดังนั้น การจัดกิจกรรมครั้งนี้ จึงได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากคนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ร่วมเป็นเจ้าภาพที่ดีต้อนรับผู้มาเยือน โดยเริ่มกิจกรรมต้อนรับและรับขวัญตามแบบประเพณีชาวม้ง เรียนรู้วิถีชีวิตม้ง ผ่านเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน หลังจากนั้นแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ใช้เส้นทางน้ำตก ถ้ำค้างคาว ถ้ำวิฑู กลุ่มที่ 2 ใช้เส้นทางท่องเที่ยวดอกไม้อุโมงค์และสมุนไพร ส่วนกลุ่มที่ 3 ไปท่องเที่ยวเส้นทางทุ่งชากระบนยอดเขาภูมโล วิถีสวรรค์ไร่สตอรี่และช่วงบ่ายกลับมาสรุปและให้ข้อเสนอแนะแก่ชุมชน โดยให้ข้อเสนอแนะการทำทัวร์ครั้งที่ 2 ดังนี้คือ

1. ควรพัฒนาบริเวณจุดพักระหว่างทางให้มีความสะอาดกว่านี้
2. บางแห่งที่ลาดชันควรเพิ่มราวไม้ไผ่ให้นักท่องเที่ยวได้จับระหว่างทาง
3. ควรเพิ่มป้ายสื่อความหมายดอกไม้อุโมงค์ไม้โดยเฉพาะบริเวณดงมณฑาดอยและป่านันป่า
4. ควรเพิ่มความถี่ในการเตือนนักท่องเที่ยวบริเวณฝายม้งที่มีความลื่น
5. มักคุเทศก์ชุมชนควรมั่นใจกว่านี้ เสียงควรดังกว่านี้ และบางเวลาควรรอกกลุ่มให้มีจำนวนสมาชิกมากพอ ก่อนสื่อความหมายเพียงคนหรือ 2 คนเท่านั้น
6. จุดเดินป่าบริเวณน้ำตก ควรเพิ่มจุดพักอีก 2-3 จุด

ความประทับใจของการทำทัวร์

1. ความเป็นกันเอง ความตั้งใจ เต็มใจให้บริการ และอภัยภัยที่เปี่ยมด้วยไมตรี
2. ความสุขสงบ สมบูรณ์ของธรรมชาติ และความงดงามของดอกป่าน้ำป่าและดอก
มณฑาดอย
3. ประวัติการสู้รบ และประทับใจในการสื่อความหมายของสหายมินา แซ่หว่า และพี่
มนัส สีเสื่อ
4. อากาศดี เย็นสบาย

กิจกรรมที่ 15 อบรมคนในชุมชนและเยาวชนเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถในการสื่อความหมาย

15.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่ออบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการพูดกับทีมวิจัย ผู้รู้ในชุมชน และเยาวชน
- 2) เพื่อให้ทีมวิจัย ผู้รู้ในชุมชน และเยาวชน นำความรู้จากการอบรมมาต่อยอดเป็น
มัลลเทศก์อาสาสมัครสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง

15.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

15.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ผู้รู้ในชุมชน
- 3) เยาวชน

15.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

ทีม สกว. จัดประชุมอบรมการสื่อความหมายให้กับคนในชุมชนและเยาวชนโดย
วิทยากรจาก CBT-I

15.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้ารับการพัฒนาทักษะความสามารถในการสื่อความหมาย ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็น
กลุ่มแกนนำชุมชน และเยาวชนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมใน
การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นผู้ที่ได้รับการพิจารณาจากแต่ละชุมชนว่าเป็นผู้มีความรู้
ความสามารถ มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมงานพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนมาระดับหนึ่งแล้ว จึง
เป็นผู้ที่มีแรงบันดาลใจที่จะเข้าร่วมพัฒนาทักษะความสามารถในการสื่อความหมาย ดังนั้นเมื่อเข้าร่วม
อบรมจึงมีความกระตือรือร้น เอาใจใส่ รับผิดชอบ และตั้งใจใฝ่หาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง จึงส่งผลให้
ผู้เข้าอบรมทุกคนผ่านการประเมินตามเกณฑ์ทุกคน ทั้งด้านความรู้และด้านทักษะความสามารถของแต่ละ

ละหน่วยเนื้อหา รวมถึงผ่านการประเมินผลการทดลองลงมือฝึกปฏิบัติจริงในแต่ละหัวข้อการเรียนรู้ ในสถานการณ์จริง มีการแบ่งผู้เข้าอบรมเป็น 3 สาย และออกเดินเท้าไปตามเส้นทางท่องเที่ยวจริงของ ชุมชนที่ชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้น โดยมีทีมวิทยากรเป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะ และผู้เข้าอบรมร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งผลการทดสอบการเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนได้ผลเป็นที่น่าพอใจของทีมวิทยากร เนื่องจากผู้เข้า อบรมสามารถใช้ทักษะที่ได้เรียนรู้มาใช้ในการทดสอบได้ผลอยู่ในระดับดี จนมีศักยภาพที่จะเป็นนัก สื่อความหมายของชุมชนเพื่อดูแลนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนได้อย่างมีคุณภาพ สร้างความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวด้วยบริการที่ประทับใจ จนอุทยานได้ติดต่อให้เยาวชนที่ผ่านการอบรมและว่างเว้นจากการเรียน มาทำงานเป็นผู้สื่อความหมายช่วยงานอุทยานภูหินร่องกล้าในช่วงวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ และ วันนักขัตฤกษ์ โดยเฉพาะสหายมินา แซ่หว่า จะเป็นผู้สื่อความหมายที่สร้างความประทับใจแก่ผู้มา เยือนเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านและเยาวชนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว แต่ยังคงอาชีพวิถีเกษตร ที่สูง เป็นรายได้หลักเช่นเคย นอกจากนี้สหายมินาและพืมนัส สีเสื่อ ซึ่งในอดีตพืมนัสเคยอยู่ใน เหตุการณ์การสู้รบแต่เป็นฝ่ายทหารของกองทัพภาคที่ 3 ส่วนสหายมินาจะอยู่ฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จึงเป็นผู้มีประสบการณ์และเข้าใจเรื่องราวในอดีตของพื้นที่เป็นอย่างดี จึงกลายเป็น ต้นแบบให้กับมัคคุเทศก์ชุมชนรุ่นน้อง และช่วยเสริมเติมเต็ม ชีวีเนะ เป็นพี่เลี้ยงให้น้อง ๆ และ ลูกหลานที่มารับจ้างทำหน้าที่สื่อความหมายในช่วงวันหยุดเรียน และช่วยเทศกาลฤดูท่องเที่ยว

เป็นที่น่าสังเกตในช่วงฤดูท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินกว่าเจ้าหน้าที่อุทยาน จะให้บริการทั่วถึง คนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านรวมถึงเจ้าหน้าที่อุทยานที่ว่างเว้นจากภารกิจงานประจำ (วันหยุดของเจ้าหน้าที่) จะเป็นผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยใช้รถปิคอัพที่เคยขนผัก มาให้บริการรับ นักท่องเที่ยวไปยังจุดท่องเที่ยวของทั้ง 5 หมู่บ้านที่เป็นจุดเด่น ๆ 5 จุด ซึ่งค่าบริการรับส่ง ไป-กลับ ครั้ง ละ 1,000 บาท ทำให้ชาวบ้านและคนในพื้นที่มีรายได้เป็นกอบเป็นกำในช่วงฤดูท่องเที่ยวกันอย่าง ทั่วถึง และในบางครั้งด้วยความประทับใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อบรรยากาศที่เย็นสบายตลอดปีและ อากาศดีไม่ตรีของชาวบ้านรวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ จึงยังจะมีการติดต่อถึงกันทั้งทางโทรศัพท์หรือ ทางอินเทอร์เน็ต และบางครั้งจะแวะเวียนกลับมาเที่ยวซ้ำในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูท่องเที่ยว ซึ่งจำนวนผู้มา เยือนน้อยทำให้เจ้าบ้านมีเวลาในการให้บริการที่อบอุ่นได้มากขึ้น ยังเป็นการต่อยอดความทรงจำร่วม ของทั้งเจ้าบ้าน และผู้มาเยือนกลายเป็นเพื่อนจากแดนไกลที่มีความผูกพันกัน แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่ง มักจะพาเพื่อนหรือญาติพี่น้องกลับมาเที่ยวซ้ำ ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลอาจจะเป็นเพราะการสื่อความหมาย อย่างจริงใจ ซื่อ ๆ เป็นธรรมชาติ ในบรรยากาศที่เป็นกันเองมิได้เสริมจริตใด ๆ ในรูปแบบไกด์เมือง จึง สร้างความผูกพันของใจต่อใจได้สัมผัสกันอย่างต่อเนื่อง

นายมินา แซ่หว่า

นายมนัส สีเสื่อ

กิจกรรมที่ 16 ประชุมจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

16.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

เพื่อจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยความร่วมมือของชุมชน อบต. และภาคี

16.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

16.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ผู้ประสานงาน
- 3) ผู้นำชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน
- 4) ภาคีที่เกี่ยวข้อง

16.4 วิธีดำเนินกิจกรรม

- 1) จัดประชุมประจำเดือนของโครงการวิจัย
- 2) จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม
- 3)หารือ และขอการสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนฯ
- 4) ติดตาม และประเมินผล

16.5 ผลการดำเนินกิจกรรม

ได้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลเนินเพิ่มที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนวิชาการจาก มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เป็นแผนที่ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ แนวทางการทำงาน และโครงการต่างๆ

กิจกรรมที่ 17 ประชุมติดตาม หาแนวทางปรับปรุงพัฒนางานวิจัย และข้อสรุปเพื่อถอดบทเรียน และนำมาประกอบการเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

17.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

เพื่อจัดประชุมรายงานความก้าวหน้าของการทำวิจัยทุกเดือนให้ชุมชนได้รับทราบ

17.2 สถานที่ดำเนินกิจกรรม

ห้องประชุมอุทยานภูหินร่องกล้า

17.3 ผู้ร่วมกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัย

2) ทีมผู้ประสานงาน

3) ประชาชน

4) เจ้าหน้าที่อุทยานฯ

5) ผู้นำชุมชน

17.4 วิธีดำเนินการกิจกรรม

จัดประชุมร่วมระหว่างทีมวิจัย ผู้ประสานงาน ประชาชน เจ้าหน้าที่อุทยานฯ ผู้นำชุมชน

17.5 ผลการดำเนินการกิจกรรม

ทีมวิจัยชุมชนได้รับทราบความก้าวหน้าของการทำวิจัยตลอดโครงการ และผลสรุป
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก” โครงการนี้เป็นความพยายามของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 หมู่ 10 หมู่ 15 หมู่ 16 และหมู่ 17 ของตำบลเนินเพิ่ม ในการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการสร้างเครือข่ายชุมชนให้มาร่วมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลศักยภาพชุมชนด้านต่างๆ ในพื้นที่ 5 หมู่บ้าน ซึ่งเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว และนำข้อมูลมาวางแผน และค้นหาแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคที่เกี่ยวข้องด้วย โดยมีข้อสงสัยหรือคำถามวิจัยว่า “แนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนที่จะมาร่วมพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนเป็นอย่างไร”

งานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่ม เพื่อนำมาสู่การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม โดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน 5 ชุมชน และภาคที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำเสนอผลในประเด็นต่อไปนี้

- ตอนที่1 ผลการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่ม
- ตอนที่2 ผลการศึกษาสำรวจองค์ความรู้และศักยภาพพื้นที่
- ตอนที่3 ผลการพัฒนาศักยภาพ

ตอนที่1 ผลการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

ในการสร้างเครือข่ายที่มิวิจัยให้ความสำคัญกับการดึงคนเข้ามาร่วมงาน ดังนั้นในกระบวนการที่จะเชื่อมต่อบุคคลเข้ามาเป็นกลุ่มจึงต้องได้คนที่มีความหมายร่วมกัน ในงานนี้ทีมวิจัยจึงได้กำหนดเป้าหมายก่อน แล้วใช้เป้าหมายเป็นสื่อที่จะอธิบายให้บุคคลรู้ถึงเป้าหมาย แล้วพิจารณาว่ายินดีจะเข้าร่วมกระบวนการนี้หรือไม่ ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวในพื้นที่ 5 หมู่บ้านของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ทำให้ได้ผลของกระบวนการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนา CBT มีดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนา CBT

1) ผลการสร้างทีมวิจัยและเครือข่ายชุมชน

ทีมวิจัยได้ดำเนินการทาบทาม เชิญชวน และเชื่อมต่อบุคคลต่างๆ ในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา CBT ดำเนินการสนับสนุนให้เกิดทีมงาน และสร้างความเข้าใจ ด้วยวิธีการประสานงานกับบุคคล และหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะแกนนำกลุ่มต่างๆของแต่ละชุมชนเป็นรายบุคคล เพื่ออธิบายโครงการและชวนเข้าร่วมงานโดยอธิบายโครงการเน้นที่วัตถุประสงค์เพื่อมุ่งหาบุคคลที่จะมาเป็นผู้ดำเนินการร่วมพัฒนา CBT นอกจากนี้การอธิบายโครงการและทาบทามผู้จะมาร่วมงานได้ขยายไปยังภาคีเครือข่ายที่เป็นหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมถึงประสานประชาชนที่มีความรู้ และศักยภาพที่จะร่วมพัฒนา CBT ในครั้งนี้ด้วย ทำให้ได้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมทีมวิจัยจำนวน 15 คน และผู้ร่วมทำงานพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องอีก 16 คน รวมเป็น 31 คน

ภาพการประชุมเครือข่ายชุมชน

2) ผลการประชุมเปิดตัวโครงการวิจัยและแบ่งบทบาทหน้าที่

เป็นการเชิญบุคคลต่างๆตามข้อ 1 เข้าร่วมประชุมทำความเข้าใจรายละเอียดของโครงการ ในวันที่ 30 กรกฎาคม 2554 ณ ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า มีผู้เข้าร่วม 21 คน กิจกรรมในการประชุมประกอบด้วย การแนะนำตัว แนะนำจุดประสงค์ และความเป็นมาของโครงการ โดยชี้ให้เห็นคุณค่าและผลประโยชน์การพัฒนา CBT ของเนินเพิ่ม ผลการหารือมีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบการประสานงาน ขอบเขตการทำงาน รูปแบบและโครงสร้างในการปฏิบัติงาน การนัดหมายการประชุมนำเสนอผลงาน บรรยายการประชุมลงตัวดีเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ในทีมรู้จักกัน และเคยร่วมงานพัฒนาด้านอื่นๆในพื้นที่มาก่อน และการได้มาของทีมงานนั้น ส่วนใหญ่ได้มาจากการแนะนำของผู้ประสานงาน นอกจากนี้ได้มีการจัดทำรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์ของสมาชิกทั้งหมดแจกแก่สมาชิก รวมทั้งมีการนัดหมายการประชุมรวมทั้งหมด

อีกครั้งหนึ่ง เพื่อความชัดเจนเกี่ยวกับงานที่จะทำต่อไป ซึ่งกำหนดการประชุมใน วันที่ 20 สิงหาคม 2554 เวลา 09.00 น. – 16.00 น. และก่อนถึงการประชุมได้ขอให้แต่ละคนทำความเข้าใจโครงการ และเสนอชื่อสมาชิกเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร อย่างไรก็ตามในช่วงนี้มีการปรับเปลี่ยนรายชื่อสมาชิกร่วมพัฒนา CBT ซึ่งมีทั้งปรับเปลี่ยน ถอนตัว และการเพิ่มเติมเข้ามา

ภาพการประชุมโครงการวิจัยและการแบ่งบทบาทหน้าที่

3) ผลการประชุมเพื่อทำความเข้าใจโครงการครั้งที่ 2

เป็นการประชุมที่จัดขึ้นวันที่ 20 สิงหาคม 2554 เวลา 09.00 น. – 16.00 น. ณ ห้องประชุมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า มีผู้เข้าร่วมประชุม 24 คน ที่ประชุมได้ทำความเข้าใจเรื่องการลงทุนที่ศึกษาสำรวจองค์ความรู้ และศักยภาพพื้นที่ของแต่ละชุมชน รวมทั้งทำความเข้าใจภารกิจแต่ละทีม และประเด็นสำคัญที่จะลงพื้นที่เก็บข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน ที่ประชุมได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบกระบวนการ และเครื่องมือที่จะใช้เก็บข้อมูล จึงได้หารือนัดวันเวลาสถานที่ที่จะจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่จะลงพื้นที่เก็บข้อมูล

4) ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนในการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชน

วิทยากรจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2 คน ได้มาพัฒนาทักษะความสามารถในการเก็บข้อมูลชุมชนในวันที่ 31 สิงหาคม 2554 แก่แกนนำและผู้ร่วมเก็บข้อมูล หลังจากนั้นทีมพี่เลี้ยงได้ติดตามการดำเนินงานและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลของแต่ละทีม แต่ละประเด็น

ภาพกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนในการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชน

ตอนที่2 ผลการศึกษาองค์ความรู้และศักยภาพชุมชนที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ข้อมูลทั่วไป

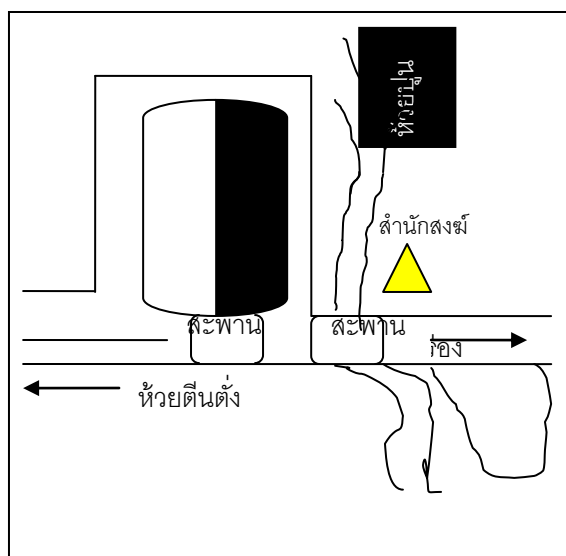
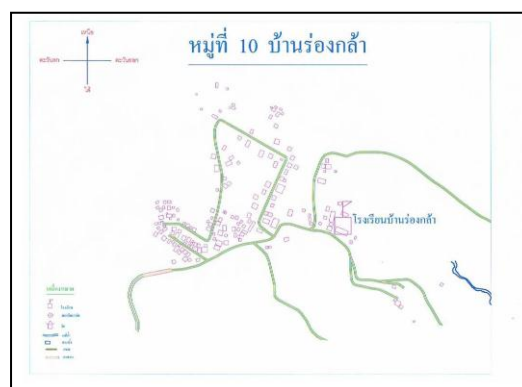
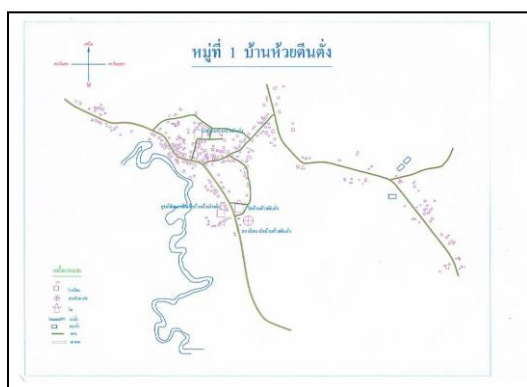
บ้านห้วยดินตั่ง บ้านร่องกล้า บ้านห้วยน้ำไซ หมู่ 15 และหมู่ 16 และบ้านน้ำมื่น ตำบลเนินเพิ่ม ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นกลุ่มชนที่มีการผสมผสานความเป็นอยู่ระหว่างชาวเขาเผ่าม้งและคนไทย ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีถิ่นประจำเผ่าพันธุ์ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ครั้งหนึ่งเคยเป็นกลุ่มมวดชนที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาชักชวนปลุกระดมให้ลุกขึ้นต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลเป็นเวลากว่า 10 ปี ซึ่งเป็นการสู้รบที่รุนแรง แต่เป็นการสู้รบที่อยู่บนฐานของการเรียกร้องความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ จนกลายเป็นตำนานเรื่องเล่าการสู้รบมาจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลบ่อโพธิ์ อำเภอนครไทยทางทิศเหนือ ส่วนทางทิศใต้ติดต่อกับตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย ติดต่อกับอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทางด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลยางโกกลน อำเภอนครไทย พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่เขตติดต่อกับอุทยานฯ และพื้นที่หมู่บ้านอยู่ในเขตอุทยานฯ

ประชาชนทั้ง 5 หมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นการทำเกษตรบนพื้นที่สูง มีการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ พื้นที่มีความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 900-1400 เมตร จึงมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี มีฝนตกชุกในฤดูฝน ฤดูร้อนเย็นสบาย เหมาะที่จะพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรจึงเป็นผลไม้ และผักเมืองหนาว มีการอพยพแรงงานไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่หลังฤดูเก็บเกี่ยว มีประชาชนจำนวนหนึ่งมีรายได้เสริมจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

ประวัติความเป็นมาของพื้นที่เนินเพิ่ม

เมื่อ 800 ปีมาแล้ว บริเวณแห่งนี้เคยเป็นจุดช่่วงสมผู้คนของพ่อขุนบางกลางท่าว เพื่อรวมกำลังไปต่อสู้เพื่อขับไล่ขอมที่สุโขทัย หลังจากนั้นก็มีประวัติการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนชาวม้ง ซึ่งเรื่องราวความเป็นมาของชนเผ่าม้ง (Hmong) หรือแต่เดิมเรียกว่าแม้ว (Miao) เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูล Sino TibeTon สาขา Miao Yao พวกเขาเรียกตัวเองว่า Hmoob อาศัยอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและบริเวณแผ่นดินใหญ่ตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อกันว่าดินแดนดั้งเดิมของม้งอยู่ในบริเวณแอ่งที่ราบแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซี และเนื่องจากการรุกรานของชาวจีนเข้ามาพวกเขาจึงได้อพยพลงมาทางใต้ติดกับประเทศเวียดนาม และอพยพมาต่อที่ประเทศลาว และต่อมาคืออพยพมาประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2454-2456 ต่อมาเมื่อได้ยินคนบอกต่อกันว่ารอยต่อสามจังหวัดเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก สภาพอากาศที่หนาวเย็นตลอดทั้งปีเหมาะสมกับการปลูกฝิ่น จึงได้อพยพลงมาจากจังหวัดน่านมาสร้างหลักปักฐาน

ภาพแผนที่ขอบเขตการตั้งหมู่บ้าน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2565 ได้อพยพเข้ามาเป็นกลุ่มแรกที่ภูทับเบิก ภูเขาขาด ภูเขาอย่า ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อสามจังหวัดเพชรบูรณ์ พิจิตร โลก และเลย โดยแรกเริ่มเดิมทีได้เข้ามาทำกินและอยู่อาศัยเป็นการชั่วคราวที่บ้านน้ำก้อเหนือ ตำบลน้ำก้อ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (ขณะนั้นยังไม่มีอำเภอหล่มสัก ซึ่งเดิมอำเภอหล่มสักเป็นเมืองหล่มสักเทียบเท่าจังหวัด แต่ถูกลดฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2459 เรียกว่าอำเภอวัดป่า ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอหล่มสักเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2481) เมื่อปี พ.ศ. 2465 ภายใต้งานของ นายยัง แซ่สง มีจำนวนครัวเรือน 80 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 650 คน อยู่ได้ประมาณ 2 ปี นายยัง แซ่สง ก็ถูกคนร้ายฆ่าตาย ชาวบ้านทั้งหมดก็ย้ายไปที่บ้านไผ่/ทับเพียง มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หญิง (ไม่ได้บันทึกชื่อ) ซึ่งเป็นภรรยาของ นายป้าก็ แซ่ทอ ประมาณปี พ.ศ. 2475 เกิดเหตุการณ์หมู่บ้านถูกปล้น และผู้หญิงถูกข่มขืน ชาวบ้านจึงพากันย้ายไปอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ในเขตภูทับเบิก ภูเขาขาด ภูเขาอย่า ได้แก่

1. บ้านร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิจิตร ก่อนตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2475 ภายใต้งานของ นายเก้อ แซ่ลี ภายหลังเป็นผู้ใหญ่บ้าน และนายเปลี้ยทั้ง แซ่ลี ตามลำดับ จำนวนครัวเรือน 100 ครัวเรือน จำนวนประชากร 800-1,000 คน หมู่บ้านถูกทิ้งร้างไป พ.ศ. 2511 สาเหตุเพราะการต่อสู้ระหว่างรัฐบาล และคอมมิวนิสต์ รวมระยะเวลาการมีหมู่บ้าน 36 ปี ซึ่งคือพื้นที่หมู่ 10 หมู่ 1 ในปัจจุบัน

2. บ้านป่าห้วย หมู่ที่ 14 , 15, 16 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิจิตร ก่อนตั้งประมาณปี พ.ศ. 2480 ภายใต้งานของนายชัว แซ่ลี และนายจูงแซ่ แซ่หว่า มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือนายจูงแซ่ แซ่หว่า (ไม่มีหมายตั้ง) นายจิงมา แซ่ลี (ไม่มีหมายตั้ง) และต่อมาคือนายไก่อ แซ่ลี (มีหมายตั้ง) จำนวนครัวเรือน 136 ครัวเรือน จำนวนประชากร 3,000 คน หมู่บ้านถูกทิ้งร้างไป พ.ศ. 2511 สาเหตุเพราะการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลและคอมมิวนิสต์ รวมระยะเวลาการมีหมู่บ้าน 31 ปี

3. บ้านป่าซ้อโป คือพื้นที่หมู่ 17 อำเภอนครไทย จังหวัดพิจิตร ก่อนตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2496 ภายใต้งานของนายฮี แซ่ลี และนายจอ แซ่ลี มีผู้ใหญ่บ้านชื่อนายลี แซ่ลี จำนวนครัวเรือน 200 ครัวเรือน จำนวนประชากร 800 คน หมู่บ้านถูกทิ้งร้างไป พ.ศ. 2505

ในปี 2511-2515 เทือกเขาหินร่องกล้านี้กลายเป็นฐานที่มั่นใหญ่ของการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงทางการเมืองขึ้นในกลางปี 2525 ทางราชการทหารจึงได้เปิดยุทธการภูขวาง โดยจัดกองผสมจากกองทัพภาคที่ 1, 2 และ 3 กรมการบินศูนย์สงครามพิเศษ ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน เข้าปฏิบัติการยึดภูหินร่องกล้า ทว่าไม่สำเร็จเพราะสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวย เนื่องจากภูหินร่องกล้าตั้งอยู่กลางเทือกเขาสูงชันและสลับซับซ้อนเป็นป่ารกทึบ ต่อมากองบัญชาการทหารบกได้เปลี่ยนแผนยุทธการในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยใช้นโยบายที่ 66/2523 และคำสั่งที่ 65/2525 กองทัพภาคที่ 3 และทหารหน่วยผสมพลเรือน

ตำรวจ ทหารที่ 33 (พตท.33) ได้นำนโยบายนี้เข้าปฏิบัติการจนประสบความสำเร็จได้รับชัยชนะ โดยไม่เสียเลือดเนื้อแม้แต่หยดเดียว บรรดาชาวบ้านและมวลชนของ ผกค. ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้ง(แม้ว) ได้กลับใจไม่ให้ความร่วมมือกับ ผกค. และเข้ามอบตัวกับทางราชการ ส่วนแกนนำได้ละทิ้งฐานที่มั่นไป จากนั้น พตท.33 จึงได้เริ่มพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ โดยทำการตัดถนนผ่านใจกลางภูหินร่องกล้า และ พตท.33 ได้มีหนังสือด่วนมากที่ สร.4001(310)/324 ลงวันที่ 10 มกราคม 2526 ให้กองทัพภาคที่ 3 และกองอำนวยการรักษาความสงบภายในภาค 3 พิจารณาร่วมและประสานงานกับกรมป่าไม้ เพื่อพิจารณาจัดตั้งบริเวณภูหินร่องกล้าเป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้ดำเนินการสำรวจหาข้อมูลบริเวณภูหินร่องกล้า และต่อมาได้ประกาศเป็นทางการให้พื้นที่นี้เป็นอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า และจัดที่ทำกินให้กับชาวบ้านโดยกองทัพภาคที่ 3 หรือ กอ.รมน.ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 1, 10, 15, 16 และ 17 ก็ได้รับจัดสรรพื้นที่ทำกินด้วย

ผลการศึกษาข้อมูลฐานที่มั่นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเขตเนินเพิ่ม

ความเป็นมา

เขตฐานที่มั่นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.) เขต 3 จังหวัด ครอบคลุมพื้นที่รอยต่อจังหวัดพิษณุโลก เลย และเพชรบูรณ์ ประชาชนบนภูเขาเป็นชนชาติม้ง เขตใกล้ที่ราบจะมีคนไทยพื้นราบอาศัยอยู่ คนม้งอยู่บนภูดอยแถบนี้ อพยพเข้ามารุ่นแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 ชื้อบ้านป่าฮ้าง ตั้งอยู่ใกล้กับภูมดโล แล้วหายสาบสูญไป รุ่นที่สอง ในปี 2466 แถวๆบ้านเปา (บ้านทับเบิก) และรุ่นที่สาม อพยพมาจากน่าน เชียงราย และตาก ในปี 2490

อาชีพหลักคือ ทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด พืชผักสวนครัว เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ไข่ไก่ ปลูกฝิ่น ไร่ยาสูบ ทั้งยังเลี้ยงวัวและม้าไว้ใช้งาน

ก่อนปี 2500 ไม่มีคนม้งคนใดรู้หนังสือ พูดภาษาไทยได้น้อย ทำให้ไม่ได้รับการดูแลจากทางการ ทั้งด้านความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย และสุขภาพอนามัย เมื่อเจ้าหน้าที่ทางการขึ้นมา ก็มักจะเป็นเรื่องเก็บภาษี การใช้อำนาจข่มเหงรังแก คนม้งจึงพยายามแสวงหาหนทางที่จะทำให้ชีวิตของพวกเขาดีขึ้น ทั้งการแสวงหาพระเจ้าแบบคริสต์ พระที่มีอิทธิฤทธิ์ แต่พบว่าถูกหลอกลวง และไม่อาจนำพวกเขาให้มีชีวิตที่ดีขึ้นได้

ในปี 2501 ตั้งโรงเรียนบ้านป่าหวาย โดยทางราชการส่งอาจารย์เครื่องมาเป็นครูคนแรก

ในปี 2506 มีผู้นำคนม้ง 2 คน คือ สหายคำ กับสหายสมวิทย์ ได้ข่าวจากพี่น้องทางเหนือ(จังหวัดน่านและจังหวัดเชียงราย) ว่ามีการเคลื่อนไหวของ พคท. มีคนม้งเข้าร่วมด้วยจำนวนมาก จึงเดินทางไปเชียงราย ได้พบ พคท. หลังจากทำความเข้าใจแนวทางของ พคท. ขึ้นด้นและเห็นด้วยแล้ว จึงสมัครไปศึกษาโรงเรียนการเมืองการทหารในลาว 1 ปี

ปลายปี 2507 พท. ส่งผู้ปฏิบัติงานจากเมืองเข้ามาทำงานมวลชนร่วมกับสหประชาชาติและสหประชาชาติ ซึ่งชักชวนญาติพี่น้อง 10 กว่าคน ให้ไปศึกษาโรงเรียนการเมืองการทหารทางภาคเหนือเป็นรุ่นที่ 2 และทยอยส่งตามไปเป็นรุ่นๆ ส่วนชาวบ้านในหมู่บ้านก็สอนให้อ่านออกเขียนได้ ช่วยรักษาในยามเจ็บป่วย คัดเลือกเยาวชนมาอบรมเป็นพยาบาล จัดตั้งสมาคมผู้ยาในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือกันในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และสอนให้ชาวบ้านรู้จักรักษาสุขภาพอนามัย กระทั่งคัดเลือกคนส่งไปเรียนการทหารการแพทย์และพยาบาลในประเทศเพื่อนบ้านงานมวลชนขยายไปอย่างกว้างขวาง

ระหว่างปี 2509-2510 เมื่อเยาวชนที่ไปศึกษาทยอยกลับมา จึงตั้งโรงเรียนการเมืองการทหารขึ้นในป่า มีคนเข้ามาเรียนรุ่นละ 50-60 คน ใช้เวลาเรียน 1 เดือน เปิดต่อเนื่องกัน 5-6 รุ่นนักเรียนส่วนหนึ่งกลับไปอยู่ในหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งยังอยู่ในป่า ปลายปี 2510 พท.จึงตั้งกองทหารปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย เขต 3 จังหวัดขึ้น มีทหาร 3 กองร้อย ประจำอยู่ที่เขาค้อ ร่องกล้า และป่าห้วย อาวุธมีเพียงปืนแก๊ป ปืนลูกซองของชาวบ้านเป็นหลัก ทางกรมเริ่มสงสัยเมื่อพบว่ามีเยาวชนจำนวนมากหายออกจากหมู่บ้านเป็นเวลานานๆ และลงมือกวาดจับผู้ต้องสงสัยหนักขึ้นเรื่อยๆ

20 พฤศจิกายน 2511 พท. ตัดสินใจโจมตีค่ายทหารที่บ้านห้วยทรายใต้ ทำให้ทหารถอยร่นลงจากภูร่องกล้า และเตรียมการปราบปรามครั้งใหญ่ ชาวเมืองส่วนใหญ่จึงอพยพหนีภัยสงคราม เข้ามาอยู่ในป่า ส่วนชาวบ้านที่ร่ำรวย หรือมีญาติพี่น้องเป็นฝ่ายทางการ ก็อพยพลงไปอยู่กับฝ่ายรัฐบาลที่บ้านจางเล้าลือ(จางลือ) และบ้านเจ็กน้อย นอกจากนี้ ยังมีประชาชนที่ราบที่อยู่ในเขตงานมวลชนอีกส่วนหนึ่ง อพยพเข้ามาอยู่บริเวณห้วยขมิ้นด้วย แบ่งเป็นเขตขาว(เขตที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายรัฐบาล) และเขตแดง(เขตที่อยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) อย่างชัดเจน ฐานที่มั่นเขตสามจังหวัดจึงก่อตั้งขึ้นนับแต่นั้นมา

อำนาจรัฐประชาชนเขตภูร่องกล้า

ก่อตั้งขึ้นในปี 2514 หลังจากประชาชนประมาณ 15,000 คน อพยพหนีการปราบปรามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาอยู่ในป่า และตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ คือร่องหล้า ห้วยทราย น้ำแซก คือโปปางซ้าง น้ำขาว ป่าห้วย จี้เต้า ป่าห้วย ทับเบิก ประชาชนแต่ละหมู่บ้านร่วมกันตั้งระบบกรรมการหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความปลอดภัยจากการปราบปราม จัดการระบบชีวิตความเป็นอยู่ในป่า และปกครองตนเองเป็นอิสระจากรัฐบาล

ภาพอำนาจรัฐประชาชนเขตทุ่งรวงกล้า

ต้นปี 2513 พลท. ประสานงานกับประชาชนและกรรมการระหว่างหมู่บ้าน ตั้งเป็นอำนาจรัฐสามจังหวัด มี 3 เขต และเขตพิเศษอีก 1 เขต ได้แก่

1. เขต 15 เขาค้อ

2. เขต 10 หมู่บ้านร่องกล้า หมู่บ้านน้ำขาว หมู่บ้านห้วยทราย ป่าห้วย พับเบิก กล้าสู้ จีเจ้า (ธงแดงและธงชัย) ดาวชัย ยืนหยัด มีสหายคำเพชรเป็นประธานเขต เล่าแซ่ง กรรมการภาค

3. เขต 25 (พิเศษภูเมี่ยง)

เฉพาะบนทุ่งรวงกล้าประกอบด้วยเขต 10 และเขต 20 เท่านั้น

โครงสร้างอำนาจรัฐ ใช้ระบบประชาธิปไตยรวมศูนย์ โดย พลท. จัดตั้งหน่วยพรรคระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับเขตขึ้นเป็นแกนนำ ในการเลือกตั้งกรรมการหมู่บ้าน และเลือกตั้งสมาชิกสภาอำนาจรัฐสภานี้มีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รวมทั้งเลือกกรรมการอำนาจรัฐมาทำหน้าที่บริหาร

- กรรมการหมู่บ้านประชาชนในหมู่บ้านร่วมกันลงคะแนนเลือกตั้งกรรมการจำนวน 7-9-11 คน ทำหน้าที่เป็นประธานหมู่บ้าน, ฝ่ายปกครอง, ฝ่ายทหารบ้าน, ฝ่ายเศรษฐกิจ, ฝ่ายสาธารณสุข, ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม, ฝ่ายคนชรา สตรี และเด็ก ระดับหมู่บ้าน ในหมู่บ้านขนาดเล็ก กรรมการหมู่บ้านจะมีเพียง 7 คนโดยจัดแบ่งหน้าที่กันตามความเหมาะสม

- สภาผู้แทนประชาชนมาจากการเลือกตั้งให้ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป มีสิทธิเลือกตั้งอัตราส่วน ประชากร 50 คนเลือกผู้แทนได้ 1 คน ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องมีอายุ 20 ปีขึ้นไป สภาผู้แทนประชาชนจัดการประชุมปีละครั้งเพื่อเลือกกรรมการอำนาจรัฐตำบล, ร่างรัฐธรรมนูญ และร่างกฎหมายของแต่ละเขต

ในการประชุมครั้งแรก ผู้แทนหมู่บ้านต่างๆได้ร่วมกันกำหนดราคาสินค้า, ยกเลิกการปลูกและเผาฟืน โดยมีมาตรการผ่อนผันระยะแรกและบทลงโทษหากฝ่าฝืน, กำหนดหลักเกณฑ์การผลิตรวมหมู่ การให้คะแนนแรงงานวันละ4 คะแนนจัดประชุมวิจารณ์และวิจารณ์ตนเองเพื่อยกย่องคนดีและแก้ไขส่วนบกพร่อง ฯลฯ

กรรมการอำนาจรัฐเขตมีการประชุมเดือนละครั้งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆดังนี้

1. ประธานอำนาจรัฐ
2. รองประธาน
3. ฝ่ายปกครอง จัดการเรื่องความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้านแก้ความขัดแย้ง รักษากฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน แก้ไขประเพณีที่เอาเปรียบเด็กและสตรี โดยสมาชิกในหมู่บ้านมากำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ร่วมกัน
4. ฝ่ายทหาร อบรมด้านการเมืองการทหารแก่ทหารบ้านจัดเวรยาม ลาดตระเวนและฝึกการรบเพื่อป้องกันการถูกโจมตี ร่วมกับกองทหารหลักและร่วมทำการผลิตกับประชาชน
5. ฝ่ายเศรษฐกิจ ใช้ระบบการผลิตรวมหมู่เพื่อความปลอดภัยและช่วยเหลือกัน จัดตั้งสหกรณ์เลี้ยงหมู พัฒนาเครื่องมือการผลิตเพื่อทุนแรง เช่น ทำครกน้ำ ฯลฯ
6. ฝ่ายสาธารณสุข อบรมฝึกฝนหมอบ้านให้ดูแลชาวบ้านเมื่อเจ็บป่วย พัฒนาการใช้สมุนไพร จัดตั้งสถานพยาบาลทุกหน่วยการผลิต
7. ฝ่ายการศึกษา วัฒนธรรม และสวัสดิการสังคมจัดสอนหนังสือทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เพื่อให้คนมั่งอ่านออกเขียนได้
8. ฝ่ายคนชรา สตรีและเด็ก พัฒนาบทบาทของผู้อาวุโส และสตรีในหมู่บ้านให้มีสิทธิมีเสียง จัดตั้งหน่วยเลี้ยงเด็ก เพื่อให้ผู้ปกครองออกไปทำการผลิตได้สะดวกขึ้นจัดโครงการเลิกสูบบุหรี่อย่างได้ผล ส่งเสริมระบบฟัวเมียเดียวก่อนประมาณ ปี2519 ได้รวมอำนาจรัฐ 2 ตำบล คือห้วยทรายเหนือและบ้านป่าห้วย มาอยู่ที่สำนักอำนาจรัฐเขต ในปัจจุบันมีสหภาพตั้งวือ แซ่หว่า เป็นประธานอำนาจรัฐหน่วยงานต่างๆในอำนาจรัฐ

1. สหกรณ์การผลิต

การอพยพมาอยู่ป่าระยะแรกยากลำบากมาก ขาดความปลอดภัยในการทำไร่หรือกลับไปเอาข้าวที่ซ่อไว้ อำนาจรัฐจึงกำหนดให้ทำสหกรณ์การผลิต ให้ทุกคนมาร่วมกันทำการผลิตตามหลักการทำมาหากินได้มาก ผู้ที่ทำงานส่วนรวม เช่น หมอบ้าน พยาบาล ครู ทหารบ้านจะได้คะแนนเช่นเดียวกัน เวลาทำงานปกติ 8.00-17.00 น. พักเที่ยง1 ชม. ได้แรงงาน 4 คะแนน หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งหมดจะนำมาแบ่งตามสัดส่วนแรงงาน มีการทำไร่รวมหมู่ ทำสหกรณ์นาขั้นบันไดมี

สหกรณ์หมู่ สหกรณ์วัว โดยสัตว์เลี้ยงที่นำมาเข้าสหกรณ์ จะตีค่าเป็นทุนหลังจากหักต้นทุนแล้ว ส่วนเกินจะนำมาปันผลตามสัดส่วนเช่นเดียวกัน

2. โรงเรียนเด็กวัย 1 - 5 ปี มีพี่เลี้ยงดูแลอาศัยข้าวและอาหารของส่วนกลาง

3. หน่วยทอผ้าแต่เดิมคนม้งทอผ้าจากใยต้นกล้วยขง (เป็นพืชตระกูลกล้วย) ใช้มือปั่นเส้นด้ายและทอผ้าหน้าแคบๆประมาณ 30ซม. ใช้ทำกระโปรงหรือเป็นผ้าปักซึ่งใช้เวลาทำกระโปรงได้เพียงปีละตัวเท่านั้น พทท.จึงจัดส่งคนไปศึกษาการทอผ้าด้วยกี่กระตุกจากประเทศจีนและตั้งหน่วยทอผ้าเพื่อใช้ในฐานที่มั่น แต่ไม่เพียงพอจะต้องพึ่งพาจากเขตเมืองหรือประเทศเพื่อนบ้านด้วย

4. หน่วยตีเหล็กเอาชิ้นส่วนรถและอาวุธที่ยึดมาจากการสู้รบมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ประเภทมีดพร้า จอบ เสียม มีหน่วยปั่นหม้อ-ไหไว้ใช้เองในฐานที่มั่น

5. หน่วยการศึกษาวัฒนธรรมจัดหน่วยอบรมครูจากหมู่บ้าน เพื่อให้กลับไปเปิดโรงเรียนหมู่บ้านทุกแห่งมีนักศึกษาจากในเมืองมาร่วมทำหลักสูตร และอบรมการจัดการเรียนการสอน กระทั่งคนม้งในฐานที่มั่นอ่านออกเขียนได้กันอย่างทั่วถึง

6. หน่วยโรงพยาบาลกำลังหลักเป็นหมอจากกองทหารที่ดูแลรักษาทั้งทหารและประชาชน จัดอบรมหมอบ้านให้ดูแลรักษาประชาชนในหมู่บ้านได้ทั่วถึง คัดเลือกประชาชนม้งไปศึกษาการแพทย์และพยาบาลจากจีนและเวียดนามกระทั่งมีหมอผ่าตัดชาวม้งจำนวนหนึ่งในฐานที่มั่นสำหรับผู้ป่วยหนัก และทหารบาดเจ็บจะส่งมารักษาตัวในโรงพยาบาลของเขตดำเนินการโดยทหารพท. มีทั้งแพทย์คนเมืองและคนม้ง สามารถรักษาโรคทั่วไปและศัลยกรรม มีห้องแล็บตรวจเลือดก่อนถ่ายเลือดหน่วยเภสัชซึ่งอยู่ร่วมกับหน่วยทหารช่าง ผลิตแอลกอฮอล์ฆ่าเชื้อโรคและน้ำกลั่นผสมยาฉีด เป็นต้น

7. กองทหารมีทหารหลัก (กองทหารปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย-ทปท.) ขึ้นตรงต่อ พทท.และทหารบ้าน (เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านที่ฝึกฝนด้านการทหารเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้านขณะที่ยังทำการผลิตและใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวในหมู่บ้าน) ที่ขึ้นตรงต่ออำนาจรัฐ กองทหารหลัก นอกจากสู้รบป้องกันฐานที่มั่น และทำงานบริการประชาชนด้านต่างๆแล้ว ยังต้องทำการผลิตเลี้ยงตนเองหากไม่เพียงพอ หรือต้องไปสู้รบอำนาจรัฐส่วนกลางจะจัดสรรให้

ในช่วงยุทธการล้อมปราบต่างๆ เช่น ยุทธการร่องกล้า ยุทธการภูขวางยุทธการสามชัย อำนาจอรัฐได้ระดมความสนับสนุนจากประชาชนในการจัดเตรียมเสบียงอาหารและมีกำลังทหารบ้านร่วมลาดตระเวน และร่วมสู้รบป้องกันฐานที่มั่นด้วยทำให้กองทหารสามารถสู้รบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. คุกใช้เป็นที่คุมขังผู้กระทำผิดทั้งต่อประชาชน หรือต่ออำนาจรัฐประชาชน ตามปกติจะใช้ที่ประชุมประชาชนมาร่วมกันพิจารณาโทษ ส่วนใหญ่จะให้โอกาสปรับปรุงแก้ไขหาก

ความผิรุ่นแรงแต่ไม่ถึงกับต้องประหาร เช่นลักทรัพย์ เป็นชู้จะถูกคุมขังโดยให้ใช้แรงงานตอนกลางวัน กลางคืนกลับมานอนในคุกสำหรับความผิรุ่นแรงต่อชีวิต เช่น ฆ่าคนตาย หรือเป็นสายลับทำร้ายหรือฆ่าทหารหรือผู้ปฏิบัติงานพรรคและอำนาจรัฐ จะมีโทษประหารนับแต่ตั้งฐานที่มั่นร่องกล้า มีนักโทษจำคุกเพียง 3 คนเท่านั้น

แม้จะตั้งเป้าหมายว่าจะพึ่งตนเองให้ได้ทุกด้านแต่ก็ต้องพึ่งพาสิ่งของจำเป็นจากในเมืองหรือพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้านอยู่หลายอย่าง เช่น อาหาร ยา วัคซีนโรค เลื่อยไฟฟ้าเกลือ (ต้องจัดหน่วยข้ามเขตไปต้มในเขตภูซัด-ภูเมียงหรือเขาค้อ) การกำหนดราคาผลผลิตในฐานที่มั่นไว้ต่ำการห้ามปลูกฝิ่นอันเป็นแหล่งรายได้สำคัญแต่ดั้งเดิมขณะที่ประชาชนต้องซื้อสิ่งของจำเป็นจากเมืองราคาแพง ทำให้ประชาชนมีฐานะยากจนลงต้องนำเครื่องประดับเงินหรือเงินแท่งออกมาขายเพื่อซื้อของจำเป็นดังกล่าวหลายรายเป็นหนี้สินกับ พทท. และกลายเป็นปัญหาในระยะยาวของฐานที่มั่นในที่สุด

กระบวนการพัฒนาคน

สิ่งที่ถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมากของฐานที่มั่นร่องกล้า คือ กระบวนการพัฒนาคนจากชนชาติส่วนน้อยที่ไม่มีภาษาเขียนของตนเอง พทท. สามารถพัฒนาประชาชนมั่งให้อ่านออกเขียนได้อย่างทั่วถึงพัฒนาให้เป็นคนที่มีศักดิ์ศรี มีฐานะเป็นพลเมืองชั้นหนึ่งไม่ถูกดูหมิ่นเหยียดหยามเหมือนก่อนจะเข้าป่า มีสำนึกทางการเมืองอย่างเข้มข้นสามารถคิด วิเคราะห์ กล้าวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างดีเยี่ยมพวกเขาสามารถทำหน้าที่ผู้บังคับกองทหารระดับกองพันกรรมการหมู่บ้านและกรรมการอำนาจรัฐเป็นหญิงชายชาวมั่งล้วนๆ ที่สามารถจัดประชุมกำหนดกฎหมาย ตัดสินคดีความและบริหารจัดการงานอำนาจรัฐฝ่ายต่างๆ ได้อย่างดีและยังมีแม่บ้านเข้ามาเป็นกรรมการฝ่ายสตรีพยายามชักชวนให้แม่บ้านรู้สิทธิของตนเองและมาร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์หนุ่มสาวมั่งที่ไม่มีแม่โอกาสจะได้เรียนหนังสือชั้นประถมมีโอกาสได้ไปศึกษาวิชาแพทย์ระยะสั้น และสามารถผ่าตัดยากๆ ช่วยชีวิตทั้งทหารและประชาชนจำนวนมากได้แม้จะอยู่ในภาวะสงครามที่ยากลำบากและขาดแคลนหนุ่มสาวจากหมู่บ้านที่มาอบรมเป็นครูจะเล่าเรียนด้วยความกระหายวิชา เพื่อที่จะไปถ่ายทอดให้ผู้แก่ผู้เฒ่าและเด็กน้อยในหมู่บ้านให้อ่านออกเขียนได้

แม้ประชาชนมั่งจะยากลำบากทางวัตถุ โดยเฉพาะช่วงยุทธการล้อมปราบใหญ่ และหลังเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 ที่คนเมืองได้เข้าป่ามาจำนวนมาก จนประสบความสำเร็จขาดแคลนแต่พวกเขาก็ฝ่าวิกฤติเหล่านั้นมาได้ เพราะอำนาจรัฐใหม่ยกย่องและยอมรับในเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่คนมั่งแสวงหากันมาหลายชั่วอายุคน

วันที่ 5 สิงหาคม 2524 เขตงานเขาค้อแตกพ่ายในยุทธการผาเมืองเผด็จศึกต้องอพยพประชาชนกว่า 10,000 คนข้ามมาเขตร่องกล้า ซึ่งขณะนั้นมีประชากรอยู่ประมาณ 15,000 คน ทำให้บนร่องกล้า

เวลานั้น มีประชากรกว่า 25,000 คน ประสบปัญหาขาดแคลนอาหารและยารักษาโรคอย่างหนักทั้งยังเผชิญการปิดล้อมโจมตีรอบๆฐานที่มั่น ทั้งเขตเขาค้อ ภูซัด ภูเมียงประชาชนส่วนหนึ่ง อพยพต่อไปเขตภูซัด ภูสอยดาวกระทั่งข้ามไปยังประเทศลาวเพื่อแสวงหาหนทางต่อสู้ใหม่ แต่ในที่สุดก็ตัดสินใจลงมามอบตัวกับทางการ และย้ายกลับลงมาอยู่ในหมู่บ้านที่ทางการจัดให้

วันที่ 8 มิถุนายน 2525 ฐานที่มั่น และสงครามประชาชนเขตภู่องกล้าได้ปิดตัวเองลงอย่างสิ้นเชิง

ความเป็นมาของกองร้อย 561

กองร้อย 561 แห่งกองทัพปลดแอกประชาชนประเทศไทยเป็นกองร้อยสังกัดเขตฐานที่มั่นสามจังหวัดประจำการอยู่ ณ ที่มั่นภูหินร่องกล้ามีทหารชนชาติม้ง, ชาวนาจากที่ราบ และปัญญาชนจากในเมือง ทั้งหญิงและชาย(จีนแดง)

ปลายปี2510พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย(พคท.)จัดตั้งกองทหารปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.) เขต 3 จังหวัดขึ้นมีทหาร 3 กองร้อย ประจำอยู่ที่เขาค้อร่องกล้า และป่าห้วย อาวุธมีเพียงปืนแก๊ปปืนลูกซองของชาวบ้านเป็นหลักเพื่อปกป้องและต่อต้านการกวาดล้างจากทหารรัฐบาลหลังตั้งฐานที่มั่น ประชาชนม้ง คัดสินใจส่งลูกหลานเข้ามาเป็นนักรบ ท.ป.ท. จำนวนมาก พคท. ต้องเปิดอบรมการเมืองการทหารแบบเร่งรัด 4-5 รุ่น รุ่นละ 1 เดือน แต่ละรุ่นมีเยาวชนเข้าร่วมถึง 50-60 คนในที่สุดก็จัดตั้งเป็นกองร้อย 561 ขึ้น นอกจากนี้ยังมีการส่งผู้ปฏิบัติงานจำนวนหนึ่ง ไปฝึกอบรมศึกษายุทธวิธีการรบทั้งในลาว เวียดนาม และจีนเพิ่มเติม

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวไร่ และนักเรียนนักศึกษา จนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักเรียน นักศึกษา กรรมกร ผู้นำชาวนาชาวไร่ได้เข้าร่วมการต่อสู้กับ พคท. ในเขตร่องกล้าเป็นจำนวนมากหลังจากที่ได้ผ่านการเรียนอบรมใน โรงเรียนการเมืองการทหารนาน 3 เดือนผู้ที่สำเร็จการศึกษาส่วนหนึ่งได้โยกย้ายเข้าสังกัดกองร้อย 561 ทำให้กองร้อย 561 มีส่วนผสมของชนชาติม้ง ชาวไทยที่ราบและชนชั้นกลางในเมืองประมาณปลายปี 2524 ปรับเปลี่ยนกองร้อย 561 ให้เป็นหน่วยงานมวลชนและย้ายกำลังรบเดิมมาตั้งเป็นหน่วยสู้รบเคลื่อนที่ชื่อ กองร้อย 965 ตั้งอยู่ที่โรงเรียนการเมืองการทหารบนภู่องกล้า

ภาพธงสัญลักษณ์พรรคคอมมิวนิสต์

ภาพชุดแต่งทหารพรรคคอมมิวนิสต์

ภารกิจของกองร้อย 561

ภารกิจหลักของ ทปท. ก็คือทำการสู้รบ โฆษณานโยบายพรรคฯ และทำการผลิตพึ่งตนเอง ดังนั้นภารกิจรูปธรรมของกองร้อย 561 จึงได้แก่

1. ปกป้องฐานที่มั่นใช้ยุทธวิธีสงครามจรยุทธร่วมกับทหารบ้าน เพื่อต่อต้านการล้อมปราบ ในยุทธการต่างๆ เช่น ยุทธการภูหินร่องกล้า เป็นต้น ขัดขวางการสร้างทางของฝ่ายรัฐบาลที่หวังใช้ ลำเลียงกำลังและอาวุธยุทธโปกรณ์มาโอบล้อม และโจมตีฐานที่มั่น

ภารกิจสู้รบนี้ ประกอบด้วย ท.ป.ท. จำนวน 3 หมู่ แต่ละหมู่ประกอบด้วย 3 หน่วย โดยแต่ละหน่วยจะมี ท.ป.ท. ประมาณ 3-4 คน แต่ในการสู้รบครั้งสำคัญๆจะมีการระดมพลจากหน่วยงานต่างๆ ที่สังกัดกองทัพและประชาชนส่วนอื่นๆ เข้าร่วมด้วยเช่น หน่วยงานมวลชนและหน่วยงานอื่นๆของกองร้อย 561, ท.ป.ท.จากโรงพยาบาลเขต, จากสำนักอำนาจรัฐ, ทหารบ้านของแต่ละหมู่บ้านที่คอยเป็นตรวจตราเฝ้ายามเขตแดนที่มั่นป้องกันป้องกันประชาชนบนที่มั่นภูหินร่องกล้า

2. ขยายฐานที่มั่นกองร้อย 561 มีหน่วยงานมวลชนหลายสาขามีภารกิจหลักในการเผยแพร่นโยบายของ พ.ค.ท. แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตจรยุทธและเขตขาว ซึ่งรายล้อมที่มั่นภูหินร่องกล้าแห่งนี้เพื่อให้หันมาสนับสนุน พคท. หรืออย่างน้อยก็วางตัวเป็นกลาง แต่ละสาขามวลชนจะมี ท.ป.ท. ในสังกัด 3-8 คน แล้วแต่สภาพและอาจแบ่งเป็นหน่วยย่อยลงไปอีกตามภารกิจ แต่ละสาขางานจะไม่อยู่ประจำที่แต่จะโยกย้ายไปตามสภาพปลอดภัยและความเหมาะสมในการเคลื่อนไหวงานมวลชนภารกิจขยายฐานที่มั่นนี้ยังรวมถึงการกระโดดข้ามเข้าไปเคลื่อนไหวอยู่ในแนวหลังของเขตปกครองของฝ่ายรัฐบาล, สืบเสาะการเคลื่อนไหวของกองกำลังฝ่ายรัฐ, การกำจัดสลายสายลับที่แทรกซึมข่มขู่มวลชนที่ให้การสนับสนุน พ.ค.ท. ในหมู่บ้านต่างๆ การทำหน้าที่เป็นหน่วยเส้นทางของการติดต่อสื่อสารหรือลำเลียงระหว่างเขตที่เชื่อมต่อกับภูหินร่องกล้าเช่น เขตภูซัดเขาค้อ เป็นต้น

การหนุนช่วยเขตงานพี่น้องก่อกวโจมตีค่ายทหารในเขตจรยุทธ์หรือเขตปกครองของรัฐบาลเพื่อเบนความสนใจและเบนทอนกำลังของกองทหารของรัฐ ที่ล้อมปราบเขตที่มันอื่นๆ อยู่ให้พะวักพะวง เช่นการเข้าปิดล้อมหมู่บ้าน ค่ายทหาร เป็นต้น

3. การกักขังการผลิตพึ่งตนเองเนื่องจากการผลิตแบบไร้เงื่อนไขลอย เป็นการผลิตที่ล่าช้าใช้เทคโนโลยีต่ำทำให้ผลผลิตอาหารของประชาชนในที่มันภูหินร่องกล้าไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูกองทหารหรือกลไกอำนาจรัฐส่วนกลางได้ทั้งหมด กองร้อย 561 จึงต้องเข้าร่วมทำการผลิตด้วย เช่น ทำไร่ข้าว ไร่ผัก ไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยมีท.ป.ท.แม่บ้านในกองร้อย561เป็นผู้รับผิดชอบหลัก

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มีนักศึกษาส่วนหนึ่งได้เข้ามาเป็น ทหารกองร้อย 561 ในจำนวนนี้มีนักดนตรีและนักร้องด้วย จึงรวมตัวกันตั้งวงดนตรีคอยขับกล่อมและปลุกขวัญพี่น้องประชาชนในวันสำคัญๆ เช่นวันก่อตั้งพรรค, วันเสียงปืนแตก, วันปีใหม่ เป็นต้นก่อเกิดเป็นกองทัพทางวัฒนธรรมอย่างไม่เป็นทางการ

ที่ตั้งกองร้อย 561

กองร้อย 561 ตั้งอยู่บริเวณชายขอบที่มันภูหินร่องกล้าใกล้เขตจรยุทธ์ ระยะเดินเท้าประมาณ 2 ชั่วโมงถึงยอดภูเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานปกป้องและขยายฐานที่มัน

โครงสร้างของกองร้อย 561

• ผู้ขึ้นการเมืองเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกองร้อย 561 และรับผิดชอบโดยตรงต่อการปฏิบัติงานของสาขานมวชนทุกหน่วย

- รองผู้ขึ้นการเมืองเป็นผู้ช่วยของผู้ขึ้นการเมืองและดูแลกองหน่วยงานผู้รับทั้ง3 หมู่
- ผู้กองเป็นผู้บังคับบัญชาด้านการทหารโดยตรงของกองผู้รับทั้ง 3 หมู่
- รองผู้กองเป็นผู้ช่วยของผู้กอง
- หมู่ผู้รับ 3 หมู่ ประกอบด้วย หัวหน้าหมู่ รองหัวหน้าหมู่และหัวหน้าหน่วยโดยแต่ละหน่วย

มี ท.ป.ท. 3-4 คน

• หน่วยงานมวชน มีจำนวนสาขานมวชนไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของเขตจรยุทธ์ แต่ละหน่วยงานมวชนประกอบด้วยหัวหน้าสาขานมวชน1 คนและรองฯ1คน และลูกหน่วยไม่น้อยกว่า 3 คน

• หน่วยพยาบาลรับผิดชอบดูแลด้านสุขภาพของ ท.ป.ท. ในกองร้อย 561 เบื้องต้นก่อนส่งต่อไปยังโรงพยาบาลของที่มัน

- หน่วยพลการรับผิดชอบจัดหาเสบียงและเตรียมด้านการผลิตของกองร้อย

หน่วยโรงเรียนเด็กกองร้อย

ก่อตั้งในปี 2520 โดยมีสหยาจิดรเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งหน่วยแม่บ้านกองร้อย ซึ่งเป็นชาวนาที่ราบแถบชายเขตฐานที่มั่นที่อพยพเข้ามาอยู่ป่า ต่อมามีนักศึกษาที่จบจากโรงเรียนการเมืองการทหารรุ่น 1 มาร่วมกันทำโรงเรียนเด็กเพิ่มขึ้น อีก 4 คน รับผิดชอบงาน 2 ส่วนคือ

1. จัดตั้งหน่วยแม่บ้านกองร้อย ที่มีสามีสังกัดกองร้อย 561 ในหน่วยสู้รบหรือหน่วยงานมวลชนนอกเขตฐานที่มั่น จัดกลุ่มศึกษาการปฏิบัติ และทำการผลิตรวมหมู่ทำไร่ ปลูกผัก เลี้ยงหมู-ไก่ เพื่อเลี้ยงตัวเองและกองทหารผลิตเวรกันเลี้ยงเด็กเล็กๆ เป็นต้น เป็นความพยายามปรับเปลี่ยนวิธีคิด และวิถีชีวิตจากชาวนาให้เป็นนักปฏิบัติชนชั้นกรรมาชีพ ดูเหมือนว่าความพยายามนี้จะไม่ประสบผลเท่าใดนัก

2. เลี้ยงดูและสอนหนังสือลูกหลานของ ทหารกองร้อย ประมาณ 30 คน ในช่วงที่พ่อแม่ ออกปฏิบัติงานเวลาส่วนใหญ่ของครูที่นี่ นอกจากสอนหนังสือเด็กและผู้ใหญ่ คือการทำไร่ ปลูก 2 ครั้ง ครั้งละ 2 เดือน เป้าข้าว ดำข้าว หาฟืนและคอยไล่ตามเด็กๆนักเรียน ที่ชอบหนีเรียน ไปยิงนก ดักสัตว์เล็กๆ จนในที่สุดคุณครูก็เลยไปหัดทำกับดักสัตว์จากนักเรียนตัวน้อยเสียด้วยเลย

ประมาณกลางปี 2522 โรงเรียนเด็กแห่งนี้ ได้ปิดตัวลงและย้ายเด็กจากกองร้อย 561 มาเรียนรวมกับนักเรียนม้ง ในโรงเรียนอนุชนแดงบนภู่องกล้า และหน่วยศิลปกองร้อย ก็ย้ายขึ้นมารวมกับหน่วยศิลปะ วัฒนธรรมของเขตร่วมกันแต่งเพลงภาษาม้งให้เด็กๆได้ร้องเล่นเต้นรำกัน

โรงพยาบาลรัฐ

ตั้งอยู่ห่างจากร่องกล้าเล็กไปทางทิศใต้ ประมาณ 5 กม. แต่ถูกโจมตีด้วยระเบิดนาปาล์ม และบอมบ์บีจึงย้ายไปอยู่ข้างลานหินปุมในปี 2523

ความเป็นมา

พคท. ให้ความสำคัญกับงานด้านรักษาพยาบาลนับแต่เริ่มงานมวลชนในเขตร่องกล้านับแต่การแนะนำให้ประชาชนจัดตั้งสมาคมผู้ยาในหมู่บ้าน เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาเรื่องยาและการเจ็บป่วย, คัดเลือกคนม้งไปศึกษาวิชาแพทย์สนามและพยาบาลในประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อประชาชนอพยพเข้ามาอยู่ในป่าจะมีแพทย์ทหารลงไปตรวจเยี่ยมประชาชนตามหมู่บ้าน ประสานกับหมอบ้านที่ฝึกเอาไว้ ช่วงแรก จะมีแพทย์หญิงคนไทยที่ไปศึกษาจากประเทศจีน 3-4 คน ทำงานรักษาพยาบาล อบรมหมอ บ้านและทำงานมวลชนกับกลุ่มสตรีและคนชราด้วย

กลางปี 2515 ตั้งเป็นโรงพยาบาลประจำการ มีหมอสันต์(จบจากจีน)เป็นผู้อำนวยการ (หมอดุลย์)มีแพทย์ชาวม้ง 2 - 3 คนและพยาบาลชาวไทยและม้งอีกจำนวนหนึ่งหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา มีนักศึกษาแพทย์เพิ่มมาอีก 3 คน มีทันตแพทย์ 1 คน และพยาบาลอีก 3 - 4 คนแต่ในสำนัก

ทหารตามจุดต่างๆที่ห่างไกลจากโรงพยาบาลเขตจะมีหมอและพยาบาลทหารคอยให้บริการ ประสานกับหมอบ้าน เช่น สำนักงูจี๋เถ้าสำนักทับเบิก สำนักห้วยทราย เป็นต้น

ภาระหน้าที่

1. รักษาคนไข้ทั้งทหารและประชาชน
 2. ฝึกอบรมหมอบ้านและพยาบาล ให้สามารถดูแลสุขภาพเบื้องต้น และส่งเสริมสุขภาพแม่แก่ประชาชนในหมู่บ้าน
 3. ทำการผลิตเลี้ยงตัวเอง ผลัดเวรกันทำอาหารเลี้ยงหมู-ไก่ ตัดฟืน เป่าข้าว เป่าน้ำ อยู่เวรยาม และทำไร่-ปลูกผัก
- แผนกในโรงพยาบาล

1. แพทย์แผนปัจจุบันมีหมอสนับรับผิดชอบรักษาทั้งทางด้านอายุรกรรม และศัลยกรรม เช่น โรคทางเดินหายใจ โรคทางเดินอาหาร โรคทางเวชศาสตร์เขตร้อนที่พบบ่อย เช่น มาเลเรีย ไทฟอยด์ ไทฟัส ส่วนการผ่าตัดที่ทำบ่อยคือ ผ่าตัดไส้ติ่ง ศัลยกรรมรักษาบาดแผลสงคราม เช่น ตัดแขน-ขาที่ถูกระเบิดถูกกระสุนปืน มีขีดความสามารถค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับสภาพแวดล้อมที่ลำบากขาดแคลนและอยู่ในภาวะสงคราม มีแผนกสูติรีเวช ที่บริการทำคลอดและรักษาโรคภายในสตรีอีกด้วย ในระยะหลังยังสามารถวินิจฉัยโรคทางห้องปฏิบัติการที่ไม่ซับซ้อน การตรวจเลือดถ่ายเลือด ทั้งยังสามารถผลิตน้ำกลั่นที่ใช้ผสมยาฉีด และแอลกอฮอล์มาเชื้อโรคจากแผนกเภสัช ที่ตั้งอยู่กับสำนักทหารช่างอีกด้วย

ห้องผ่าตัดของโรงพยาบาล ใช้แผ่นพลาสติกกรอบบ้านหลังคากรวดด้วยพลาสติกใสให้แสงผ่านมาถึงเตียงผ่าตัด ใช้ไฟฉายช่วยส่องขณะผ่าตัดพื้นห้องเป็นดินอัดแน่น ใช้ขาม่าเชื่อบห้องทำให้ไม่มีปัญหาการติดเชื้อจากการผ่าตัดเลย

2. แผนกสมุนไพรและฝังเข็มมีหมอปรีชา (จีน) รับผิดชอบอาศัยการแพทย์แผนจีนที่อบรมมาจากจีนเป็นหลักทำให้ลดภาระการใช้ยาแผนปัจจุบันลงไปได้บ้าง แผนกนี้ได้จัดอบรมหมอเท้าเปล่าชาวม้งให้กลับไปรักษาประชาชนในหมู่บ้าน

3. แผนกทำฟันมี หมอนักศึกษาทันตแพทย์จากในเมือง รับผิดชอบ สามารถถอนฟัน อุดฟัน ขูดหินปูน ผ่าฟันคุดหล่อฟันปลอม โดยใช้เครื่องมือกรอฟันแบบใช้เท้าเหยียบแผนกนี้มีประสิทธิภาพสูงเทียบเท่าโรงพยาบาลอำเภอที่เดียว

โรงเรียนการเมืองการทหาร เขตฐานที่มั่นสามจังหวัดนราธิวาส

ก่อตั้งเมื่อปี 2518-19 เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาพัฒนาความรู้ด้านการเมืองและการทหาร และการอบรมบ่มเพาะผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้งประชาชนในเขตฐานที่มั่นด้านทฤษฎีปฏิบัติที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยใช้ชี้นำการทำสงครามประชาชนนอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ฝึกฝน

ผู้ปฏิบัติงานพรรคฯ โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษา ปัญญาชนและกรรมกรจากในเมืองที่เข้าร่วมการปฏิวัติหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ให้มีจิตใจที่เชื่อมั่นและยืนหยัดต่อการปฏิวัติสามารถปรับตัวกับชีวิตความเป็นอยู่ในเขตป่าเขา อยู่ในระเบียบวินัยของกองทัพรู้จักใช้อาวุธและเรียนรู้ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการทำสงครามประชาชน

ภาพโรงเรียนการเมืองการทหาร

ประมาณปี 2523 สำนักกลางซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการใหญ่ของพรรคฯในเขตฐานที่มั่นสามจังหวัด ได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่โรงเรียนการเมืองการทหารทำให้โรงเรียนกลายเป็นศูนย์กลางด้านยุทธศาสตร์และการบัญชาการของพรรคฯ ในเขตนี้มีการสร้างบ้านเพิ่มเติมอีกหลายหลังเพื่อเป็นที่ทำงานของกรรมการพรรคและสหายนำผู้อาวุโส มีการจัดประชุมและกลุ่มศึกษาให้แก่กรรมการและผู้ปฏิบัติงานรวมทั้งแกนนำประชาชนจากหมู่บ้านเป็นระยะๆ

ประมาณปลายปี 2522 เมื่อนักเรียน นักศึกษาและปัญญาชนที่เดินทางเข้าสู่ฐานที่มั่นมีจำนวนน้อยลง โรงเรียนการเมืองฯได้จัดตั้งหน่วยวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยผู้ปฏิบัติงานที่เป็นปัญญาชนและศิลปินจากกองร้อย 561 ทำหน้าที่สร้างสรรค์งานด้านวัฒนธรรม เช่นการแต่งเพลง ปฏิวัติ เพื่อเผยแพร่ทางสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) มีการแต่งเพลงเยาวชนทั้งภาษาไทยและภาษาม้งประกอบการแสดงและทำเต้นสำหรับเยาวชนในโรงเรียนอนุชนและในหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆ เพราะความแปลกใหม่และสนุกสนาน หน่วยวัฒนธรรมยังเดินสายไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อจัดการแสดงและดนตรีสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการปฏิวัติและเสริมสร้างกำลังใจแก่ประชาชนในหมู่บ้านรอบฐานที่มั่นครั้งหนึ่งหน่วยวัฒนธรรมได้ร่วมเดินทางไปกับกองทหาร 561 เพื่อทำงานโฆษณาแก่ประชาชนในหมู่บ้านนาโพธิ์และนาจานจังหวัดพิษณุโลก ศิลปินในหน่วยมีเครื่องดนตรีประจำตัว เช่นกีตาร์ไวโอลิน หีบเพลง ปากกลอง ขลุ่ย ซอฮู้ และเครื่องเคาะจังหวะ สหายนำหลายคนมีความสามารถในการร้องเพลงและเล่นดนตรี

มักร่วมแสดงกับหน่วยวัฒนธรรมเมื่อมีการจัดงานในโรงเรียน หรือที่ลานวัฒนธรรมบริเวณ อำนาจรัฐ ในช่วงปีใหม่ไทย ปีใหม่ม้ง และการฉลองวันพรรคฯ 1 ธันวาคม เป็นต้นสหายศิลปินใน หน่วยวัฒนธรรมยังสามารถดัดแปลงภูมิประเทศในโรงเรียนเพื่อสร้างห้องอัดเสียงเพลงและดนตรี แห่งแรกและแห่งเดียวบนฐานที่มั่นเขตนี้

ยังมีการจัดตั้งสำนักพิมพ์ที่โรงเรียนการเมืองการทหารผลงานที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือ วรสาร รายเดือนชื่อ “เอกราช” ซึ่งเผยแพร่คำแถลงการณ์ของพรรคฯในวาระต่างๆ ข่าวสารเกี่ยวกับการ เคลื่อนไหวของพรรคกองทัพ และประชาชนบนฐานที่มั่นบทความวิเคราะห์สถานการณ์ สารคดี วรรณกรรม และบทกวีเป็นการเปิดเวทีให้ผู้ปฏิบัติงานได้แสดงความคิดเห็น ในสำนักพิมพ์มี กองบรรณาธิการนักข่าว นักเขียน และฝ่ายศิลป์ยังมีอุปกรณ์การพิมพ์ประกอบด้วยเครื่องพิมพ์ดีด กระเป่าหิ้ว เครื่องโรเนียว มือหมุน อุปกรณ์เครื่องเขียน และการพิมพ์ภาพประกอบนอกจากนี้ยังมี อุปกรณ์ถ่ายภาพและห้องมืดสำหรับการล้างและอัดภาพมีการนำกระดาษและฟิล์มถ่ายรูปมาจาก ในเมืองมีผู้ปฏิบัติงานซึ่งทำหน้าที่บันทึกภาพบนฐานที่มั่น เพื่อเผยแพร่ไปยังเขตงานต่างๆ รวมทั้ง ในเมือง นอกจากนี้ยังมีห้องสมุดซึ่งรวบรวมเอกสารประชาสัมพันธ์ของพรรคฯหนังสือวรรณกรรม และสารคดีที่ “ก้าวหน้า” เพื่อให้ให้นักเรียนและประชาชนทั่วไปได้อ่าน

โรงเรียนการเมืองฯยังเคยเป็นศูนย์บัญชาการชั่วคราวของกองพันทหารหลัก ซึ่งเคลื่อน พลมาจากภาคอีสานเพื่อผนึกกำลังกับกองร้อย 561 และทหารบ้านเขตฐานที่มั่นสามจังหวัดเพื่อ ทำสงครามเชิงรุกในยุทธภูมิภู่องกล้า

ก่อนการสลายตัวของฐานที่มั่นเขตสามจังหวัด โรงเรียนการเมืองการทหารยังเป็น สถานที่ประชุมพลครั้งใหญ่ของสมาชิกและผู้ปฏิบัติงานพรรครวมทั้งประชาชนที่ยังเหลืออยู่ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางในการสลายตัวของสมาชิกที่ยังเหลืออยู่ในปี 2525

การจัดตั้งและการบังคับบัญชาในโรงเรียนการเมืองการทหารปี 2520-2523

การจัดตั้งใช้รูปแบบกองร้อยทหารปลดแอกประชาชนไทย นักเรียน และผู้ปฏิบัติงาน ทุกคนต้องอยู่ระเบียบวินัยของพรรคและกองทัพ มี สหายทวนเป็นผู้ชี้้นำการเมืองและเป็น ผู้บัญชาการสูงสุด ขึ้นตรงต่อศูนย์กลางพรรคฯและประสานกับกรรมการพรรคเขตสามจังหวัด ผู้ชี้้นำการเมืองรับผิดชอบด้านนโยบายการบริหาร และดูแลทุกข์สุขของผู้ปฏิบัติงานทุกคน ในโรงเรียน มีหัวหน้าหมู่รองหัวหน้าหมู่ และหัวหน้าหน่วยทำหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของ นักเรียนในหมู่ จำนวน 9 -12 คน ยังมีผู้ชี้้นำการทหาร ได้แก่สหายทองสุขซึ่งเป็นชาวม้ง รับผิดชอบการเรียนการสอนด้านการทหาร จัดการฝึกอาวุธ จัดระเบียบวินัยและจัดตั้งเวรยาม ในโรงเรียนด้วย

หลักสูตร

นักเรียนทุกคนจะต้องเรียนทฤษฎีการเมืองควบคู่ไปกับทฤษฎีการทหารและการฝึกทหารพื้นฐาน เป็นเวลาประมาณ 3 เดือน

ด้านการเมือง ประกอบด้วยทฤษฎีวิภาษวิธีและปรัชญาของ คาร์ล มาร์ก และเลนิน ทฤษฎีการปฏิวัติที่คัดมาจากสรรพนินท์ และคิพจน์เหมา เจ๋อตง เช่นวินัยพรรคฯว่าด้วยการปฏิวัติ ว่าด้วยความขัดแย้ง สงครามประชาชน ประวัติของวีรชนชีวิตสังคมนิยม และแถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ครบรอบ 30 ปี เป็นต้น

ด้านการทหาร ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการทำสงครามประชาชน ฝึกการทหารพื้นฐานศึกษาเรื่องอาวุธชนิดต่างๆ การยิงปืน การรักษาความสะอาดและการประกอบปืนการขว้างระเบิด การฝังและกู้ทุ่นระเบิด การซุ่มโจมตี การปิดล้อม การปะทะ โดยบังเอิญการสังเกตภูมิประเทศ และการใช้ชีวิตในเขตป่าเขา การรักษาความลับ การใช้สัญญาณเสียงตลอดจนการรักษาพยาบาลและช่วยชีวิตผู้บาดเจ็บในสนามรบ เป็นต้นนักเรียนทุกคนได้ถืออาวุธปืนและพระเบิดจริงก่อนจบหลักสูตรยังได้ยิงปืนด้วยกระสุนจริงเพื่อทดสอบสมรรถภาพในการยิงปืนหลังสำเร็จการเรียนสหายน่าจะคัดเลือกนักเรียนตามคุณสมบัติที่พรรคกำหนดไว้ให้ไปปฏิบัติหน้าที่ในสำนักต่างๆเช่นเป็นทหารหลักในกองร้อย เป็นผู้ปฏิบัติงานมวลชนในหมู่บ้านเป็นครูในโรงเรียนอนุชนและเยาวชน เป็นผู้ปฏิบัติงานในสำนักกลางเป็นเจ้าหน้าที่พลธิการ เป็นหมอหรือพยาบาลในหน่วยแพทย์ หรือเป็นทหารช่าง เป็นต้นนักเรียนส่วนใหญ่ต้องการไปทำงานในกองร้อย เพราะจะมีโอกาสได้ออกไปสู้รบในแนวหน้าซึ่งถือเป็นหน้าที่ที่กล้าหาญและมีเกียรติสูงสุด

การเรียนการสอน

โรงเรียนการเมืองฯเปิดเรียนตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์ ผู้ขึ้นนำการเมืองและผู้ขึ้นนำการทหารจะเป็นผู้กำหนดบทเรียนและจัดการประชุมกับหัวหน้าหมู่เพื่อกำหนดประเด็นในการศึกษาในแต่ละวันรูปแบบการศึกษาประกอบด้วยการบรรยายจากสหายนำผู้รอบรู้เกี่ยวกับทฤษฎีปฏิวัติและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติยาวนาน นอกจากนี้มีการอภิปรายในกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยโดยมีหัวหน้าหมู่ผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่เป็นผู้นำการอภิปราย รองหัวหน้าหมู่และหัวหน้าหน่วยมีบทบาทช่วยดูแลลูกหน่วยทุกคนให้เข้าใจบทเรียนดูแลให้เกิดความคิดที่ดีต่อการปฏิวัติ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมสหายนำและหัวหน้าหมู่จะทำหน้าที่ปลุกกระดมนักเรียนให้มีจิตใจเข้มแข็งกล้าต่อสู้กล้าเอาชนะและยืนหยัดต่อการปฏิวัติทุกวัน

ตารางเรียนทั่วไป

05.00 น. เสียงนกหวีดปลุกให้ตื่น เก็บสัมภาระใส่บาโล (เป้สะพายหลังบรรจุสัมภาระส่วนตัว) แต่งกายชุดทหารให้เรียบร้อย แบกปืน ดินอาวุธพร้อมออกมาที่สนามหน้าโรงเรียน

05.10 น. ออกกำลังกาย 8 ท่าพื้นฐาน และวิ่งรอบโรงเรียน 3-5 รอบ

06.00 น. ทำธุระส่วนตัว

07.00 น. รับประทานอาหารเช้า

08.00 น. เข้าห้องประชุมใหญ่ศึกษาการเมือง

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันและนอนพักกลางวัน

14.00 น. ฝึกทหาร

16.00 น. ใช้แรงงาน เช่น ดำข้าว ฝัดข้าว แบกฟืน ผ่าฟืนเก็บ ผัก เลี้ยงหมู ฯลฯ

18.00 น. รับประทานอาหารเย็น

19.00 น. ทำธุระส่วนตัว

20.00 น. กิจกรรมสันทนาการ ร้องเพลง หรือ “เล่าทุกข์” คือการที่สหายมั่ง ขาวนา หรือกรรมกรเล่าอดีตที่ทุกข์ยากให้นักเรียนฟัง เพื่อสร้าง “ความทุกข์ทางชนชั้น” คือความรู้สึกร่วมอันเป็นแรงบันดาลใจให้มุ่งมั่นต่อการปฏิวัติหลังจากนั้นจึงแยกย้ายกันเข้านอน

ตารางข้างต้นมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับพื้นฐานและลักษณะเฉพาะของนักเรียนแต่ละรุ่นและตามสภาพอากาศในแต่ละช่วง เช่น ฤดูการผลิตต้องหยุดเรียนหรือลดจำนวนวันในการเรียนเพื่อไปช่วยสำนักอื่นๆ หรือช่วยประชาชนทำไร่ข้าว หรือในฤดูฝนต้องงดการฝึกทหารในบางฤดูแล้งเกิดไฟป่า ต้องไปช่วยประชาชนดับไฟ เป็นต้น

วันอาทิตย์เป็นวันหยุดพักผ่อน ให้นักเรียนอาบน้ำ สระผม ซักเสื้อผ้าที่บางคนใส่ชุดเดียวกัน มาตลอดอาทิตย์หรือซ่อมแซมเสื้อผ้าที่มักขาดหลังการฝึกทหารหรือเป้ (แบก) ข้าว เป้ฟืน บางคนใช้เวลาในวันอาทิตย์ตัดผม เขียนจดหมายถึงบ้านและทำธุระส่วนตัวอื่นๆ เป็นต้น

นักเรียน

นักเรียนที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นทางการมีทั้งหมด 4 รุ่น รุ่นแรก ประมาณ 40 คน เป็นนักศึกษา ปัญญาชน และผู้เข้าร่วมการปฏิวัติ ที่เดินทางมาจากในเมืองเกือบทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นเยาวชนอายุระหว่าง 18-25 ปี หลายคนมาจากสถาบันการศึกษาเดียวกันหรืออยู่ในสายจัดตั้งเดียวกัน รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงในรุ่นต่อมา มีผู้ปฏิบัติงานชาวม้งและขาวนา ซึ่งอยู่บนฐานที่มั่นมาก่อนได้มาร่วมเรียนด้วยนอกจากเยาวชนยังมีคนที่มาเป็นคู่สามีภรรยา คู่รัก หรือพี่และน้องซึ่งนักเรียนเหล่านี้จะได้รับการจัดที่พักให้อยู่ด้วยกันตามความเหมาะสม

โรงเรียนการเมืองๆเป็นที่รวมของเยาวชนคนหนุ่มสาวซึ่ง จึงมีทั้งเรื่องดีๆ และเรื่องวุ่นๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยทั่วไปนักเรียนจะมีลักษณะ “เร่าร้อน” คือมีความกระตือรือร้นอันเกิดจากแรงบันดาลใจ ศรัทธา และความเชื่อมั่นที่มีต่อพรรคฯ และผู้นำที่กล้าหาญเสียสละต่อการปฏิวัติ เยาวชนทุกคนจะทุ่มเทร่างกายและแรงใจในการศึกษาทฤษฎีปฏิบัติและการใช้แรงงานเพื่อหล่อหลอมตนเองให้เข้มแข็ง มีจิตใจที่เสียสละไม่กลัวความลำบากและความตาย เยาวชนที่เป็นปัญญาชนจากในเมืองยังมีความคิดสร้างสรรค์สามารถนำความรู้มาดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ในโรงเรียนสะดวกปลอดภัยขึ้น เช่น มีการสร้างส้วมแทนการถ่ายอุจจาระในป่าแบบชาวบ้าน มีการณรงค์ให้ใช้น้ำมันตะเกียงแบบประหยัด มีการประดิษฐ์เครื่องทุ่นแรงในการทำงานนักเรียนบางคนช่วยสอนหนังสือ สอนร้องเพลงและเต้นรำให้แก่สหായม้ง เป็นต้น ในด้านกลับกันเยาวชนจากในเมืองมีจุดอ่อนเรื่องการใช้แรงงานหนักความอ่อนไหวต่อเพศตรงกันข้าม เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว บางคู่พัฒนาความสัมพันธ์จนร่วมใช้ชีวิตเป็นสามีภรรยา กัน แต่หลายคู่ร้างรากันไปหลังจากแยกย้ายไปทำงานในหน่วยงานต่างๆ

เครื่องแบบและของใช้ประจำตัว

นักเรียนทุกคนต้องแต่งเครื่องแบบทหารปลดแอกประชาชนไทย (ท.ป.ท.) ประกอบด้วย เสื้อแขนยาว กางเกงขายาวทำจากผ้าฝ้ายสีเขียวที่สวมใส่สบาย เหมาะสมกับอากาศและภูมิประเทศ ในเขตป่าเขาสวมหมวกสีเขียว ติดดาวแดงหน้าหมวก สวมรองเท้าที่ทำจากยางรถยนต์นักเรียนทุกคนจะได้รับแจกเสื้อผ้าคนละสองชุดนอกจากนี้จะมีเป้ทหารสีเขียวไว้ใส่สัมภาระส่วนตัวของใช้ประจำตัวที่สำคัญ ได้แก่ ไฟฉาย ไฟแช็ก ช้อน บางคนได้บิงดง (กระตักน้ำใส่เข็มขัดคาดเอว) ผ้าเช็ดตัว ผ้าห่ม ยาสิฟัน สบู่ ยาสระผมซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้รากไม้ในป่าแทนยาสระผมและสบู่ที่หาซื้อได้ยากและร่อยหรอไปตามเวลา สำหรับนักเรียนหญิงจะได้รับแจกผ้าโปรงสีขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคนละ 3 ชิ้น เพื่อใช้เป็นผ้าอนามัยประเภทใช้แล้วซักและต้มเพื่อทำความสะอาด และฆ่าเชื้อโรคแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้จำเป็นที่นักเรียนส่วนใหญ่่นำติดตัวมาจากในเมือง ได้แก่ ชุดชั้นในผ้าถุงหรือผ้าขาวม้าอาบน้ำ สมุด ปากกา และนาฬิกาเมื่อเวลาผ่านไปสิ่งของเหล่านี้กลายเป็นของมีค่ามากเพราะต้องซื้อหาและแบกขึ้นเขามาจากในเมือง สิ่ง que ทุกคนอยากมีไว้ในครอบครองคือวิทยุและถ่านไฟฉาย เนื่องจากบนฐานที่มั่นไม่มีไฟฟ้าใช้วิทยุมีไว้เพื่อฟังข่าวจากสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) และข่าวสารจากพรรคที่น้อง หรือข่าวจากสถานีวิทยุ BBC ซึ่งทางพรรคเห็นว่า “เป็นกลาง” หรือ “ก้าวหน้า” ในขณะที่สถานีวิทยุอื่นๆ จะกระจายข่าวที่เป็น “ปฏิกริยา” หรือต่อต้านการปฏิวัติหากแอบฟังเพลงหรือรายการนอกเหนือจากก็จะเสี่ยงต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของสหายุรอบข้างยังมีของใช้ส่วนตัวที่จำเป็น เช่น แวนดาสำหรับคนสายตาสั้น หรือยาวยาประจำตัวที่ต้องส่งมาจากทางบ้านหรือในเมือง ยาสามัญอุปกรณ์การแพทย์ที่ใช้

ในสงครามรวมทั้งเครื่องแบบทหารบางส่วนได้มาจากการสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งผู้ปฏิบัติงานต้องเดินทางด้วยเท้าเป็นแรมเดือนเพื่อไปขนมาจากแนวหลังในประเทศจีน

อาหารการกิน

อาหารการกินเป็นเรื่องใหญ่สำหรับโรงเรียนโดยเฉพาะช่วงที่มีนักเรียนและผู้ผ่านทางจำนวนมากอาหารประจำวันประกอบด้วยข้าวไร่หุงในกระทะใบบัว และนึ่งด้วย “ซึ้ง” หม้อนึ่งข้าวขนาดใหญ่ที่นำไม้ทั้งท่อนมาแคะแกนกลางออกให้กลวง รองก้นด้วยแผ่นหวายสานทุกคนในโรงเรียนจะกินข้าวกับผักที่เก็บมาจากไร่ อาหารประจำวันได้แก่มะละกอและฟักทอง นำมาต้มใส่เกลือและน้ำจำนวนมากเพื่อให้มีปริมาณเพียงพอแก่นักเรียนความจำทำให้ให้นักเรียนหลายคนประกาศให้มะละกอและฟักทองจงพินาศ นานๆ ครั้งจะมีไก่เนื้อหมูเลี้ยง และเนื้อสัตว์ป่าอื่นๆ เช่น เก้ง กวาง หมูป่า อีเห็น งูหรือสัตว์ป่าที่เผอิญบาดเจ็บและต้องสละชีวิตเป็นอาหาร เช่น ช้างซึ่งนำมาผสมกับผักด้วย อาหารที่สหายทุกเพศทุกวัยชื่นชอบได้แก่ “น้ำข้าว” ที่ได้มาจากการหุงข้าวแบบเช็ดน้ำในครีว เป็นน้ำข้าวไร่ที่สด เข้มข้นและหอมหวานตามธรรมชาติ อุดมด้วยคุณค่าทางอาหาร เมื่อเหยาะเกลือหรือใส่น้ำตาลอ้อยลงไปด้วยจะอร่อยเป็นเลิศ ในฤดูฝนนักเรียนจะได้กินหน่อไม้ยอดฟักทอง หววกกล้วย และเห็ดป่า ในหน้าแล้งจะได้กินยอดมันสำปะหลัง และมันชนิดต่างๆ มีการปลูกผักในสวนเล็กๆ ใกล้โรงเรียน บางครั้ง “พี่เลี้ยง” ในห้องครีวจะเก็บผลไม้ป่ามาให้กินด้วย ปีไหนข้าวไม่พอกินต้องกินข้าวผสมข้าวโพดหรือกินข้าวต้ม มีการนำพ่อพันธุ์หมูจากที่ราบมาผสมพันธุ์หมูบ้านและเลี้ยงที่โรงเรียนเพื่อเป็นอาหารเสริมน้ำมันหมูที่เหลือใช้จากการทำอาหารจะถูกนำมาทำสบู่ หรือใช้กับตะเกียงนอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงไก่ไว้ให้ผู้ป่วยกินไข่และเนื้อเนื่องจากพลังการผลิตในเขตฐานที่มั่นเป็นแบบพื้นบ้านจึงต้องอาศัยแรงงานของนักเรียนในการเป่าข้าวจากถังของอำนาจรัฐหรือจากหมู่บ้านที่โรงเรียนไปซื้อข้าวของประชาชน นักเรียนต้องผลัดเวรกันมาตำข้าว ผัดข้าว เลี้ยงหมู เก็บผักในไร่เลี้ยงสหายในโรงเรียน มีการผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยโรงครีวหุงหาอาหารเวลารับประทานอาหารจะนั่งรวมกันเป็นหมู่เมื่อกินเสร็จต่างคนต่างล้างจานและช้อนของตนเอง นักเรียนยังได้รับเงินเดือน เดือนละ 15 บาท ซึ่งมักนำไปซื้อของหวานยอดนิยมบนฐานที่มั่นคือน้ำตาลอ้อยใส่เมล็ดฝิ่นตากแห้งเป็นขนมขบเคี้ยว ปั้นละ 5 บาท บางครั้งนักเรียนจะได้รับ “หยั่ว” ขนมที่ประชาชนทำจากข้าวเหนียวหนึ่งทูปจนเป็นเนื้อเดียวกันและจีให้พองนำมาจิ้มน้ำตาลอ้อยเหลวเพิ่มความอร่อย หรือนำกล้วยมากวนกับน้ำตาลอ้อยเป็นขนมหวานช่วยลดความกระหายที่เกิดจากการขาดน้ำตาลได้เป็นอย่างดี หน่วยพยาบาลสนับสนุนให้นักเรียนกินน้ำดื่มสุกเพื่อป้องกันโรคท้องร่วงและไทฟอยด์ในหน้าแล้ง หากสหายมั่งนิยชมชอบน้ำในห้วยเพราะมีรสหวานตามธรรมชาติ

เนื่องจากอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการปรับตัวของนักเรียนที่มาจากในเมือง ผู้ซึ่งนำ การเมืองจึงดำริให้จัดตั้งหน่วยพี่เลี้ยงซึ่งทำหน้าที่คัดสรรรายการและประกอบอาหารที่เหมาะสม สำหรับนักเรียน หน่วยพี่เลี้ยงประกอบด้วยสหายปัญญาชนและกรรมกรจากในเมือง ได้แก่สหาย หาญและสหายวรรณซึ่งรับภาระหนักมาก เพราะต้องทำอาหารเลี้ยงคนในโรงเรียนรวมทั้งคนที่ เดินทางผ่านเขตฐานที่มั่นด้วย

บ้านพักอาศัย

เช่นเดียวกับสำนักอื่นๆ ในเขตฐานที่มั่นโรงเรียนการเมืองฯ ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็น ป่าทึบ เหมาะแก่การรักษาความลับมีลำห้วยที่ใสสะอาดสำหรับดื่มและใช้ เมื่อนักเรียนชุดแรก เดินทางมาถึงฐานที่มั่นต่างได้ร่วมกับประชาชนถากถางพื้นที่สำหรับการปลูกสร้างบ้านหลายหลัง ซึ่งทำจากไม้ตามประเพณีและทักษะของชาวม้งที่สืบทอดกันมา มีการตั้งซื้อบ้านพักของนักเรียน ตามหมู่บ้านของประชาชนซึ่งส่งคนมาเป็นแรงงานช่วยสร้างโรงเรียนเช่น บ้านกล้าสู้ ดาวแดง ห้วยทราย และร่องกล้า เป็นต้นภายในบ้านมีแคร่ที่ทำจากไม้ไผ่ผ่าซีกและทาบให้นิ่ม ตามจำนวน นักเรียนในแต่ละหมู่โดยแยกสหายชายและหญิงออกจากกัน บ้านแต่ละหลังจะมีหน้าต่าง 2 บาน หลังคาบ้านทำด้วยไม้แผ่นมัดหวายเรียงกันเป็นระเบียบอย่างสวยงามและทนทาน มีการใส่แผ่น พลาสติกใสเพื่อให้แสงสว่างลอดเข้ามาได้แผ่นใส และหน้าต่างนี้เป็นสิ่งใหม่ที่คนในเมืองเสนอให้ เพิ่มเติมเข้าไปในบ้านตามแบบแผนของชาวม้ง ซึ่งจะมักจะทึบและมีคสนิทภายในบ้านทุกหลังจะมี กองฟืนซึ่งได้จากการนำท่อนไม้ขนาดใหญ่มาแยกกันทำให้ไฟระอุอยู่ตลอดคืน ช่วยไล่ความเหน็บ หนาวยามดึกและเข้าครัวได้เป็นอย่างดี กองไฟยังช่วยให้บ้านไม้ที่มีความชื้นจากภูมิประเทศ และอากาศในป่าเขาสภาพที่แข็งแรงอยู่ได้ยาวนานนักเรียนยังผลัดเวรกันอยู่ยามคนละ 1 ชั่วโมง ตั้งแต่พลบค่ำจนรุ่งสางเพื่อป้องกันการสอดแนมหรือบุกรุกจากสายลับหรือศัตรูภายนอกการอยู่ยาม ยังจัดเป็นการฝึกวินัยทหาร ให้มีความอดทนเข้มแข็งเพราะต้องต่อสู้กับอากาศหนาว ความเหน็ดเหนื่อย การง่วงนอนและความกลัวความมืดอีกด้วย

บริเวณหลังโรงเรียนมีห้องครัวขนาดใหญ่อยู่ติดลำห้วยเพื่อความสะดวกในการขนน้ำ มาทำอาหารในโรงครัวมีเตาดินขนาดใหญ่สองเตา มีอุปกรณ์ทำอาหารที่ทำจากไม้ และไม้ไผ่ สำหรับมีดและอุปกรณ์ที่ทำจากเหล็ก เช่น กระตะ และหม้อจะซื้อหาจากหมู่บ้านและในเมือง ติดห้องครัวเป็นโรงอาหารขนาดใหญ่มีโต๊ะและเก้าอี้เป็นแถวยาวเพื่อความสะดวกในการกิน อาหารเป็นหมวดหมู่

นอกจากนี้ยังมีบ้านที่ใช้เป็นห้องประชุมใหญ่ห้องพลาธิการ หน่วยพยาบาล ห้องสมุด โรงพิมพ์ และบ้านพักสหายผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนรวมทั้งหมดประมาณ 30 หลัง

หน่วยพลาธิการ

หน่วยพลาธิการเป็นชุมชนที่สำคัญของโรงเรียน ประกอบด้วยบ้านหนึ่งหลังและ ผู้ปฏิบัติงานหนึ่งคนซึ่ง ได้แก่ สหายรงค์ทำหน้าที่ดูแลเสบียงทุกชนิด นับตั้งแต่ยุทธปัจจัย เช่น ถ่านไฟฉาย ยารักษาโรคเครื่องแบบทหาร อาวุธและกระสุนปืน อุปกรณ์การเรียน เช่น กระดาษ ปากกา ดินสอ หนังสือของใช้ส่วนตัว เช่น ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว สบู่ ยาสีฟัน อาหารแห้งทุกชนิด เช่น เกลือพริกป่น หอมกระเทียม รัญพืช และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในป่าอาวุธและยุทธปัจจัย เช่น ยารักษาโรคส่วนใหญ่ได้มาจากการสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์สากล และของใช้อื่นๆ ได้จากการซื้อหาหรือได้รับการสนับสนุนจากในเมือง

หน่วยพยาบาล

หน่วยพยาบาลในโรงเรียนนำโดยหมอวริสหายมั่งที่ได้รับการอบรมทางด้านการแพทย์ และพยาบาลจากพรรคคอมมิวนิสต์พี่น้องประเทศจีนผู้มีความรอบรู้และประสบการณ์ทางการแพทย์พื้นฐานดีมาก สามารถดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนที่เจ็บป่วยได้ตลอดเวลา และทำการผ่าตัดเล็กเช่น ผ่าไส้ติ่งอักเสบได้อย่างมั่นใจนอกเหนือจากการฝึกฝนระหว่างการปรับตัวกับชีวิตในป่าโรคประจำฐานที่มันซึ่งนักเรียนที่มาจากในเมืองเป็นกันทุกคน ได้แก่ ไข้มาเลเรียและไทฟอยด์ บางคนเป็นเรื้อรัง แต่หน่วยพยาบาลสามารถดูแลรักษาให้หายได้ในหน่วยยังมีผู้ช่วยพยาบาล ชื่อสหายเรียนและรุตซึ่งเป็นลูกสาวของสหายคำเพชรที่เติบโตบนฐานที่มัน และพูดภาษาม้งได้เหมือนเจ้าของภาษาทำหน้าที่ดูแลนักเรียนยามเจ็บไข้ได้ป่วยอีกด้วย

การหลบภัยทางอากาศ

บริเวณใกล้โรงเรียนการเมืองการทหารมีถ้ำขนาดใหญ่ใช้สำหรับหลบภัยทางอากาศ ใน หน้าแล้ง ยามที่ท้องฟ้าโปร่งใสมักจะมีเครื่องบินโอวี 10 มาลาดตระเวนและทิ้งระเบิดก่อความวุ่นวายที่มันแต่ไม่เคยทำอันตรายแก่ผู้ใด เมื่อได้ยินเสียงเครื่องบิน ผู้บังคับบัญชาประจำวันจะเป่านกหวีด รวมพลนักเรียนให้เก็บเสื้อผ้าที่ตากไว้หรือสิ่งของที่อาจเป็นเป้าของเครื่องบิน แล้วทยอยกันไป ยังถ้ำหลบภัยหลังหมดภัยทางอากาศนักเรียนก็จะกลับที่พักไปเรียนต่อตามปกติ

ภาพที่หลบภัยทางอากาศ

ภาษาและวัฒนธรรม

ฐานที่มั่นสามจังหวัดตั้งอยู่ในเขตชนชาติม้งซึ่งมีวัฒนธรรมและภาษาพูดของตนเอง แต่เดิมไม่มีภาษาเขียน ต่อมานักบวชในศาสนาคริสต์ได้นำตัวอักษรโรมันมาประดิษฐ์เป็นภาษาเขียนม้ง คนจำนวนไม่มากนักมีโอกาสได้เรียนภาษาเขียนดังกล่าวก่อนการปฏิวัติ แต่ไม่ได้รับการพัฒนา ภาษาเขียนจึงไม่แพร่หลายบนฐานที่มั่นภาษาไทยเป็นภาษาหลักที่ใช้สื่อสาร สหายนำผู้ปฏิบัติงาน พรรค ทหารหลักและทหารบ้านรวมทั้งแกนนำในหมู่บ้านซึ่งเป็นคนม้งสามารถพูดภาษาไทยได้ เป็นอย่างดีมีเพียงแม่บ้านในหมู่บ้าน และเด็กๆ ที่พูดภาษาไทยไม่ได้ หรืออายที่ออกเสียงไม่ชัด นักเรียนในโรงเรียนการเมืองการทหารที่มาจากในเมืองต่างพยายามเรียนรู้และฝึกพูดภาษาม้ง แม้จะออกเสียงไม่ชัดเหมือนเจ้าของภาษา บางคนก็สร้างความประทับใจหรือความเข้าใจผิดเรียกเสียงหัวเราะจากสหายชนชาติอยู่บ่อยๆ สมาชิกบนฐานที่มั่นต่างเคารพซึ่งกันและกันและเรียกคนอื่นๆ เป็น “สหาย” ปัญญาชนที่มาจากในเมืองล้วนใช้ “ชื่อจัดตั้ง” คือชื่อที่ใช้เรียกในการปฏิวัติ เพื่อปกปิดตัวเองจากแหล่งที่มาชื่อที่นิยมมักเกี่ยวข้องกับความสามารถ ความมุ่งมั่น และจิตใจที่รับใช้ประชาชนเช่น ตะวัน พายุ ภู (เขา) อาภา ภู ทะนง กล้า มุ่งมั่น เกื้อ อุทิศ ฯลฯ มีสหายจำนวนหนึ่งเคยไปศึกษาในประเทศจีน สามารถพูดอ่านและเขียนภาษาจีนได้อย่างคล่องแคล่วเมื่อเวลาผ่านไปสหายปัญญาชนส่วนหนึ่งที่ทำงานใกล้ชิดกับสหายชนชาติม้งก็สามารถพูดภาษาม้ง และปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนม้งได้อย่างกลมกลืน บางคนแต่งงานสร้างครอบครัวกับคนม้ง เมื่อปัญญาชนเข้ามาใช้ชีวิตบนฐานที่มั่น ได้เกิดคำศัพท์ใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิวัติ และการใช้ชีวิตประจำวันในป่าเขาซึ่งเป็นคำศัพท์และภาษาพูดที่บุคคลทั่วไปไม่คุ้นเคย เช่น จัดตั้ง เลียลับ สามซ้ำ ฯลฯ

เมื่อคนต่างชนชาติมาอาศัยอยู่ร่วมกันในเขตฐานที่มั่นซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่ยากลำบากและขาดแคลนวัตถุ ทำให้เกิดความขัดแย้งหลายด้าน เช่นคนม้งถนัดใช้แรงงานแต่ไม่คุ้นเคยกับการนั่ง

เรียนหนังสือหรือพูดอภิปรายโต้แย้งทางความคิด ซึ่งเป็นบทบาทที่ปัญญาชนนัดทำ คนมั่งคั่งเคยกับภูมิประเทศในเขตป่าเขาสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าวได้ดีกว่าคนที่ราบและปัญญาชน จึงมักได้รับการคัดเลือกให้ไปสู้รบ ทำงานมวลชนในหมู่บ้านหรือทำงานแนวหน้า ในขณะที่ปัญญาชนได้ทำงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรมบนฐานที่มั่น เป็นต้นสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความขัดแย้งที่กรรมการและสหายนำของพรรคต้องคอยดูแลและหาวิธีจัดการอย่างละเอียดอ่อนและรอบคอบ การศึกษาในโรงเรียนการเมืองจึงจัดเป็นกระบวนการสำคัญเพื่อเตรียมความพร้อมของปัญญาชนก่อนไปปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆที่พรรค มอบหมายให้ต่อไป

หน่วยฉายหนัง

เป็นหน่วยงานวัฒนธรรมที่ใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่แนวความคิดของพรรคคอมมิวนิสต์และปลุกกระตือรือร้นใจปฎิวัติหน่วยฉายหนังมีผู้ปฏิบัติงานเพียงคนเดียว คือ สหายเอกทำหน้าที่แบกและคุมเครื่องฉายหนัง เครื่องปั่นไฟ และจอหนังกลางแปลงให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในระหว่างการทำงานผู้ปฏิบัติงานคนนี้ยังทำหน้าที่เป็นนักพากย์ไปในตัวและมักเชื้อเชิญให้สหายจากหน่วยงานที่ไปเยือนมาร่วมพากย์หนังอย่างสนุกสนานหน่วยฉายหนังเป็นหน่วยงานที่สร้างสีสันและความบันเทิงให้แก่ฐานที่มั่นซึ่งอดคัดค้านวัตถุและสิ่งจรรโลงใจจึงได้รับการต้อนรับอย่างอุ่นหนาฝาคั่งจากผู้ปฏิบัติงานพรรคและประชาชนในหมู่บ้านทุกครั้งที่หน่วยฉายหนังแวะมาเยือนหนังที่นำมาฉายและเครื่องฉายหนังได้นำเข้ามาจากประเทศสังคมนิยมเพื่อนบ้านอันได้แก่จีนและเวียดนาม เช่น

- บุ๊กเหนื่อตีได้ (จีน) มีเนื้อหาเกี่ยวกับช่วงก่อนปลดปล่อยของจีน
- สงครามทุ่นระเบิด (จีน) มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามช่วงที่กองทัพที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนถูกล้อมปราบโดยกองทัพญี่ปุ่น
- กองร้อยแดงหญิง (จีน)
- หญิงผมขาว (จีน) เป็นการแสดงบัลเลต์
- ภูสนเขียว (จีน) หลังจากประเทศจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ หนังสือสะท้อนความยากลำบากในการสร้างชาติใหม่
- ซาซืออี (จีน) สะท้อนการต่อสู้กับความยากลำบากในทำนุขึ้นบันได้เพื่อการเอาชนะธรรมชาติ
- หนังสือเวียดนามเกี่ยวกับหน่วยดักยิงเข้ามาก่อวินาศกรรมที่สนามบินแถวอุดรธานีหนังเรื่องนี้ฉายได้เพียง 2-3 ครั้งก็ยุติไป

สำนักกลาง ศูนย์บัญชาการเขตงาน 3 จังหวัด

เป็นที่ตั้งของกองบัญชาการสูงสุดของเขตภูหินร่องกล้า(เขต10)โดยมีเลขาธิการเขตพำนักประจำที่นี้ ได้แก่ สหายดั่งสหายเหล่าซ่งและสหายคำเพชร ตามลำดับปกติจะมีทหาร

พิทักษ์จำนวนหนึ่งไว้ดูแลความปลอดภัยและหน้าที่อื่นๆซึ่งเลขาฯเขตเป็นผู้มอบหมาย สำนักกลาง
นี้ยังเคยใช้เป็นที่ต้อนรับและที่พำนักชั่วคราวสำหรับฝ่ายนำของเขตงานอื่นๆที่มาประชุมมาศึกษา
ดูงาน และผ่านทางมารวมทั้งสหายจากพรรคคอมมิวนิสต์มาอยู่ในช่วงหนึ่งอีกด้วย

สำนักกลางได้ย้ายที่ตั้งไปอยู่ที่โรงเรียนการเมืองการทหารในปี 2523

จุดที่ตั้ง

สำนักกลางเป็นสำนักปิดลับไม่อนุญาตให้คนทั่วไปเข้าออกโดยเสรี ตั้งอยู่ในใจกลาง
ของฐานที่มั่นแวดล้อมด้วยสำนักทหารต่างๆ ทั้งทหารช่างโรงพยาบาล(เก่า)อำนาจรัฐ และ
หมู่บ้านร่องกล้า ธงแดง ห้วยทราย ทับเบิกทุกหมู่บ้านที่ล้อมรอบ มีหน่วยทหารบ้าน เป็นแนว
ป้องกันตำแหน่งที่ตั้งใกล้กับไหล่เขาชัน เป็นพื้นที่เล็กและแคบ ส่วนกว้างสุดไม่น่าจะเกิน
50 – 60 เมตร อันตรายจากการโจมตีทางอากาศและปืนใหญ่จึงมีน้อยมาก ภูมิอากาศของสำนัก
กลางหนาวเย็นชื้น บรรยากาศครึ้มสลับตลอดปี ในฤดูฝนจะมีเมฆลอยผ่านเข้ามาในสำนักกลาง
อยู่เสมอ บริเวณนี้ไม่มีห้วยที่เป็นแหล่งน้ำเพราะอยู่บนจุดสูงเกือบจะที่สุด มีเพียงบ่อทรายน้ำซับ
ด้านหลังห้องครัวที่มีน้ำพอใช้บริโภค เวลาจะอาบน้ำ ชักผ้า ต้องลงไปที่ห้วยน้ำที่ไหลมาจากภู
ทับเบิกลึกลงไปประมาณ 1 กิโลเมตร

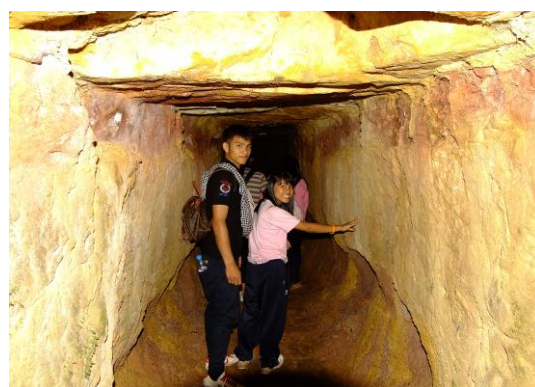
ส่วนประกอบของสำนักกลาง

1. ที่พักฝ่ายนำระดับสูง พร้อมห้องประชุมเป็นที่ประชุมคณะกรรมการพรรคระดับเขต
2. สำนักงานทหารพิทักษ์ จำนวน 1 หมู่ ส่วนมากเป็นยุวชน หรือเยาวชนทำหน้าที่เป็นองค
รักษ์ และทหารสื่อสารไปในตัว ต้องอยู่เวรยาม และลาดตระเวนดูแลความปลอดภัยของบุคคล
สำคัญต่างๆ
3. หน่วยเอกสารสิ่งพิมพ์
4. พลธิการ ดูแลด้านเสบียงอาหารเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ แม้จะได้รับความสนับสนุน
จากประชาชนแต่ทุกคนในสำนักกลางก็ต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนลงไปทำไร่ข้าว ปลูกผัก เลี้ยงหมู
เลี้ยงไก่ เพื่อเลี้ยงตัวเองด้วย
5. หน่วยวิทยุสื่อสาร หรือหน่วยโทร (น่าจะย่อมาจากโทรเลข) ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสาร
ระหว่าง เขต 3 จังหวัด กับเขตงานอื่นหรือกับศูนย์กลางพรรค และดักฟังวิทยุทหารรัฐบาลเพื่อ
ติดตามการเคลื่อนไหวทางทหาร
6. หน่วยซ่อมนาฬิกาและวิทยุ
7. หน่วยครัวและโรงอาหารกลางจัดการหุงหาอาหารในแต่ละวัน โดยมีเวรผลัดเปลี่ยนกัน
ทั้งนี้รวมถึงการไปหาวัตถุดิบมาทำอาหารด้วย

ถ้ำวิทยุสप्त.

ความเป็นมา

สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สप्त.) เป็นสถานีวิทยุที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ตั้งขึ้น ในปี 2505 ที่กรุงฮานอย ประเทศเวียดนามเหนือก่อนจะย้ายไปตั้งที่เมืองคุนหมิง สาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 2508 กระจายเสียงทั่วประเทศไทยในระบบคลื่นสั้น (SW) เผยแพร่โฆษณา นโยบายและกิจกรรมของ พคท.

ภาพถ้ำวิทยุของพรรคคอมมิวนิสต์

หลังจากรัฐบาลไทย โดย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี เดินทางไปเยือนประเทศจีน และทำข้อตกลงร่วมมือกันระหว่างสองประเทศพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้แจ้งให้ สप्त. ยุติการโจมตีรัฐบาลไทยเพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐบาลไทยยอมยุติการสนับสนุนกองกำลังก๊กมินตั๋งที่เคลื่อนไหวโจมตีจีน ตามชายแดนจีน-ไทยวันที่ 11 กรกฎาคม 2522 พคท. ประกาศปิด สप्त. ในเขตแดนจีน ย้ายเข้ามาตั้งในเขตฐานที่มั่นไทยกระจายไปตามภาคต่างๆ เช่น ภาคใต้ อีสาน ภาคเหนือและที่ทุ่งรวงกล้า กลางเดือน กันยายน 2523 งานก่อสร้างสถานีส่งวิทยุ สप्त. เขตทุ่งรวงกล้าก็เริ่มต้นขึ้น

บุคลากร

- สหายเกรียงผู้รับผิดชอบสำนักทหารช่าง เป็นผู้ขึ้นนำการเมือง
- สหายชันวาทิตวิศวกรมโยธา รับผิดชอบด้านวิศวกรรม
- สหายมั่งชาย คือเหล่าแข่ง ประหยัด หนูน(เหล่าเน้ง) และทหารเขาวชนอีก 2 คน
- พยาบาลหญิง 1 คน ฝ่ายพลาธิการ 1 คนกับสหายหญิงอีก 2 คน ดูแลเรื่องอาหารการกิน และความเป็นอยู่

ภารกิจ

ทำสถานีส่งวิทยุ สปท. จากเขตทุ่งรังกล้า โดยมีเงื่อนไขคือ

1. ต้องป้องกันการโจมตีด้วยระเบิดขนาด 500 ปอนด์ได้
2. มีแหล่งน้ำใกล้หน้าผาหินสูงกว่า 25 เมตรเพื่อทำกังหันน้ำผลิตกระแสไฟฟ้าขนาด 5 กิโลวัตต์ได้

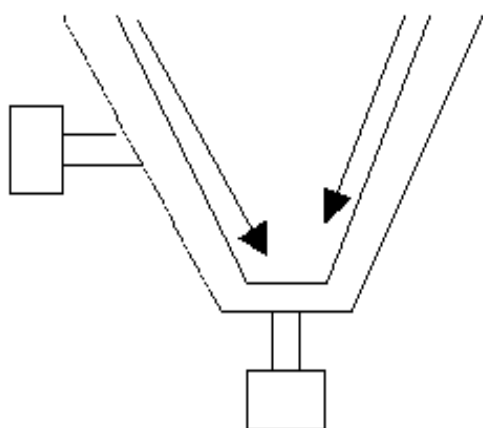
การสร้างสถานีส่งวิทยุ

หลังจากหาสถานที่ปลอดภัยกลางฐานที่มั่น ที่สามารถปิดลับได้และมีภูมิประเทศตามต้องการทางเทคนิคแล้ว หน่วยก่อสร้างก็เริ่มสร้างสำนักชั่วคราวเริ่มงานเปิดปากถ้ำ เจาะถ้ำหินให้เป็นอุโมงค์ และสร้างสะพานน้ำ โดยใช้แรงคนและเครื่องมือไม่กี่อย่าง ได้แก่

1. กล้องส่องแนวและกล้องระดับ สำหรับงานสำรวจ
2. เลื่อยยนต์ (ใช้น้ำมัน) สำหรับเลื่อยไม้กระดานมาทำผนังถ้ำยันกันปากถ้ำถล่มและทำเขื่อน – สะพานน้ำ ยาว 50-60 เมตร ส่งน้ำไปที่หน้าผา ส่งน้ำผ่านท่อลงไปยังกังหันน้ำ ที่อยู่ต่ำลงไปกว่า 25 เมตรเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า
3. เครื่องยนต์ Honda ขนาด 5 แรงม้า จากหน่วยทหารช่างใช้ปั่นไฟฟ้าให้แสงสว่างเมื่อเจาะลึกเข้าไประยะหนึ่ง
4. เครื่องมืออื่นๆ ได้แก่ แม่แรงไฮดรอลิกขนาด 5 ตัน 1 ตัว, สว่านมือหมุนแบบจีน, แหวนรถยนต์เอามาตีเป็นสก็ด 3-4 อัน, ฆ้อนปอนด์ อีเตอร์ จอบ ชะแลง, สบู่ลมสำหรับใช้ตีเหล็กให้เป็นเครื่องมือ สก็ดสำหรับสก็ดหิน

5. รถเข็น ประกอบจากไม้ส่วนล้อทำจากปีกของโคนต้นไม้บางชนิดซึ่งเหนียวมาก ไม่มีนอต ตะปูและไม่ใช้กระเบิด เพราะเกรงว่าผนังถ้ำจะร้าว รับแรงระเบิดไม่ไหว เริ่มต้นด้วยการเปิดปากถ้ำ ใช้แม่แรงไฮดรอลิก ชะแลงไม้ คานจัดเคลื่อนหินออกจากตำแหน่ง ใช้เวลาเป็นเดือนจากนั้นผลัดกันเจาะ-สก็ด เลื่อยไม้หลังจากเปิดปากถ้ำและถ้ำยันปากถ้ำได้แล้ว งานเจาะอุโมงค์จึงเริ่มขึ้นสามารถเจาะภูเขาหินทรายเป็นถ้ำเข้าไปได้ลึก วันละ 10-30 ซม. ใช้เวลานานกว่า 3 เดือน จึงได้ถ้ำขนาด กว้าง 1.20-1.50 เมตร x สูง 2.50 เมตร ความยาวรวมประมาณ 50 เมตรบริเวณใกล้ปากถ้ำได้ทำฝายกั้นน้ำคอนกรีตความสูงประมาณ 40 ซม. ติดตั้งประตูละบายน้ำ ให้ไหลผ่านสะพานน้ำไปยังบ่อพักน้ำริมหน้าผาที่ห่างออกไป ประมาณ 50 เมตร จากนั้น น้ำจะไหลผ่านท่อ PVC ขนาด 4 นิ้ว ลงไปยังกังหันน้ำ ที่อยู่ต่ำลงไป กว่า 25 เมตร เพื่อหมุนกังหันน้ำกังหันน้ำจะทำหน้าที่หมุนไดนาโมเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ขนาดประมาณ 5 กิโลวัตต์ ตั้งแต่ กลางเดือนกันยายน 2523 – 31 มกราคม 2524 สามารถเจาะถ้ำ มีทางเข้า 2 ทาง แต่ละข้างลึกประมาณ 25-30 เมตร เข้าไปชนกัน รูปร่างเหมือนตัวยู ตรงกันมีห้องเล็กๆสี่เหลี่ยมสำหรับตั้งเครื่องส่งวิทยุ แต่เจอน้ำซึมออกจากผนังถ้ำทำให้ห้องชื้น ไม่

สามารถใช้งานได้ ประกอบกับข้อจำกัดเรื่องความยาวของสายอากาศจึงต้องเปลี่ยนมาเจาะห้องส่งใหม่ ด้านข้างใกล้ปากถ้ำแทน แต่ยังไม่ทันได้ลงมือทำประสบปัญหาถูกสกัดจับไม่สามารถนำเครื่องส่งขึ้นมาได้ จึงปิดโครงการไป

ห้องส่ง 1

ครกตำข้าวพลังน้ำ

เป็นเครื่องมือการผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งเพื่อช่วยทุ่นแรงงานคนที่ต้องตำข้าวเลี้ยงตัวเอง และเลี้ยงกองทหารในยามสงครามการทำครกตำข้าวพลังน้ำของเขตรองกล้ามี 2 ช่วงคือ

1. ช่วงเริ่มตั้งฐานที่มั่นประมาณปี 2513 หมอปริชา-สหายเชื้อชาติจีน-อิน โดนีเซีย ผู้ร่วมการปฏิวัติ ไทยได้พัฒนาเครื่องมือการผลิตหลายอย่าง เพื่อประหยัดแรงงาน เช่นทำเครื่องตัดหญ้าตัดแปลงจากจักรยาน ทำเตาขงเบ้ง (เตาดินแบบจีน ต่อปล่องทะลุไปถึงหัวเตาหลายๆหัวทำให้ก่อไฟกองเดียวแต่หุงข้าว ต้มแกงได้พร้อมๆกัน หลายๆเตาและต่อปล่องควันออกไปไกลจากที่พักเพื่ออำพรางควัน) ทำเครื่องหีบอ้อย-น้ำตาลอ้อย และ ทำครกน้ำที่ตำข้าวได้คราวละ 9 ครก มีสหายเกรียง สหายสีและสหายมั่งจำนวนหนึ่งร่วมกันสร้าง ตั้งอยู่ 3 แห่ง คือ บ้านห้วยทราย บ้านรองกล้าและระหว่างอำนาจรัฐกับโรงพยาบาล ช่วยให้การตำข้าวช่วงสงคราม ได้ผลดียิ่ง

2. กังหัน-ครกน้ำที่โรงเรียนการเมืองปัจจุบัน ทำขึ้นในช่วงปี 2524 เมื่อปิดโครงการถ้ำวิฑู สหายธันวาได้เสนอโครงการทำกังหันน้ำ เพื่อใช้พลังน้ำดันแกนครกกระเดื่องตำข้าวแทนแรงคน และจะทำเครื่องฝัดข้าวในภายหลัง (ไม่ได้ตั้งใจจะทำเครื่องปั่นไฟ) ได้ออกแบบ และเตรียมเลื่อยไม้ กระดานไว้ก่อนจะกลับสู่เมือง ทีมงานที่เหลือ มีสหายคำไหล เป็นหัวหน้าทีม สหายพลังสหายประชา (มั่ง) และสหายที่โรงเรียนการเมืองจำนวนหนึ่งเป็นผู้จัดการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ สามารถตำข้าวได้พร้อมกัน 3 ครก ใช้คนในการร่อนและฝัดข้าวเพียงคนเดียว

สำนักทหราช

ในปี 2514 เป็นหน่วยงานเล็กๆ สังกัดกองพันทหาร และแยกออกมาตั้งเป็นสำนักทหราช เมื่อต้นปี พ.ศ. 2518 หัวหน้าสำนัก คือ สหายเกรียง ซึ่งได้รับการอบรมจากโรงเรียนในลาวและมีครูเป็นชาวเวียดนาม

หน้าที่หลักของหน่วยนี้คือ

1. ผลิตระเบิด เช่น ทู่นทิส ทู่นข้าวโพด ทู่นระเบิด ฯลฯ
2. ซ่อมอาวุธยุทธโปกรณ์ที่เสียหาย
3. ฝึกสอนทหารให้มีความชำนาญในการใช้ ประกอบและดัดแปลงอาวุธ
4. ร่วมประชิดสู้กันครกน้ำเพื่อใช้ตามหมู่บ้านต่างๆทั้งในเขตร่องกล้าและเขาค้อ
5. ตั้งแผนกเกษตรกรรมเพื่อผลิตแอลกอฮอล์และน้ำกลั่นให้โรงพยาบาล มีสหายอุดมวิสูตร เคมิจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่เข้าป่าหลัง 6 ตุลา 2519 เป็นผู้รับผิดชอบช่วยลดภาระงาน ลำเลียงและฝังตนเองให้มากขึ้น

โรงเรียนอนุชน

ในเขตฐานที่มั่นร่องกล้า มีโรงเรียนอนุชน 2 แห่ง มีวัตถุประสงค์และรายละเอียดที่แตกต่างกันดังนี้

ก่อตั้งปี 2521 เพื่อเป็นโรงเรียนประจำ เหมือนโรงเรียนเตรียมทหาร เมื่อจบการศึกษาเด็กจะต้องเป็นทหาร ทปท. เริ่มแรกมีครูที่เรียนมาด้านการศึกษาและวิทยาศาสตร์จากในเมือง 3 คน มีสหายเพียร-อดีตครูประชาบาล เป็นครูใหญ่, ครูมั่ง 2 คน ต่อมามีนักศึกษาเพิ่มเข้ามาอีก 4-5 คน

นักเรียน มาจากการรับสมัครเด็ก วัย 13-17 ปี จากทุกหมู่บ้าน ให้เข้ามาทดสอบอยู่ในโรงเรียน 1 สัปดาห์ ให้ฝึกใช้ชีวิตแบบทหารพร้อมทั้งเรียนภาควิชาการเหมือนโรงเรียนทั่วไปด้วย เด็กจะได้กลับบ้านเฉพาะช่วงปิดเทอม อำนาจรัฐรับผิดชอบเรื่องอาหารแต่นักเรียนต้องผลิตเวรกัน ทำอาหาร เป้าข้าว ด้วยตนเอง ระยะแรกประชาชนส่งลูกเข้ามาเรียนร่วมร้อยคน และทยอยลาออกไป เพราะปรับตัวไม่ได้ ในที่สุดมีนักเรียนอยู่เพียง 20 คน

การเรียนการสอน

ครูเหล่านี้มีอิสระในการกำหนดหลักสูตร และแนวทางการสอน นักเรียนจะได้เรียนเต็มวัน ยกเว้นกลุ่มที่เป็นเวรทำอาหารหรือเป้าข้าว

แบ่งนักเรียนออกเป็น 4 ระดับ เรียนวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทยวิทยาศาสตร์ สังคม และการเมืองการทหาร

ระยะแรกนักเรียนเกือบจะพูดภาษาไทยกันไม่ได้เลย จึงจัดให้มีการแบ่งกลุ่มฟังข่าวทางวิทยุทุกเย็น ทั้งสถานีวิทยุ สปท. ปักกิ่ง มอสโก บีบีซี เสียงอเมริกา ฮานอย และข่าววิทยุประเทศไทย แล้วให้มาแลกเปลี่ยนรายงานข่าว วิเคราะห์ข่าว จัดได้ว่าทำให้เด็กๆพูดไทยได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ เช่น จัดได้ว่าที่แบ่งกลุ่มกิจกรรมตามความสนใจ เช่น ศิลปะ ดนตรี เต้นรำ รายงานข่าวมีนักดนตรีที่เป็นนักศึกษาจากกองร้อยขึ้นมาสอนเด็กๆรวมทั้งแต่งเพลงภาษาม้งให้เด็กๆได้ร้อง ประกอบเต้นรำ และใช้ในโอกาสต่างๆเมื่อมีกิจกรรมในฐานที่มั่น เช่น งานปีใหม่ งานฉลองวันพรรค ฯลฯเด็กๆจะจัดการแสดงไปเล่น เป็นที่ชื่นชอบของประชาชนอย่างมาก

โรงเรียนรัฐ

ปี 2522 อำนาจรัฐ จัดตั้งโรงเรียนรัฐขึ้นเพื่อให้เด็กๆในหมู่บ้านมาเรียนแบบไป-กลับได้ตามความเรียกร้องของประชาชน มีครูเป็นนักศึกษาจากเมืองล้วนๆ มีสหายเพียรสหายวี และสหายชีวัน เป็นครูสอนเต็มเวลาโรงเรียนไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องอาหารของเด็กๆ เน้นการเรียนการสอนด้านวิชาการโรงเรียนอนุชนแดงปิดลงในปี 2523 และโรงเรียนรัฐ ปิดในปี 2524 เมื่อสถานการณ์สงครามเริ่มรุกใกล้เขตร่องกล้าเข้ามาและนักศึกษาทยอยกันกลับบ้าน

สุสานนักรบทหารปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.)

1. สหายจำเนียร เป็น ทปท. ชนชาติม้ง ตำแหน่งรองผู้หมวด สังกัดกองร้อย 561 เดินทางพร้อมภรรยา(หมอยง) ซึ่งเป่ลูกน้อยไว้ข้างหลังสมทบกับพี่ชายร่วมกับทหารอีกหลายคนเพื่อเดินทางไปเยี่ยมพ่อแม่ที่ฝั่งใต้เขาค้อ (เขต 15) โดยมีสหายแสงทองเป็นหน่วยเส้นทาง สหายจำเนียรเดินทางหลังภรรยาและมีทหารอีกคนหนึ่งปิดท้าย ในขณะที่ขบวนยังไม่ทันได้ข้ามถนนสายพิษณุโลก-หล่มสักเขาได้เหยียบทุ่นระเบิดของทหารรัฐบาลที่ฝั่งใต้แรงระเบิดทำให้สูญเสียชีวิตข้างนั้นไปทันทีทหารในหมู่ต้องช่วยกันหามกันอย่างทุลักทุเล เพราะอยู่ในช่วงหน้าฝนจนถึงหมู่บ้านห้วยทราย ชาวบ้านต้องช่วยกันหามต่อขึ้นภูร่องกล้า ข้ามแม่น้ำมาตลอดคืนถึงโรงพยาบาลเขต 10 ตอนเช้า สหายจำเนียรเสียชีวิตมาก บาดแผลที่ขาที่ฉกรรจ์ต้องตัดขาข้างนั้นออก แต่เกิดการติดเชื้อ อยู่ต่อได้อีก 3 วัน ก็เสียชีวิต ในเดือนสิงหาคม ปี 2523

ข้อความจารึกที่สุสานมีดังนี้

“สหายจำเนียร รองผู้หมวด ทปท.ชาวม้ง สังกัดกองร้อย 561 เสียชีวิตจากทุ่นระเบิดเมื่อเดือน

สิงหาคม ปี พ.ศ. 2523”

2. สหายบี เป็นลูกสาว 1 ใน 7 ของครอบครัวปฎิวัติทางอีสานเติบโตขึ้นมาโดยที่ไม่มีโอกาสรู้จักพ่อหรือญาติพี่น้องฝ่ายพ่อจนกระทั่งผู้เป็นพ่อเสียชีวิตไปเมื่อปี 2513 เมื่ออายุ 10 ขวบ ถูกสันติบาลจับไปพร้อมพี่น้องอีก 3 คน ในข้อหาคอมมิวนิสต์ ทั้ง 4 พี่น้องถูก พ.ต.ท. กิติ ชาติรัตนินทร์

นำไปเลี้ยงดูที่บ้านแถวบ่อนไก่อ่านคลองเตย เพื่อผลทางการเมือง ปลายปี 2515 ปีได้หลบหนีออกมาพบกับพี่สาวและพี่ชายพากันอพยพเข้าป่าที่ภูร่องกล้าโดยพี่น้องที่เหลือก็แตกกระสานซ่านเซ็นไปคนละทิศละทาง

หลังจากจบโรงเรียนการเมืองการทหาร สหายปีปฏิบัติงานในหน่วยเข็บจักรที่สำนักห้วยทราย ทำหน้าที่ตัดเย็บชุดทหารและปะซ่อมเสื้อผ้า ต่อมาได้ย้ายไปสังกัดหน่วยพลการของกองร้อย 561

ต้นปี 2525 สหายปีได้เสียชีวิตลงตั้งแต่้วยเขาวัวด้วยโรคภัยไข้เจ็บในป่าที่ไม่รู้สาเหตุ

คำจารึก

“สหายปีเป็น ทปท. หญิงจากในเมือง เกิดในครอบครัวนักปฏิวัติอุทิศชีวิตทั้งหมดให้กับอุดมการณ์ทางการเมืองจนเสียชีวิตลงเมื่อปี พ.ศ. 2525 ด้วยโรคภัยไข้เจ็บในป่าที่ไม่รู้สาเหตุโดยที่ยังไม่รู้จักแม้กระทั่งชื่อเสียงเรียงนามที่แท้จริงของตัวเอง”

3. สหายเหล่าศรีแซ่เถา

คำจารึก “สหายเหล่าศรีแซ่เถา เป็น ทปท. ชนชาติม้ง ประจำการอยู่สำนักอำนาจรัฐเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุอาวุธปืนส่วนตัวลั่น ที่บริเวณผาซุง เมื่อต้นปี พ.ศ. 2524”

4. สหายสีแดง เป็น ทปท. หญิงชนชาติม้ง สังกัดสำนักอำนาจรัฐใช้ปืนยิงตัวเองในบ้านพักส่วนตัว เนื่องจากคนรักคือสหายโล่ว (ทหารพิทักษ์เหล่าแซ่) ได้ลงไปมอบตัวก่อนหน้านี้นสหายสีแดงเสียชีวิตปลายปี

พ.ศ. 2524

คำจารึก “สหายสีแดงเป็น ทปท. หญิงชนชาติม้ง สังกัดสำนักอำนาจรัฐ จบชีวิตลงในปลายปี พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นช่วงความสับสนทางการเมืองเนื่องจากคนรักได้ลงไปมอบตัวก่อนหน้า”

5. สหายธิดา

คำจารึก “สหายธิดา เป็นนักเรียนโรงเรียนยุวชนเขต 10 ชนชาติม้งเสียชีวิตเนื่องจากอุบัติเหตุ ปืนลั่น เมื่อปี พ.ศ. 2524”

6. สหายตั้งวื้อ

เป็นประธานอำนาจรัฐคนแรกของเขต 10 หลังจากที่เป็นแกนนำพาชาวบ้านม้งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแตกเสียงปืนและร่วมสร้างฐานที่มั่นในที่สุด หลังเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 สหายตั้งวื้อร่วมกับกองกำลังทหารหลักเข้าไปชุมโจมตีบริเวณเส้นทางสายพิษณุโลก-หล่มสัก แต่ถูกเครื่องบินยิงกระสุนเข้าใส่ถูกที่แม็กกาซีนบริเวณหน้าอกระเบิดเสียชีวิตคาสนามรบ ปัจจุบันศพสหาย ตั้งวื้อถูกฝังอยู่บริเวณสำนักอำนาจรัฐแต่ยังเป็นเขตอันตรายของทุ่นระเบิดอยู่ เสนอทางอุทยานฯให้ใช้บริเวณที่เคยเป็นบ้านของสหายตั้งวื้อเป็นที่จารึกแทน

7. สหายสมวิทย์

หลุมฝังศพของสหายสมวิทย์นั้นยังคงใช้ถ้อยคำของอุทยานฯเดิมแต่ควรจะตัดเรื่องที่ทำผิดเกี่ยวกับฐึสาวออกไปจากประวัติของสหายสมวิทย์ เพราะไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและสร้างความขุ่นข้องใจให้กับญาติพี่น้องที่ยังอยู่โดยไม่จำเป็น

ปัจจุบันประชากรตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านป่าห้วย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 ภายใต้การนำของนายชัว แซ่ลี และนายจูเซ็ง แซ่หว่า โดยมีนายจูเซ็ง แซ่หว่า ผู้ใหญ่บ้านคนแรกซึ่งไม่มีหมายตั้งคนที่ 2 นายจ้งมา แซ่ลี ไม่มีหมายตั้ง และคนที่ 3 กือนายไก่อ แซ่ลี มีหมายตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยครั้งนั้นมีจำนวนครัวเรือน 136 ครัวเรือน จำนวนประชากร 3,000 คน หมู่บ้านถูกทิ้งร้างในปี พ.ศ. 2511 สาเหตุเพราะการต่อสู้ระหว่างรัฐบาล และคอมมิวนิสต์รวมระยะเวลาตั้งหมู่บ้าน 31 ปี โดยได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 – 2525 รวม 14 ปี หลังจากนั้นได้เข้ามาอพยพที่บ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และหลังมอบตัวได้มีการสร้างบ้านชั่วคราว ที่บริเวณวัดห้วยดินตั่ง ต่อมามีคนตายล้มเป็นจำนวนมากจากโรคมาลาเรียทางราชการโดยทหารพากลุ่มคนมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านห้วยน้ำไผ่ (หมู่ที่ 16 ปัจจุบัน) ด้านหลังโรงเรียนห้วยน้ำไผ่ แต่ยังมีคนล้มตายเป็นจำนวนมากเช่นเดิม คนในชุมชนเริ่มมีความหวาดกลัวมากขึ้นจึงเริ่มอพยพข้ามลำห้วยน้ำไผ่มาด้านทิศตะวันออกโดยตั้งหมู่บ้านใหม่ เรียกเป็นหมู่บ้านปางเปรย (บริเวณด้านเก็บเงินค่าธรรมเนียมอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าปัจจุบัน) มีจำนวนครัวเรือน 244 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,600 คน โดยขึ้นตรงปกครองกับผู้ใหญ่บ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ปี พ.ศ. 2537 ได้แยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก กือนายประเสริฐ ฤทธิ์เนติกุล

ตอนที่ 3 ผลการพัฒนาศักยภาพ

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาฐานชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยว

ชั้นวางแผนศึกษาฐาน

เมื่อผ่านกระบวนการวิจัยมาระยะหนึ่ง ก็มาถึงกิจกรรมสำคัญสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ คือเรื่องการศึกษาฐานในสถานที่ที่มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมาแล้ว เพื่อนำประสบการณ์ด้านต่างๆที่ได้มาประยุกต์ปรับใช้ให้เหมาะสมกับเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่มในอนาคต ถ้าเกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นจริงๆช่วงระยะเวลาการเตรียมงานที่มิวิจัยได้คุยกันถึงเรื่องเป้าหมายการฐาน นอกจากเรื่องกิจกรรมแล้วที่มิวิจัยเน้นเรื่องประเด็นหรือจุดสำคัญที่จะไปเรียนรู้ ได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่าประเด็นหลักที่จะต้องทราบให้ได้คือเรื่องของ

- จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวในพื้นที่
- ทรัพยากรในพื้นที่จุดขายและกิจกรรมที่จัด
- กระบวนการจัดการดูแลและการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ชุมชนได้ประโยชน์อะไรจากการท่องเที่ยว
- ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวถูกนำกลับคืนสู่ชุมชนอย่างไร
- ปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวด้านปัญหาของชุมชน และทรัพยากรและชุมชน

มีวิธีการหรือแนวทางแก้ไขปัญหายังไร

- มีกลุ่มทุนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือไม่อย่างไร
- มีหน่วยงานอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องบ้างตั้งแต่อดีต และเรื่องจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชนที่ไปฐาน
- นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องของการสังเกตด้วยสายตาในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อ

กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่

เมื่อเตรียมการและกำหนดช่วงเวลาการฐานกันเรียบร้อยแล้ว จึงได้ประสานไปยังชุมชนบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนบ้านแม่กลางหลวง และชุมชนบ้านผาหมอน อำเภอจอมทองจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทั้ง 3 พื้นที่มีระยะทางไม่ไกลมากนัก ทำให้ไม่เสียเวลาเดินทางมาก และทั้ง 3 ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจ มีชื่อเสียง ทีมวิจัยจึงตกลงเพราะจะได้ศึกษาเปรียบเทียบกันหลายๆแห่งซึ่งจะเป็นผลดีต่อทีมวิจัย

บทสรุปจากการฐานของทีมวิจัยเปรียบเทียบกับทรัพยากรท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

หลังจากกลับจากการไปฐาน 3 พื้นที่ดังกล่าวแล้ว ทีมวิจัยพร้อมกับพี่เลี้ยง และผู้สนใจร่วมสรุปกันว่าในส่วนของเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวคาบถเนินเพิ่มนั้น มีความหลากหลายทั้งในแง่ของปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือจุดที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มีตั้งแต่ น้ำตกที่พบใหม่ วังน้ำ ผายมั่ง วิถีสวรรค์ ดงซากระ เส้นทางเดินป่า เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งยังค่อนข้างใหม่บริสุทธิ์อยู่ในสภาพเดิม ยังไม่ได้บุกเบิกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนเส้นทางลานหินปุ่มลาน หินแตกที่มีชื่อเสียงของร่องกล้า และในส่วน

พืชผักผลไม้เมืองหนาวที่มีนานาชนิด มีเส้นทางเดินเท้าที่สามารถพัฒนาเป็นเส้นทางจักรยานชมทิวทัศน์ ที่หมู่ 15-16 ได้ด้วย สวนสมุนไพรและการรักษาด้วยแพทย์ทางเลือกก็เป็นจุดเด่นเฉพาะพื้นที่ด้านวิถีชีวิต นอกจากนี้เนินเพิ่มมีบุคคลากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรอบรู้เรื่องราวต่างๆของพื้นที่ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องราวประวัติการสู้รบระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถบอกเล่าให้กับผู้มาเยือนได้อย่างรู้จริงและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก ขณะเดียวกันก็ยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียงที่รอการบุกเบิกอีก และที่สำคัญเรื่องการท่องเที่ยวของเนินเพิ่มยังใหม่จึงยังไม่มียุทธศาสตร์อื่นเข้ามาเกี่ยวข้องมากนักทำให้ชุมชนมีเวลาสำหรับเตรียมการรองรับล่วงหน้า

จุดอ่อนที่ทีมวิจัยพบและคิดว่าเป็นประเด็นที่จะต้องคิดหาทางแก้ไขในการทำงานต่อไปก็คือ

1. ชาวบ้านในชุมชนเนินเพิ่มตั้งแต่ผู้นำท้องถิ่นจนถึงชาวบ้านทั่วไป ยังไม่ให้ความสนใจในการที่จะหาแนวทางการพัฒนาเรื่องนี้มากนัก
2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่นเองยังไม่รับรู้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอื่นๆ ขณะเดียวกันก็มองเรื่องแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆของชุมชนไปในแนวทางด้านธุรกิจอย่างเดียว มิได้คิดไปถึงเรื่องจะจัดการอย่างไรให้เหมาะสม
3. ประการสำคัญที่ดินบริเวณที่เป็นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในมือชาวบ้านแล้ว มีคนนอกเข้าไปกว้านซื้อแล้วเป็นจำนวนมาก

ประสบการณ์ที่เครือข่ายเนินเพิ่มนำมาเป็นบทเรียน

1. ไม่ควรให้องค์กรภายนอกเข้ามาผลักดันหรือนำทรัพยากรด้านแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไปเผยแพร่ก่อนที่ชุมชนจะมีการเตรียมความพร้อมรองรับกับสิ่งที่จะเกิดตามมา
2. ต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรของตัวเอง เพื่อให้ทุกส่วนของสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาแนวทางการพัฒนาทรัพยากรด้วยกันให้มากที่สุด
3. ชุมชนต้องมีความตื่นตัวอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันการ พร้อมกันนั้นต้องร่วมกันคิดวิเคราะห์ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้ได้ เพื่อการเตรียมการป้องกันปัญหาล่วงหน้า
4. ควรจะประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต.อุทยานฯ ให้ครบถ้วน เพื่อการทำงานจะได้สะดวกในอนาคต

ส่วนที่ 2 ผลการหาแนวทางจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

ความยากลำบากที่สุดของทีมวิจัยในการดำเนินการวิจัยเห็นจะเป็นเรื่องการหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่มได้อย่างไร ความยากลำบากดังกล่าวมิได้อยู่ที่เรื่องว่าการจะตั้งกลุ่มจะจัดกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยวหรือจะจัดการอย่างไร แต่อยู่ที่ว่าจะเป็นการจัดการที่เหมาะสมและยังยืนต่อเครือข่ายชุมชนได้อย่างไรต่างหาก ถึงกระนั้นจากผลการศึกษาที่ทำมาตั้งแต่ต้นรวมไปถึงประสบการณ์จากการเดินทางไปดูงานและศึกษาประสบการณ์ของเพื่อนจากชุมชนอื่น รวมทั้งมาทบทวนบ้านตนเองแล้ว โดยใช้เวทีสุดท้ายของการทำงานเป็นการหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยว

ในช่วงต่อไป ทีมวิจัยสรุปว่าแนวทางที่ควรจะเป็นไปได้มากที่สุดสำหรับเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม ควรจะเป็นไปตามขั้นตอนสามประการ คือ การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่และการประชาสัมพันธ์ซึ่งมีในรายละเอียด คือ

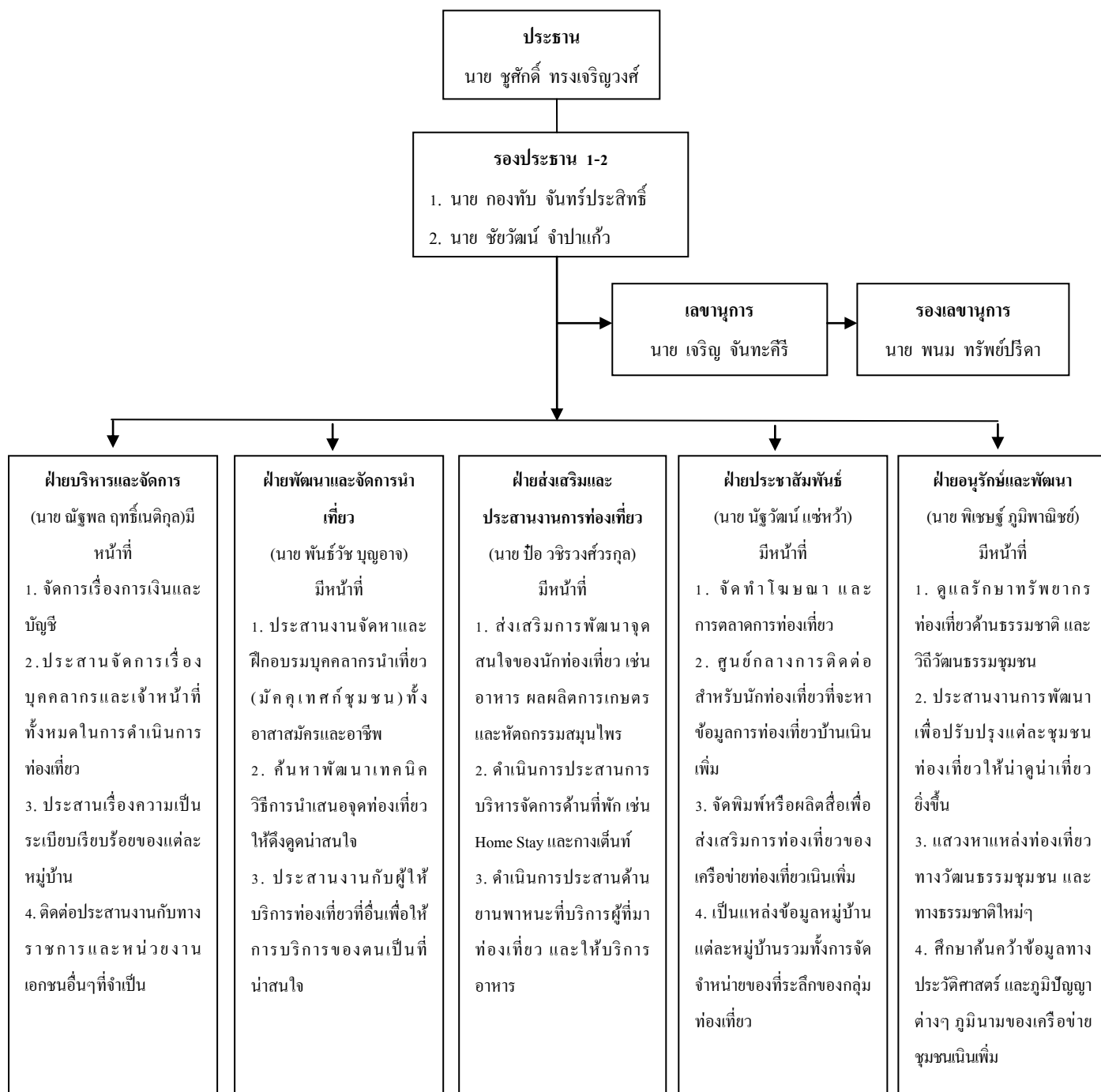
การประชาสัมพันธ์ ในที่นี้หมายถึงการทำความเข้าใจในประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนกับทุกๆกลุ่มที่เป็นสมาชิกของชุมชน โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจนรวมทั้งวิธีการที่จะนำไปใช้ในในกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ เช่น กลุ่มเยาวชนในโรงเรียนก็จะใช้วิธีการประสานงานกับโรงเรียนแล้วเข้าไปใช้สื่อต่างๆทำความเข้าใจ กลุ่มชาวบ้านก็จะใช้วิธีการเข้าไปประชุมร่วมในที่ประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มคนทั่วไปก็จะใช้วิธีการทำเอกสาร เช่น แผ่นพับง่ายๆเพื่ออธิบายสร้างความเข้าใจเบื้องต้น ขณะเดียวกันก็จะมีผลการประเมินผลไปด้วยหลังจากที่ทำงานไปแล้ว

การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเครือข่ายชุมชน 5 หมู่บ้านหลังจากประชาสัมพันธ์แล้วก็จะเริ่มเห็นกลุ่มคนที่สนใจ กลุ่มคนเหล่านั้นคือเป้าหมายในการรวมเข้ามาเพื่อจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจร่วมกันจนเป็นการจัดตั้งกลุ่มไปในที่สุด ซึ่งก็จะเห็นสมาชิกที่ชัดเจนว่าแต่ละคนเป็นใครมาจากไหน มีความสนใจและถนัดเรื่องใดเป็นพิเศษ รวมทั้งเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มที่จะตามมาก็จะเชิญผู้รู้ต่างๆมาอบรมให้กับสมาชิก พร้อมกันนั้นก็เปิดรับผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิกด้วย ซึ่งผลที่เรียนรู้จากการศึกษาดูงานจากการศึกษาเอกสาร และการได้หารือพูดคุยกับกลุ่มท่องเที่ยว CBT ชุมชนอื่นในเนื้อลางและนำมาประชุมปรึกษาร่วมกันในทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนที่สนใจโดยมีพี่เลี้ยงให้คำแนะนำเติมเต็มถึงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่มที่เหมาะสมมีการสนทนากิปรายวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียของรูปแบบการบริหารจัดการของพื้นที่อื่นๆ และความเป็นไปได้ในการนำมาปรับประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับบริบทของเครือข่ายเนินเพิ่ม รวมถึงรูปแบบของเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจนในที่สุดสามารถกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวเนินเพิ่มได้ โดยใช้ชื่อว่า **"กลุ่มท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม"** ที่มีที่ทำการชั่วคราวอยู่ที่อาคารห้องประชุมประจำหมู่บ้าน หมู่ 15 และหมู่ 10 ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นที่ทำการชั่วคราวสำหรับกลุ่มท่องเที่ยวแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่ติดต่อต้อนรับสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวและทำกิจกรรมต่างๆในเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชน เช่น พิธีรับขวัญนักท่องเที่ยวตามประเพณีชาวม้ง การชี้แจงอธิบายทำความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว การเตรียมตัวก่อนเดินป่าที่มากกว่า 2 คืน อาคารห้องประชุมทั้ง 2 แห่งเป็นจุดที่มีความพร้อมในการต้อนรับผู้มาเยือน มีสถานที่จอดรถสะดวกสบาย และเป็นจุดที่กระจายไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางต่างๆที่ไปสู่แหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสถานที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางแต่ละเส้นทางท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม ซึ่งหมู่ 15 จะเป็นจุดเริ่มต้นนักท่องเที่ยวที่ปลายภู ส่วนหมู่ 10 เป็นจุดยอดภู อาคารทั้ง 2 แห่งนอกจากจะเป็นจุดทำการของกลุ่มท่องเที่ยวแล้วยังเป็นสถานที่เก็บรวบรวมแสดงข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตของชาวม้งในอดีต แสดงโชว์ให้นักท่องเที่ยวได้ชม มีทั้งของจริงและภาพถ่าย สถานที่ทั้ง 2 แห่งเป็นเพียงอาคารชั่วคราวรอรับการสนับสนุนอาคารใหม่จากส่วนกลาง ซึ่งขณะนี้ทาง อบต.เนินเพิ่มได้มีการเสนอโครงการจัดการสร้างศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวไปยังสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกผ่านสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

เพื่อจัดสร้างอาคารศูนย์ข้อมูลและให้บริการนักท่องเที่ยว ขณะนี้อนุมัติใบหลักการแล้ว อยู่ระหว่างพิจารณาแบบแปลนอาคารและเลือกจุดที่จะก่อสร้าง ซึ่งโครงการดังกล่าวเป็นผลมาจากในระหว่างทางของการใช้กระบวนการ CBR พัฒนา CBT ได้ดึงภาคีเข้าร่วมรับรู้และร่วมกิจกรรมพัฒนาด้วย ภาคีจึงเห็นคุณค่าของทุกงานที่เกิดขึ้นในระหว่างการพัฒนา ประกอบกับผู้นำชุมชนหมู่ 15 และ 16 เป็นคนเก่ง คล่อง และมักจะเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่เสมอ และบ่อยครั้ง

หลังจากสมาชิกในเครือข่ายทั้ง 5 หมู่บ้านได้ตกลงเลือกที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำมาเป็นอาชีพเสริมเพื่อใช้แก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนแล้ว ขั้นตอนมาคือการสรรหาบุคลากรทำหน้าที่บริหารจัดการและควบคุมดูแลกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้ใช้เวลาในการอภิปรายกลุ่มนานพอสมควร จนในที่สุดได้มีการเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่บริหารกิจกรรมของกลุ่ม โดยใช้วิธีการเสนอชื่อผลการเสนอชื่อพบว่าผู้ใหญ่ชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์ หมู่ 15 ได้รับคะแนนสูงสุด จึงได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม และเมื่อได้ตัวผู้ทำหน้าที่ประธานกลุ่มท่องเที่ยวแล้วประธานกลุ่มๆ จะเป็นผู้ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมและดำเนินการประชุมครั้งต่อไป

ในการจัดประชุมครั้งถัดมาถือเป็นการประชุมของ “กลุ่มท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม” ซึ่งมีผู้มาร่วมประชุมจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 30 คน ผู้ที่ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมคือประธานกลุ่มๆ การประชุมครั้งนี้ได้มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารของกลุ่มเพื่อแบ่งงานและกำหนดตัวผู้รับผิดชอบเป็นหัวหน้างาน ผลการประชุมในการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มและผู้รับผิดชอบภาระงานของกลุ่มสามารถสรุปเป็นแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการบริหารงานกลุ่มท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

หลังจากได้คณะกรรมการบริหารเพื่อดำเนินงานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศเนินเพิ่มแล้ว สมาชิกกลุ่มได้เสนอว่าควรจะมีการตั้งสำนักงานที่สามารถติดต่อได้ง่ายขึ้น เพราะที่ตกลงแต่แรกจะใช้อาคารห้องประชุมหมู่บ้าน 15 และ 10 เป็นสำนักงานชั่วคราวอาจจะไม่สะดวก เพราะไม่มีโทรศัพท์ที่ประชุม จึงได้กำหนดบ้านของนายป้อ วชิรวงศ์วรกุล และบ้านผู้ใหญ่ชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์ เป็นสถานที่ติดต่อประสานงานชั่วคราวไปก่อน เนื่องจากบ้านผู้ใหญ่ชูศักดิ์ เป็นร้านขายของชำและมีโทรศัพท์ติดต่อสะดวก ส่วนที่หมู่ 10 บ้านนายป้อ วชิรวงศ์วรกุล เป็นที่ทำการกองทุนหมู่บ้านและอยู่ติดถนน และเพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มฯ ดำเนินไปด้วยดีและประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการร่างข้อบังคับและระเบียบเพื่อให้การปฏิบัติงานจัดการท่องเที่ยวเป็นไปด้วยดี จึงมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างข้อบังคับและระเบียบรวมทั้งหมด 13 คน ได้แก่

- 1) นาย ชูศักดิ์ ทรงเจริญวงศ์
- 2) นาย พิเชษฐ์ ภูมิพาณิชย์
- 3) นาย กองทับ จันทร์ประสิทธิ์
- 4) นาย บุญแสง หว่าสุวรรณไพศาล
- 5) นาย พันธุ์วัช บุญอาจ
- 6) นาย อาวุธ ยวนแห้ว
- 7) นายชัยวัฒน์ จำปาแก้ว
- 8) นาย ปรีวัฒน์ แซ่ลี
- 9) นาย นัฐพล ฤทธิ์เนติกุล
- 10) นาย ป้อ วชิรวงศ์วรกุล
- 11) นาย ฌัฐวัฒน์ แซ่หว่า
- 12) นาย เจริญ จันทะคีรี
- 13) นาย พนม ทรัพย์ปรีดา

สำหรับการร่างข้อบังคับและระเบียบของกลุ่มท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ในการร่างเบื้องต้นเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์โดยทั่วหน้า รวมถึงเพื่อกำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยดีและโปร่งใส ประกอบกับหมู่ 10 และหมู่ 15 ในปัจจุบันมีจำนวนนักท่องเที่ยว การออกกฎระเบียบสำหรับการบริหารจัดการท่องเที่ยวจะช่วยอำนวยความสะดวกให้การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเกิดผลดีต่อผู้เป็นเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ซึ่งภูมิรู้เรื่องการจัดทำกฎระเบียบต่างๆส่วนหนึ่งทีมดำเนินการได้รับความรู้และประสบการณ์ส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้ขณะศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ผวนวเข้ากับกฎระเบียบของเครือข่ายชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งทีมงานร่างข้อบังคับและระเบียบมีการประชุมกัน 2 ครั้ง จนได้ข้อบังคับและระเบียบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนดังนี้

1. ทิ้งขยะตามจุดที่กำหนด
2. ห้ามนำสิ่งใดๆ ออกจากป่า
3. ไม่พกพาอาวุธทุกชนิดเข้ามาในป่าและชุมชน
4. ห้ามส่งเสียงดังหลัง 22.00 น.
5. ไม่ก่อไฟก่อนได้รับอนุญาตและต้องดับไฟสนิทเมื่อเสร็จภารกิจ
6. ไม่ขีดเขียนหรือทำลายสัญลักษณ์อื่นใดที่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของชุมชน
7. ไม่กระทำการใดๆ ที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของชุมชน
8. นักท่องเที่ยวต้องติดต่อกับกลุ่มท่องเที่ยวล่วงหน้า
9. การเดินทางท่องเที่ยวในเขตป่าต้องมีมัคคุเทศก์ชุมชนนำไปทุกครั้ง
10. ห้ามขับรถในเขตชุมชนด้วยความเร็ว
11. ต้องเชื่อฟังมัคคุเทศก์ชุมชน ไม่ออกนอกเส้นทางที่กำหนด
12. ห้ามทะเลาะวิวาทและเล่นการพนันทุกชนิด
13. ห้ามนำสิ่งเสพติดเข้ามาในหมู่บ้านโดยเด็ดขาด
14. ห้ามเผาป่าและตัดไม้ทำลายป่า
15. การทำธุรกิจท่องเที่ยวทุกชนิดขอสงวนสิทธิ์ให้เป็นของชุมชนเท่านั้น

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นพื้นที่เชิงเขา ส่วนใหญ่เป็นที่ที่กันออกจากอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นลักษณะพื้นที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน มีที่ราบเชิงเขาประกอบด้วยยอดเขาที่สำคัญคือ ภูหมันขาว ภูแผงม้า ภูจี่เฒ่า ภูลมโหล ภูหินร่องกล้า โดยมีภูลมโหล เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้าน 10 ที่เป็นพื้นที่วิจัย รองลงมาคือภูหินร่องกล้า เทือกเขาเหล่านี้จะมีความสูงลดหลั่นลงไปจากด้านทิศตะวันออกคือจากหมู่บ้าน 10 ไปทางตะวันตก คือพื้นที่หมู่บ้าน 15 และ 16 เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร และน้ำตกในพื้นที่หลายสายเช่น ลำน้ำไซ ห้วยน้ำขมิ้น ห้วยหอมสิงห์ และห้วยหลวงใหญ่ นอกจากนี้ที่หมู่บ้าน 1 และหมู่บ้าน 17 พบลานหินที่มีลักษณะพิเศษ เช่นเดียวกับลานหินปุ่ม ลานหินแตก กระจายอยู่เป็นหย่อมๆ พื้นผิวบริเวณหินที่พบมีรอยแยกคั่นบ้างลึกบ้างบางแห่งเกิดจากการถล่มของแนวหินเอียงชันจนเกยบนอีกแนวจึงทำให้เกิดเป็นหลืบหิน บางบริเวณเป็นแอ่งดินมีดินสะสม บางบริเวณมีลักษณะเป็นปุ่มรูปร่างและขนาดแตกต่างกัน บนบริเวณผิวดินค่อนข้างเรียบ ผลจากการสืบค้นทุนชุมชนของหมู่บ้าน 15 พบน้ำตกใหม่ มีขนาดใหญ่ น้ำแรงและไหลตลอดปี ชาวบ้านผ่านไปทำไร่ไถ้ คั้นกิน ธรรมชาติสมบูรณ์มาก แต่ทางเข้ายังลำบาก ถ้าจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

พืชพรรณ

สภาพป่า แบ่งออกเป็น

ป่าเต็งรัง พบตามเชิงเขาจนถึงพื้นที่ลาดเขาระดับสูงประมาณ 600 เมตร ส่วนใหญ่สภาพป่ามีไม้ขนาดเล็กกระแจะแกร็น ไม้ส่วนใหญ่ได้ถูกตัดฟันออกไปเกือบหมด พรรณไม้ที่พบบนได้แก่ พลวง ซึ่งมีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติดีมาก มีกล้าไม้ ลูกไม้ ขึ้นหนาแน่นบนพื้นล่างของป่า พรรณไม้ชนิดอื่นที่พบทั่วไป ได้แก่ เหียง (*Dipterocarpus Obtusifolius* Teijsm.ex Miq.) เต็ง (*Barringtonia acutangula* (L.) Gaertn.) รัง (*Shorea siamensis* Miq.) ประดู่ (*Pterocarpus indicus* Willd.) มะพอก (*Parinari anamense* Hance.) รังแร้ง แคบิด (*Fernandoa adenophylla* Steenis.) กาง ตะคร้อไข่ (*Fernandoa adenophylla* Steenis.) และมะขามป้อม (*Parinari anamense* Hance.) เป็นต้นป่าเบญจพรรณ พบเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อยสลับกับป่าเต็งรังแต่สภาพพื้นที่ดินของป่าเบญจพรรณจะมีดินลึกและอุดมกว่าดินลึกและอุดมกว่าดินป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณมักจะปรากฏเป็นแนวแคบๆ ตรงรอยต่อป่าดิบแล้ง แต่ส่วนใหญ่ได้ถูกทำลายจนเสื่อมสภาพเช่นเดียวกับป่าดิบแล้ง พรรณไม้ในป่าเบญจพรรณที่เหลืออยู่ เช่น ประดู่ (*Pterocarpus indicus* Willd.) แดง (*Xylia xylocarpa* (Roxb.) ขอบป่า (*Morinda coreia* Ham.) กระพี้จั่น (*Millettia brandisiana* Kurz) ขะเจ้าหรือสาธร ส้มเสี้ยว (*Bauhinia Acumintea*) พลับพลึง (*Microcos tomentosa* Smith.) อ้อยช้าง (*Albizia myriophylla* Benth.) ปุ๋ยกระโดน สมอไทย (*Terminalia Chebula*

Retz.) มะม่วงหาวแมลงวัน (*Buchanania reticulata* Hance.) กะบก (*Irvingia malayana* Oliv.ex A. w. Benn) มะกล่ำตาช้าง (*Adenanthera pavonina*) ตุ่มกัวว (*Haldina cordifolia* (Roxb.) Ridsdale.) อินทนิลบก (*Lagerstroemia macrocarpa* Wall.) แคนา (*Dolichandrone rpathacea* Schum) เปล้าหลวง (*Croton oblongifolius* Roxb.) คำหมอก (*Gardenia sootepensis* Hutch.) แสมสาร (*Cassia garrettiana* Craib.) ป๊อป (*Millingtonia hortensis* L.f.) และคิ้ว กัวว เป็นต้น

ป่าดิบแล้ง เคยปรากฏเป็นพื้นที่ป่าผืนใหญ่ที่ระดับประมาณ 300-800 เมตร แต่ปัจจุบันได้ถูกแผ้วถางทำลายลงไปจนหมดสภาพเป็นส่วนใหญ่ สังเกตได้จากพรรณไม้ขนาดใหญ่ของ ป่าดิบแล้งดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในบริเวณไร่ร้าง หรือป่าเสื่อมโทรม เช่น ตะแบกใหญ่ (*Lagerstroemia floribunda* Jack.) กะบก (*Irvingia malayana* Oliv.ex A. w. Benn) มะม่วงป่า (*Caloneura* Kurz.) กะบาก (*Anisoptera costata* Korth.) ตะเคียนหนู (*Anogeissus acuminata* Wall. var. *lanceolata* Clarke.) แคล้อย (*Stereospermum cylindricum* Pierre ex Dop) สัตตบรรณ (*Alstonia scholaris* R.Br.) และคอแลน (*Nephelium hypoleucum* Kurz.) เป็นต้น

ป่าดิบเขา สภาพป่าดั้งเดิมยังไม่ถูกทำลายพบเหลือเป็นผืนใหญ่ทางตอนใต้ของอุทยานฯ ตั้งแต่มระดับประมาณ 1,200 เมตรขึ้นไป มีเรือนยอดของไม้ชั้นบนแน่นทึบติดต่อกัน ป่าดิบเขาริมลำธารและบนพื้นที่ค่อนข้างระดับลุ่มๆ ดอนๆ มีดินลึกและค่อนข้างชุ่มตลอดปี เรือนยอดของไม้ชั้นบนจะสูงกว่าป่าดิบเขาตามที่ลาดไหล่เขาและตามสันเขาจากจากพรรณไม้ป่าดงดิบที่ชอบขึ้นตามที่ชื้นแล้ว จะพบไม้ก่อ ของวงศ์ *Fagaceae* ขึ้นปะปนอยู่ทั่วไป พรรณไม้ของป่าดิบเขาได้แก่ พะดง เลือดม้า มะมุ่นคอย (*Elaeocarpus stipularis*) กำจัดต้น มะคะหลวง เขียด หว้า (*Syzygium cumini* (L.) Skeels.) หน่วยนกุ่ม กุ่มแดง จำปีป่า ก่อสร้อย เหมือนคนค่านวลเสียน ก่อแป้น (*Castanopsis echinocarpa* A. DC.) ก่อแหลม (*Castanopsis ferox* Spach *FAGACEAE*) ก่อลิ้ม (*Castanopsis indica* A. DC.) ก่อหิน (*Lithocarpus encleisacarpus* Barnett) ก่อใบเลื่อม (*Castanopsis tribuloides* A. DC.) ก่อหม่น (*Lithocarpus elegans* Hatus. ex Soepadmo) ก่อพวง ก่ออก (*Lithocarpus polystachyus* Rehd.) ก่อดำ ก่อขี้หนู (*Castanopsis pierreii* Hance;) ก่อเตี้ย (*Lithocarpus recurvatus* Barnett) ก่อหมาก ก่อแดง (*Lithocarpus trachcarpus*) ก่อแงะ ก่อหลับ บริเวณป่าดิบเขามักจะพบพรรณไม้เบิกนำขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ขึ้นอยู่ทั่วไป ได้แก่ ตะขบป่า (*Flacourtia indica* (Burm.F.) Merr) มะขามแป่ ทองแตก สอยดาว ตะไคร้ต้น ทะโล้ (*Schima wallichii* Korth.) พยอมคอย สะลิกดง กำลั้งเสือโคร่ง และขุ่มน้ำ พื้นที่ป่าดิบเขาที่ถูกรบกวนและได้รับอิทธิพลจากไฟป่าบ้างไม่มากนักน้อย มีสภาพค่อนข้างโปร่งจะพบสนสองใบ และสนสามใบ ขึ้นปะปนอยู่กับไม้ก่อชนิดต่างๆ เปลี่ยนสภาพเป็นป่าดิบอีกประเภท

หนึ่ง เรียกว่า ป่าก่อ- สนเขา พบเป็นหย่อมเล็กๆ บริเวณใกล้ที่ทำการอุทยานฯ และพื้นที่โล่งตามขอบลานหินที่ระดับประมาณ 950-1,150 เมตร

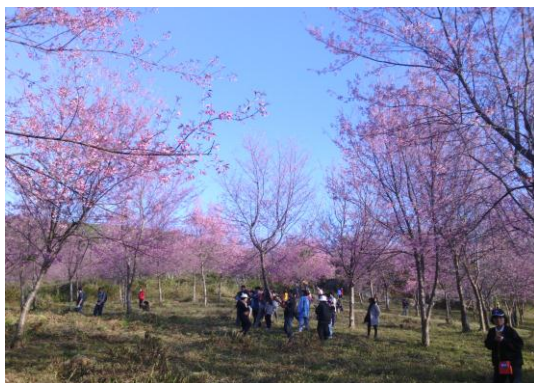
ป่าละเมาะ พบบนพื้นที่โล่งตามลานหินบนภูหินร่องกล้า เช่น ลานหินปุ่ม ลานหินแตก สภาพเป็นป่าละเมาะ มีไม้ขนาดเล็กแคระแกร็นขึ้นตามซอกหิน พืชอิงอาศัย() และพืชกาฝาก ทั่วไป ไม้ต้นและ ไม้พุ่มที่มีขนาดเล็กเหล่านี้ได้แก่ มะสุค แคนมอ ก่อข้าว ไคร้เม็ก กุหลาบหิน (*Rhamnus crenatus* Zieb. & Zucc.) สารภีคอย (Iron Wood, *Mesua ferrea* Linn.) กำยาน (*Styrax torkinensis*) กุหลาบขาว (*Rhododendron lyi*) เปล้าหลวง (*Croton oblongifolius* Roxb.) ตามปัก เขียดน้อย ครามป่า ตะมอคอน เข็มป่า เอ็นฮ้า (*Melastoma polyanthum* BL.) เฒ่านึ่งสูง (*Osbeckia pulchra* Geddes) จำฮ่อม เอื้องเพ็ดมัว พืชอิงอาศัยที่พบทั่วไป เช่น ชมพูพาน มือพระนารายณ์ ประทัดคอย โกงกางเขา พืชล้มลุกที่พบมาก เช่น เทียน ผักปลาบคอย คุติดาเปราะภู (*Melastoma polyanthum* BL.) เปราะหิน (*Caulokaempferia saxicola* K. Larsen) ตาหิน (*H. Hedychium ellipticum* Buch. - Ham. ex Sm) กล้วยไม้พบมากตามลานหิน และบนต้นไม้แคระ ได้แก่ เอื้องงาช้าง (*Thunia alba* (Lindl.) Rehb.f.) หรือช้างงาเดียว เอื้องหิน เอื้องเกล้าแก้ว เอื้องชะนี (*Dendrobium senile*.) เอื้องคำหิด เอื้องข้อเต่า (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) เอื้องดินลาว (*Spathoglottis lobbii* Lindl.) และเอื้องปากเบ็ด (*Aerides falcate* Lindl. & Paxton) ม้าวิ่ง (*Dendrobium senile*.)

พื้นที่ป่าไม้ของอุทยานและเขตติดต่อของทั้ง 5 ชุมชน ตั้งแต่เชิงเขาจนถึงระดับความสูงประมาณ 1,200 เมตร ส่วนใหญ่ได้ถูกแผ้วถางทำลายอย่างมากจากการตั้งถิ่นฐานและทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขา พื้นที่ป่าส่วนใหญ่มีลักษณะเสื่อมโทรมและเปลี่ยนเป็นไร่ร้างหรือทุ่งโดยเฉพาะพื้นที่ป่าดงดิบแล้งในระดับต่ำกว่า 1,000 เมตร ได้ถูกทำลายลงเกือบหมดแล้ว ส่วนพื้นที่ป่าดิบเขาตั้งแต่ระดับ 1,200 เมตรขึ้นไปซึ่งคือบริเวณหมู่ 10 ยังปรากฏสภาพป่าดั้งเดิมเหลืออยู่เป็นผืนใหญ่ ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ทางตอนใต้ของพื้นที่ อุทยานฯ บริเวณที่ชาวเขาดั้งถิ่นฐานมาก่อนเช่น บริเวณภูหินร่องกล้า และภูมโโล พื้นที่ป่าดิบเขาได้ถูกทำลายและเปลี่ยนสภาพโดยสิ้นเชิงชนิดของป่าหรือสังคมพืชที่พบในเขตพื้นที่ติดต่อกับ 5 หมู่บ้านได้แก่ ป่าเต็งรัง สลับกับ ป่าเบญจพรรณ ซึ่งพบตามเชิงเขาจนถึงพื้นที่ลาดเขา ระดับความสูงประมาณ 600 เมตร ส่วนใหญ่สภาพป่ามีขนาดเล็กแคระแกรน ไม้ใหญ่ถูกตัดฟันออกไปเกือบหมด ส่วนป่าดิบแล้งซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าเคยปรากฏเป็นพื้นที่ป่าผืนใหญ่ที่ระดับ 300-800 เมตร บริเวณหมู่ 15 และ 16 แต่ปัจจุบันได้ถูกแผ้วถางทำลาย ลงไปจนหมดสภาพเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้นำทางการค้นข้อมูลให้สังเกตจากพรรณไม้ขนาดใหญ่ของป่าดิบแล้งดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในบริเวณไร่ร้าง หรือป่าเสื่อมโทรมเช่น ตะแบกใหญ่ กะบก มะม่วงป่า ตะเคียน สัตตบรรณและคอลแลน แต่เมื่อสำรวจพื้นที่ติดต่อกับชุมชนหมู่ 10 ที่มีความ

สูง 1,200 เมตรขึ้นไปยังคงพบป่าดิบเขา ที่สภาพป่าดั้งเดิมยังไม่ถูกทำลายพบเหลือเป็นผืนใหญ่ทางตอนใต้ของอุทยานฯ ตั้งแต่ระดับประมาณ 1,200 เมตรขึ้นไป มีเรือนยอดของไม้ชั้นบนแน่นทึบติดต่อกัน ป่าดิบเขาเริ่มถาวรและบนพื้นที่ค่อนข้างระดับลุ่มๆ ดอนๆ มีดินลึกและค่อนข้างชุ่มชื้นตลอดปี เรือนยอดของไม้ชั้นบนจะสูงกว่า ป่าดิบเขาตามที่ลาดไหล่เขาและตามสันเขา นอกจากพรรณไม้ป่าคงดิบที่ชอบขึ้นตามที่ชื้นแล้ว จะพบไม้กึ่งขึ้นปะปนอยู่ทั่วไป พรรณไม้ของป่าดิบเขาได้แก่ พะอง เลือดม้า มะมุ่นคอย กำจัดคัน มะคะหลวง เชียด แถง ยมหอม เฌียงพริ้นางแอ หว่า หน่วยนกงุม ก่วมแดง จำปีป่า ก่อสร้อย เขมื่อคนดำ นวลเสียน และก่อชนิดต่างๆ เช่น ก่อเดือย ก่อกัน ก่อใบเลื่อม ก่อหม่น ก่อพวง ก่อนก ก่อคำ ก่อขี้หมู ก่อเดี้ย ก่อแดง ก่อแะ ก่อหลับ ซึ่งบริเวณนี้ที่มิววิจัยได้พบต้นมณฑาเคยขึ้นเป็นดงใหญ่ ส่งกลิ่นหอมอบอวล นอกจากนี้ในบริเวณป่าดิบเขามักจะพบพรรณไม้เบิกนำขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ทั่วไป ได้แก่ ตะขบป่า มะขามแป้ ทองแตก สอยดาว ตะไคร้คัน ทะโล้ พะยอมคอย สะลิกคง ตะไคร้คัน ทะโล้ พะยอมคอย สะลิกคง บางเวลามีพื้นที่ป่าดิบเขาถูกรบกวนและได้รับอิทธิพลจากไฟป่าบ้างไม่มากนักน้อย ในช่วงหน้าแล้งจึงทำให้ มีสภาพค่อนข้างโปร่งจะพบสนสองใบและสนสามใบ ขึ้นปะปนอยู่กับไม้กึ่งชนิดต่างๆ เปลี่ยนสภาพเป็นป่าดิบเขาอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า ป่าก่อ-สนเขา พบเป็นหย่อมเล็กๆ บริเวณใกล้ที่ทำการอุทยานฯ และหมู่ที่ 10 และพื้นที่โล่งตามขอบลานหินที่ระดับประมาณ 950-1,150 เมตร ส่วนป่าละเมาะมักจะพบบนพื้นที่โล่งทั่วไปตาม ลานหิน สภาพเป็นป่าละเมาะมีไม้ขนาดเล็กขึ้นตามซอกหิน อิงอาศัยและพืชกาฝากทั่วไป ซึ่งพืชกาฝากเหล่านี้กลายเป็นเส้นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จนกลายเป็นจุดเด่นของพื้นที่บริเวณนี้ได้แก่ กุหลาบขาว กุหลาบหิน สารภีคอย เอนอ้า คุดิดา เปราะภู เปราะหิน ตานหิน กล้วยไม้เป็นต้น และจากการลงพื้นที่ศึกษาสำรวจร่วมกับผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญพรรณไม้ ผู้วิจัยได้ความรู้ว่าดอกไม้ที่พบบนลานหินล้วนเป็นพืชที่ทนทานต่อความแห้งแล้งได้ เป็นลักษณะของพืชที่สามารถอยู่ได้ตามสภาวะบนลานหินในการดำรงชีวิต เป็นพวกล้มลุก ฤดูกลาดเดียวจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในฤดูฝน แล้วออกดอกติดเมล็ดในฤดูกลาดเดียวเมล็ดจะทนทานต่อความแห้งแล้งโดยอยู่ได้ในระยะพักตัว เมื่อสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม และเมื่อสภาพต่างๆ เหมาะแก่การเจริญก็จะงอกงามต่อไป

ผลการศึกษาพรรณไม้พบว่าช่วงเวลาการออกดอกของพรรณไม้ในช่วงที่ทำการศึกษาลดลงจริงทั้งปี พบว่ากันยายนถึงตุลาคมเป็นช่วงที่พันธุ์ไม้อุดมสมบูรณ์ มีความงดงามที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงเวลาอื่นๆ ของปี ซึ่งเมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิอากาศจะเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของปลายฤดูฝนพันธุ์ไม้ส่วนใหญ่จะเริ่มมีดอกในช่วงที่เปลี่ยนฤดูกลาดในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้นนี้ ถ้าเป็นบริเวณลานหินที่มีน้ำขังอยู่บ้างเล็กน้อย มีมอสและหญ้าขึ้นนั้นพบ หญ้าข้างก้าน้อย ขึ้นอยู่ทั่วไป เห็นได้ชัดเนื่องจากกลีบดอกมีสีม่วงน้ำเงินและขนาดใหญ่กว่าพันธุ์ไม้ในสกุลเดียวกันชนิดอื่นมากในบริเวณเดียวกันนี้พันธุ์ไม้อีกชนิดที่มีดอกมากพอสมควร ได้แก่ เอื้องดิน ที่อยู่บนลานหิน

จะมีดอกเด่นสะดุดตาในช่วงปีนี้ได้แก่ เอื้องคำหิน และกระเจียง ส่วนไม้ยืนต้นที่มีดอกในช่วงนี้ได้แก่ สารภีป่า และไม้พุ่ม ได้แก่ ส้มผุด ไม้เลื้อยที่น่าสนใจมากเนื่องจากโดยปกติไม่พบบ่อยนัก แต่พบมากในบริเวณที่ศึกษานี้ ดอกมีกลิ่นหอมแต่ไม่รู้จักชื่อ ในเดือนพฤศจิกายนนั้นเป็นช่วงเข้าสู่ฤดูแล้งจนถึงเดือนธันวาคมเป็นช่วงที่อากาศแห้ง ในเดือนพฤศจิกายนนั้น หล้าข้าวกำน้อย ยังอยู่ในช่วงการออกดอกในเดือนธันวาคมซึ่งอากาศแห้งมากพบพันธุ์ไม้ยืนต้นชนิดที่น่าสนใจ ได้แก่ ชมพูพาน ซึ่งพบเพียงต้นเดียวและเมื่อถึงเวลาออกดอกจะทิ้งใบหมดในเดือนมกราคมเป็นพันธุ์ไม้ที่น่าสนใจหายากและออกดอกในเดือนนี้ ส่วนพวกไม้ล้มลุกที่พบมากได้แก่ เอื้องสามดอก มีดอกซึ่งมีกลิ่นหอมอ่อนๆ ทั่วบริเวณเดือนมีนาคม-เมษายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อนพันธุ์ไม้ที่น่าสนใจ มีดอกตอนต้นเดือนมีนาคมมีสีสวยงามเป็นไม้พุ่มที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ กุหลาบขาว ไม้ล้มลุกอีกชนิดหนึ่งที่มีดอกเด่นสะดุดตา ได้แก่ อ้าหลวง เดือนพฤษภาคมเป็นช่วงต้นของฤดูฝนพันธุ์ไม้หลายชนิดที่เป็นไม้ล้มลุกก็เริ่มเจริญมีดอก โดยเฉพาะช่วงเวลานี้ เปราะภูจะเจริญงอกงามพบเห็นได้ทั่วไปทั้งลานหิน พวกกล้วยไม้ที่มีดอกมากในช่วงนี้ได้แก่ เอื้องงาช้าง พบเห็นได้ทั่วไปทั้งลานหินมีความชื้นสูงมากพันธุ์ไม้ที่เป็นพืชล้มลุกเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและส่วนใหญ่มีดอกในตอนปลายของฤดูฝนคือในเดือนกันยายน ถึงเดือนตุลาคม เช่น เอื้องคำหิน เปราะภู เปราะหิน เต่าหิน และเผ่านางสูง เป็นต้น สรุปได้ว่า พื้นที่ชุมชนทั้ง 5 เป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศและทิวทัศน์สวยงามเป็นป่าต้นน้ำ และมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่เป็นจุดเด่น

ภาพดอกนางพญาเสือโคร่ง

ภาพป่านั่นร้องกล้ำ

ภาพดอกกุหลาบขาว

ภาพดอกมณฑิรา

สังคม-ประเพณีวัฒนธรรม

ผลการศึกษาลำรวจพบว่าชุมชน 5 หมู่บ้านในเขตเนินเพิ่มมีจุดเด่นทางสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับลักษณะชาติพันธุ์ของประชาชน เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 เป็นคนไทยพื้นราบและไทย อีสาน ส่วนอีก 4 หมู่บ้านเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง หมู่บ้านที่เป็นชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ หมู่บ้านชาวม้งนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ และจากการสัมภาษณ์พบว่าร้อยละ 80 เป็นชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ ที่เหลืออีกร้อยละ 20 ได้อพยพมาจากแหล่งอื่น ปัจจุบันชาวม้งบางส่วนมีการผสมผสานทางชาติพันธุ์กับชาวไทยพื้นราบซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในเขตอำเภอนครไทย ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง เป็นกลุ่มชนซึ่งอพยพโยกย้ายมาจาก จังหวัดเชียงราย และจังหวัดน่าน เข้ายึดครองพื้นที่ภูเขาแถบนี้ เพื่อทำไร่เลื่อนลอยและได้กลายเป็นแนวร่วมของลัทธิคอมมิวนิสต์ในอดีต ช่วงที่เกิดความขัดแย้งกับรัฐบาล ต่อมาเมื่อสงครามความขัดแย้งสงบลง ได้รับการผลักดันให้เคลื่อนย้ายลงมาสู่พื้นที่ด้านล่าง โดยพื้นที่ด้านทิศเหนือเป็นหมู่บ้านชาวม้ง ควบคือ ทิศใต้เป็นชาวม้ง บ้านห้วยน้ำขาวและห้วยทรายเหนือ ทิศตะวันออกเป็นชาวม้งบ้านทับเบิกและทิศตะวันตกเป็นชาวม้งบ้านห้วยน้ำไขและบ้านร่องกล้า ชาวม้งมีลักษณะเด่นทางด้านศิลปหัตถกรรมแต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมด้านการผลิตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากนัก อย่างไรก็ตามการที่พื้นที่แห่งนี้มีพื้นที่โดยรอบ ในลักษณะผสมผสานชาติพันธุ์จะเป็นผลดีอย่างมากต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นจุดแวะชมของชาวต่างชาติ ชาวม้งส่วนใหญ่นับถือบรรพบุรุษ ผิบ้านผีเรือน รองลงมานับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และยังคงให้ความเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ และมีจารีตปฏิบัติตามวิถีชาวม้ง มีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและยึดถือปฏิบัติจนทุกวันนี้ ซึ่งประเพณีสำคัญของชาวม้ง ได้แก่

1. ประเพณีปีใหม่ม้ง

ความเป็นมาของประเพณีปีใหม่ม้ง สืบเนื่องมาจากการทำมาหากินโดยปกติเอง การทำมาหากินของพี่น้องชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง จะมุ่งทำงานตลอดปีโดยไม่มีการหยุดพักผ่อน จะมีเวลาว่างงานช่วงประมาณเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม เล็กน้อย เพราะเป็นปลายฤดูฝน เข้าสู่ฤดูร้อนและเป็นเวลาสิ้นสุดของปี 1 รอบพอดี คนเฒ่าคนแก่เขาจึงได้จัดให้มีการกินปีใหม่ในช่วงนี้คือจะถือว่า ปีเก่าสิ้นสุดลง ในแรม 15 ค่ำเดือน 12 ทางจันทรคติและวันขึ้น 1 ค่ำของเดือน 1 หรือเดือนอ้าย เป็นวันขึ้นปีใหม่เป็นประจำทุกปีไป คนม้งจะไม่ใช้จอบเสียม ไม่ใช้จ่าเงิน คนจนหรือม้งมีก็ต้องแต่งกายให้เหมือนกันกินให้ดีที่สุดโดยส่วนมากจะเป็นเนื้อหมูหรือไก่ที่เตรียม จดมุ่งหมายก็เพื่อเป็นการพักผ่อน เพื่อพบปะ สังสรรค์กัน ในหมู่ผู้หลักผู้ใหญ่ ส่วนหนุ่มๆ สาวๆ จะไปเที่ยวต่างจังหวัด หรือต่างหมู่บ้าน หรือเล่นโยนลูกช่วง ตีลูกช่วงสนุกสนานกันในบ้านก็ได้

2. ประเพณีเทศกาลกินข้าวใหม่ จะจัดในช่วงวันที่ 15-25 ตุลาคม ของทุกปี

ความเป็นมาของพิธีกินข้าวใหม่ เพราะข้าวใหม่เป็นข้าวที่มีความหอม นุ่มและอร่อยมาก บุคคลหรือครอบครัวที่มีความสามารถทำข้าวใหม่ได้ และเชิญชวนญาติพี่น้อง หรือแขกผู้มีเกียรติ มาร่วมรับประทานได้ ถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนขยันทำมาหากิน และเป็นคนมีจิตใจกว้างขวางในสังคม เพราะข้าวใหม่นั้นกว่าจะทำมาหากินได้ ต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน และใช้เวลานาน ดังนั้นพิธีกินข้าวใหม่ จึงถือเป็นพิธีที่สำคัญพิธีหนึ่ง

3. พิธีลงสีดา (พิธีอ้วน่ง)

คือ พิธีสะเดาเคราะห์ร้าย หรือการต่อชะตา คนม้งเชื่อว่าคนเรามีวิญญาณ บางครั้งวิญญาณอาจจะไปอยู่กับสัตว์เขาจึงให้หมอผีมาทำพิธี ความเป็นมาพิธีอ้วน่ง หรือพิธีลงสีดา เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องของการถ่ายชีวิตกัน ระหว่างคนกับสัตว์ มักจะเป็นคนที่เจ็บป่วย หรือที่มีเคราะห์ร้าย ดวงไม่ดี

4. พิธีสู่ขวัญตั้งชื่อเด็กแรกเกิด

การสู่ขวัญตั้งชื่อจะทำการสู่ขวัญหลังเด็กเกิดได้สามวัน สมมุติว่าเด็กเกิดวันที่ 1 มกราคม 2546 จะมีพิธีสู่ขวัญตั้งชื่อในวันที่ 4 มกราคม 2546 โดยมากชื่อที่ตั้งขึ้นนั้น พ่อแม่เด็กจะเป็นผู้ตั้งให้เอง แต่ถ้าพ่อแม่เด็กไม่ทราบว่าจะตั้งชื่ออย่างไรดี จะไปเพราะจะเป็นสิริมงคล ก็จะให้ทางฝ่ายญาติที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ตั้งให้ หรือหมอขวัญตั้งให้ก็ได้ ชื่อที่ตั้งจะมีพยางค์เดียว เช่น “ตัว” แปลว่า คนที่หนึ่ง หรือ “เหยอ” แปลว่า น้องคนสุดท้อง ซึ่งถ้าครอบครัวใดมีลูกชายอย่างเดียว ถ้าต้องการให้มีลูกผู้หญิงบ้าง ก็จะตั้งชื่อให้ลูกชายคนสุดท้องว่า “เหยอ” เพื่อที่ลูกที่เกิดมาใหม่จะได้เป็นผู้หญิงเป็นต้น

5. พิธีสู่ขวัญตั้งชื่อสู่ขวัญผู้ใหญ่

คนขามั้งถือว่าพิธีช้ขวัญตั้งชื่อผู้้วยผู้ใหญ่เป็นพิธีที่มีสิริมงคลที่ดี การเปลี่ยนชื่อนี้จะเปลี่ยนในช่วงระยะเวลากลาง ๆ ของชีวิตคนต้องเป็นผู้ชายที่แต่งงานและมีบุตรแล้วเท่านั้น เช่นชื่อเดิมว่า “ตัว” แปลว่า คนที่หนึ่ง เมื่ออายุระหว่าง 25–30 ปี แต่งงานและมีบุตรแล้ว จะเปลี่ยนชื่อเป็น “เจื้อตัว” จากหนึ่งพยางค์เป็นสองพยางค์เป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้จำกัดว่าต้องมีชื่อเดิม ผสมอยู่ด้วยเสมอไป อาจจะตั้งชื่อใหม่เลยก็ได้ แต่ที่นิยมก็คือ ต้องมีชื่อเดิมผสมอยู่ด้วยการตั้งชื่อผู้้วยผู้ใหญ่นี้ส่วนใหญ่จะให้เกียรติแก่พ่อตา (พ่อของภรรยา) เป็นคนเลือกชื่อให้ซึ่งชื่อที่ตั้งใหม่จะใช้เรียกกันในหมู่บ้านเท่านั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับชื่อในทะเบียนบ้าน จะนิยมทำกันในวันขึ้นปีใหม่มั้ง พิธีช้ขวัญตั้งชื่อผู้้วยผู้ใหญ่

6. พิธีอ้วน่งปลี (ล้อมขวัญของครอบครัว)

พิธีการล้อมขวัญของครอบครัว สาเหตุจาก การสร้างกำลังใจให้แก่ครอบครัว ด้วยความเชื่อที่เชื่อว่า คนเราทุกคนจะมีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อเป็นเช่นนั้นคนเรายังไม่สามารถอยู่เป็นที่ได้ ยังจะต้องแยกไปโน่นไปนี้ ขวัญก็เช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นถ้าขวัญของใคร ได้ไปเที่ยวหรือไปตกอยู่ ณ ที่ใด โดยไม่ได้มาอยู่กับเนื้อกับตัว จะทำให้ผู้นั้นมักมีการเจ็บป่วย ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการล้อมขวัญของครอบครัวขึ้น ปีละ ๗ ครั้ง ส่วนใหญ่จะทำกันในต้นๆ ปี

7. พิธีงานศพ (ถ้า เก ปะ ตัว)

เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในบ้าน ขามั้งจะนำศพมาแต่งชุดมั้งใหม่ ๆ (ชุดมั้งนี้สามารถทำไว้ล่วงหน้าได้ คือเตรียมชุดมั้งไว้ก่อน กรณีที่ตายอย่างกระทันหัน อาจจะใส่ชุดมั้งที่ใหม่กว่าทุกๆ ชุดที่มีในบ้านก็ได้) สำหรับการแต่งกายให้ศพด้วยชุดใหม่ และเครื่องประดับนั้น ขามั้ง เชื่อว่า ยิ่งแต่งกายและใส่เครื่องประดับให้กับศพมากเท่าไรยิ่งดี เพราะขามั้งเชื่อว่า เมื่อผู้ตายไปเกิดใหม่ จะมีฐานะร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทองมากเท่านั้น

8. ประเพณีการแต่งกาย

ประเพณีการแต่งกาย ขามั้งแบ่งออกเป็น 2 เผ่า คือเผ่ามั้งขาว และเผ่ามั้งดำ การแต่งกายจะแตกต่างกันคือ ผู้ชายมั้งดำจะนุ่งกางเกงโสร่ง เป้ายาวมีผ้าสีแดงรัดเอว ปลายผ้ารัดเอวปักด้วยลวดลาย เสือแขนยาว สิบเสื่อปักด้วยลวดลาย ลำตัวสั้น ส่วนผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงปักด้วยลวดลายอย่างสวยงาม มีผ้าสีดำรัดเอว เสื่อแขนยาว ลำตัวเสื้อยาว มีปกคอเสื่อด้านหลังเป็นรูป สี่เหลี่ยมปักด้วยลวดลาย ส่วนมั้งขาวผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาก๊วยยาวมีผ้าสีแดงรัดเอว ปลายผ้าปักด้วยลวดลาย เช่นเดียวกัน เสื่อแขนยาวลำตัวสั้น ส่วนผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงสีขาว ล้วนมีผ้ารัดเอวปักด้วยลวดลาย เสื่อแขนยาวลำตัวยาว ปกคอด้านหลัง เป็นรูปสี่เหลี่ยมปักด้วยลวดลาย

ภาพการแต่งกายในอดีต

ภาพการแต่งกายในปัจจุบัน

9. ประเพณีการแต่งงาน

การเกี่ยวพาราสีในสมัยโบราณ หนุ่มสาววมั้งห้ามเกี่ยวพาราสีกันในบ้านเพราะจะผิดผี ฉะนั้น หนุ่มสาวจึงมักเกี่ยวพาราสีกันนอกบ้าน ใกล้เคียง หมู่บ้าน ในตอนเย็นพวกหนุ่ม ๆ จะหอบผ้า ห่มคนละผืน ไปอยู่นอกบ้านของสาวคนรัก เมื่อปะว่าพ่อแม่ของสาวนอนหลับแล้วหนุ่มคนรักจะ เข้าไปอยู่ข้างๆ หีองนอนของสาว จะกระซิบเรียกเบา ๆ ให้สาวคนรักออกมาเพื่อไปพลอดรักกัน นอกบ้าน บางทีก็จะใช้เครื่องดนตรีที่เรียกว่า “จาง” เป่าเบา ๆ เรียกสาวออกมา ถ้าการกระซิบเสียง ดัง พ่อแม่ได้ยินก็จะดุว่าหนุ่ม ฝ่ายหนุ่มจะนั่งเงียบไม่ให้ตอบ ถ้าตอบจะถูกปรับเป็นเงิน 4 เท (ประมาณ 40 บาท) โอกาสที่หนุ่มสาวเลือกคู่ครอง คือ ในเทศกาลปีใหม่ของม้ง ในตอนกลางวัน หนุ่มสาวคนไหนชอบกันก็จะโยนลูกช่วงเดียวกัน หลังจากสิ้นสุดเทศกาลปีใหม่ของม้ง หนุ่มสาวคู่ไหน ที่พอใจต่อกัน ก็จะแต่งงานกันอย่างถูกต้อง โดยฝ่ายชายจะขอฝ่ายหญิงไปอยู่บ้านของฝ่ายชาย และ จะส่งผู้ใหญ่ที่น่าเชื่อถือ 1 คนมาแจ้งข่าวต่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของฝ่ายชายที่ ส่งมาสู่ขอ ที่สำคัญหนุ่มสาวในตระกูลแซ่เดียวกัน จะไม่เกี่ยวพาราสีต่อกัน ไม่มีการแต่งงาน

ในสายเลือดเดียวกัน เขาจะรักกันนับถือเหมือนพี่น้อง การหมั้นในสมัยโบราณ จะนิยมทำการหมั้นระหว่างญาติซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องซึ่งต่างแซ่กัน เช่น ลูกชายของพี่สาวมาหมั้นกับลูกสาวของของน้องชาย (ลูกป้า ลูกน้า) หมั้นกันและแต่งงานกันได้ ส่วนมากมักจะหมั้นโดยพ่อแม่จัดการให้ ตอนลูกๆ อายุยังน้อย ในปัจจุบันไม่นิยมการหมั้นเพราะการหมั้นหมายถึงตั้งแต่เด็ก โดยที่เด็กยังไม่รู้เรื่อง เปรียบเหมือนการคลุมถุงชน บังคับให้เด็กแต่งงานกันโดยไม่มีความรักต่อกัน จึงต้องให้เขาเลือกคู่ครองด้วยความสมัครใจเอง ในสมัยโบราณ ครอบครัวมักจะมีลูกชาย อายุประมาณ 14 – 16 ปี พ่อแม่จะเริ่มมองหาคู่ครองให้แก่ลูกชายของตน ในทางปฏิบัติเขาจะสอบถามลูกว่าใครที่ชอบพอกับใครไว้บ้างหรือไม่ ถ้าได้รับคำตอบจากลูกชายว่าได้ชอบพอกับใครแล้ว พ่อจะทำพิธีเช่นผีด้วยการจุดธูป 7 ดอก ฆ่าไก่ 1 ตัว เพื่อเป็นการเสี่ยงทายจากการดูลี้ไก่ และกระดุกขาไก่ที่ตนเช่นสรวงนั้น หากลักษณะของลี้ไก่และกระดุกขาไก่แสดงออกถึงลักษณะดี ก็จะให้ลูกชายแต่งงานได้ แต่ถ้าลี้ไก่ กระดุกขาไก่มีลักษณะบอกกลางไม่ดี ก็จะห้ามลูกชายไปแต่งงาน การแต่งงานพ่อแม่ฝ่ายชาย จะจัดเถาแก่ 2 คน ไปสู่ขอเจ้าสาวจากพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาว โดยมีเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าบ่าวไปด้วย เพื่อให้เจ้าสาวคู่ตัวเจ้าบ่าว

10. พิธีสร้างสะพานต้อนรับขวัญ

พิธีสร้างสะพานต้อนรับขวัญมีสาเหตุมาจากที่เด็กมีอาการเจ็บป่วยสุขภาพร่างกายไม่ค่อยสมบูรณ์โดยไม่มีสาเหตุหรือเจ็บป่วย ได้ทำการรักษาทางอื่นจนหมดแล้วยังไม่หาย หรือผู้หญิงไม่มีลูกหรือมีแต่แท้งลูกเป็นประจำ

11. พิธีขอพ่อนุญกรรมแม่บุญธรรม

สาเหตุจากการที่เด็กชอบร้องไห้งอแงโดยไม่มีสาเหตุ หรือเจ็บป่วยโดยได้ทำการรักษาทางอื่นจนหมดแล้วยังไม่หาย หรือเด็กชอบปัสสาวะรดที่นอนเป็นประจำ

12. วิธีการดำรงชีวิตของชนเผ่าม้ง

ในอดีตนั้นม้งอาศัยอยู่ตามภูเขาอยู่ตามธรรมชาติ ม้งต้องตราครุฑทำงานหนักอยู่แต่ในไร่เท่านั้น ทำให้ม้งไม่มีเวลาที่จะดูแลตัวเองและครอบครัว ดังนั้นชีวิตความเป็นอยู่ของม้งจึงเป็นแบบเรียบง่าย เพราะคลุกคลีกับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่เท่านั้น ชีวิตประจำวันของม้งคือ จะทำไร่ ทำสวน และหารายได้เล็กน้อยเพื่อจุนเจือครอบครัว ส่วนเรื่องอาหารก็จะเป็นเรื่องเรียบง่ายคนม้งไม่ใช่นักดื่มหนักกิน อาหารมีลักษณะเรียบง่าย ซึ่งได้แก่ ข้าว เนื้อสัตว์ และผักต่าง ๆ เนื้อสัตว์นอกจาก เนื้อหมู เนื้อวัว ไก่ป่าแล้ว ม้งกินได้ทั้งเนื้อลิง และค่าง (ยกเว้นสุนัขและแมว) ม้งนิยมนานผักกับน้ำมันหมูในเทศกาลปีใหม่ ม้งนิยมฆ่าหมูเพื่อเลี้ยงผี เนื้อหมูจะถูกตัดเป็นชิ้นยาวคลุกกับเกลือ แขนงไว้กับไม้ระแนงหลังคาบ้าน เก็บไว้กินเป็นเวลานานๆ เมื่อเดินทางไปเยี่ยมเยียน ในอดีตม้งมักจะประกอบอาหารตามแบบเรียบง่าย เพราะม้งอยู่กับ ธรรมชาติดังนั้นอาหารจะเป็นสิ่งที่ปลูกขึ้นมาเท่านั้น หรือหา

มาจากป่าเล็กน้อย มั่งไม่นิยมรับประทานอาหารที่ไม่รู้จัก เพราะกลัวว่าอาหารจะเป็นพิษ อาจถึงตายได้ แม้แต่น้ำดื่มมั่งยังต้องต้มเพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรคก่อน มั่งจะนิยมต้มน้ำชาดื่มเพื่อบำรุงสุขภาพ จึงทำให้มั่งมีสุขภาพที่แข็งแรง และไม่เป็น โรคง่าย ๆ มั่งจะไม่นิยมรับประทานเนื้อสัตว์จำพวกสุนัข งู ม้า เพราะมั่งเชื่อว่าสุนัขเป็นสัตว์ที่สกปรกเมื่อรับประทานจะผิผิ ส่วนสัตว์บางชนิดจะเป็นสัตว์ต้องห้าม ส่วนแขกที่สำคัญที่มาเยี่ยมมักเป็นญาติพี่น้องฝ่ายภรรยา ซึ่งแต่งงานต่างวงศ์ตระกูล และไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียว การเยี่ยมเยียนนี้ จะเป็นเวลาว่างหลังฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งญาติทางฝ่ายภรรยาจะได้รับการต้อนรับอย่างดี ในการกินอาหาร มั่งนิยมใช้ตะเกียบซึ่งรับมาจากธรรมเนียมจีน ส่วนเหล้าจะนิยมดื่มกันในงานเลี้ยงต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานเลี้ยงญาติ อาจเป็นญาติของภรรยาที่มาเยี่ยม ฝ่ายญาติทางสามีจะต้องรินแก้วเหล้าแจกครั้งละ 2 แก้ว โดยเชื่อกันว่าจะทำให้คู่สามีภรรยาอยู่ด้วยกันตลอดไป ก่อนจะดื่มเหล้าแต่ละคนจะพูดว่า "ผมจะดื่มเพื่อทุกคน" และจะต้องคว่ำจอก หรือคว่ำแก้วเมื่อหมดแล้ว มั่งจะนิยมดื่มเหล้าครั้งเดียวหมดแก้ว มีการดื่มช้วนเวียนหลายครั้ง ผู้ที่มีโชคนักดื่มขอมจะทนไม่ได้ อาจขอให้บุคคลอื่นช่วยดื่มแทนก็ได้ เหล้าจะทำกันเองในหมู่บ้าน ซึ่งทำจากข้าวโพด ข้าว หรือข้าวสาลี

13. ความเชื่อ ข้อห้ามชนเผ่ามั่ง

ชาวเขาเผ่ามั่งมีความยึดมั่นในข้อปฏิบัติเฉพาะประจำกลุ่ม ประจำแซ่สกุลของตนเอง มั่งแต่ละสกุลหรือแต่ละแซ่มายู่ร่วมกัน เป็นชุมชนหมู่บ้านมั่ง ทุกคนต่างก็จะตระหนักถึงข้อปฏิบัติให้อยู่ในกรอบ ซึ่งข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติมีดังนี้

1. สมาชิกมั่งที่มีนามสกุลเดียวกัน จะแต่งงานด้วยกันไม่ได้ ถ้าจำเป็นต้องแต่งงานกันจริงๆ จะต้องให้หญิงและชายคู่กรณี ทำพิธีตัดญาติก่อน แล้วจึงจะแต่งงานกันได้

2. พฤติกรรมคบชู้ช่าย เป็นข้อห้ามอย่างเคร่งครัด ถ้าสาวมั่งที่ยังไม่แต่งงานนั้น มีสิทธิ์ที่จะเลือกคบชายใดก็ได้ สิทธิคบชายนั้นขึ้นอยู่กับฝ่ายสาวมั่ง แต่ถ้าสาวมั่งแต่งงานกับชายมั่งเมื่อไหร่แล้ว สาวมั่งไม่มีสิทธิ์ในการพูดคุยหรือไปไหนมาไหนกับชายใด ถือว่าเป็นการทำผิดวัฒนธรรมของมั่ง ฉะนั้นสาวมั่งที่แต่งงาน จะต้องปฏิบัติหน้าที่แทนแม่สามีทันที และจะต้องตื่นก่อนทุกคนในครอบครัว เตรียมหาอาหารให้กับทุกคนในครอบครัว และสัตว์เลี้ยงด้วย จะเห็นว่าสาวมั่งจะทำงานหนักมาก ฉะนั้นชายมั่งสามารถ ที่จะหาภรรยาเพิ่มก็ได้ ขึ้นอยู่กับความยินยอม ของฝ่ายภรรยา และชายมั่งจะแอบมีเพศสัมพันธ์กับหญิงที่แต่งงานแล้ว เช่นหญิงที่เป็นหม้ายที่มีความยินยอมเท่านั้น

3. ชายหญิงมั่งจะต้องไม่แสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึกชอบพอกันต่อหน้าพ่อ-แม่ของฝ่ายหญิงเด็ดขาด หรือในที่สาธารณะ

4. ห้ามไม่ให้ชายอื่นที่ไม่ใช่มั่งอยู่กับสาวมั่งตามลำพังสองต่อสองในที่ลับตา

5. ห้ามให้พี่ชายมั่งแต่งงานกับน้องสะใภ้

6. ห้ามแขกมีเพศสัมพันธ์ในบ้านมั่งที่เข้าไปอาศัยอยู่

7. ห้ามตีกลองโดยพลการเด็ดขาด เพราะการตีกลองนั้นถือว่าเป็นเสียงสัญญาณของงานศพที่มีคนตายในหมู่บ้าน ซึ่งกลองเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้ในงานศพของมั่ง และจะใช้ประกอบกับแคน

8. ห้ามยิงปืนโดยเด็ดขาด เพราะการยิงปืนนั้นมั่งถือเป็นสัญลักษณ์ การยิงปืนเพื่อให้คนรอบข้างทราบว่าใน บ้านหลังนั้นมีการตายเกิดขึ้น ดังนั้นมั่งจึงห้ามไม่ให้มีการยิงปืนในหมู่บ้านเด็ดขาด

9. ห้ามใช้เงินในวันขึ้นปีใหม่ 1 วันซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในวันนี้จึงไม่ให้ใช้เงินเพราะมั่ง มีความเชื่อว่าจะทำให้การทำมาหากินในปีถัดไป ไม่ได้ผลเท่าที่ควร หรืออาจจะจนก็ได้

10. ห้ามบริโภคอาหารที่เป็นข้อห้าม เช่น - มั่งลิ จะไม่รับประทานม้ามของสัตว์ทุกชนิด - มั่งย่าง จะไม่รับประทานหัวใจของสัตว์ทุกชนิด - มั่งเซว้าง จะต้องไม่นำผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวจากป่าหรือธรรมชาติมาบริโภคในบ้านเด็ดขาด - ห้ามไม่ให้เด็กชาย-เด็กหญิงมั่งบริโภค ดินไก่อ่ กระเพาะไก่อ่ ไล่ไก่อ่เด็ดขาด เพราะมั่งมีความเชื่อว่า เมื่อบริโภคดินไก่อ่แล้วจะทำให้เด็กหญิง-ชาย ชอบก๊าวก่ายเรื่องของผู้อื่นและจะทำให้ทำเรื่องอะไรก็ไม่ประสบความสำเร็จกระเพาะไก่อ่ ไล่ไก่อ่ เมื่อบริโภคแล้วจะทำให้เด็กไม่ฉลาด เพราะกระเพาะไก่อ่ กับ ไล่ไก่อ่จะไปห่อสมอง จนคิดไม่ได้

นอกจากนี้ในเรื่องการเกิดในอดีตมั่งมีความเชื่อว่าการตั้งครรภ์เกิดจากผีพ่อแม่ให้เด็กมาเกิด เวลาใกล้คลอดหญิงมีครรภ์จะไม่ไปไหนมาไหนโดยลำพัง จะต้องมีเพื่อนไปด้วยอย่างน้อย 1 คน การคลอดบุตรเป็นไปตามธรรมชาติ โดยหญิงตั้งครรภ์จะนั่งอยู่บนม้านั่งขนาดเล็กหน้าห้องนอนเอนตัวพิงสามี ปิดประตูบ้านห้ามเด็กเข้าไปยุ่งในบ้านหลังจากคลอดเสร็จจะทำความสะอาดเด็ก ตัดรกด้วยกรรไกร ถ้าเป็นเด็กชายจะนำรกไปฝังไว้ที่เสากลางบ้าน ซึ่งเป็นเสาที่มีผีเสาะสถิตอยู่ เพราะเด็กผู้ชายควรารู้เรื่องผี ถ้าบุตรเป็นหญิงจะฝังรกไว้ใต้แคร่นอนของมารดา เพราะต้องการให้ลูกสาวรู้จักรกนวลสงวนตัว และรู้จักการบ้านการเรือนและเด็กที่เกิดได้ 3 วัน บิดาจะทำพิธีตั้งชื่อ โดยต้องนำไก่อ่มาเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษ 2 ตัว และขอบคุณผีพ่อแม่ที่ส่งเด็กมาเกิด พร้อมทั้งบอกผีบ้านขอให้คุ้มครองเด็ก และรับไว้เป็นสมาชิกของครอบครัวของวงศ์ตระกูล มั่งเชื่อว่าถ้าเด็กที่เกิดมายังไม่ครบ 3 วัน ยังไม่เป็นมนุษย์ หรือยังเป็นลูกผีอยู่ จึงยังไม่ตั้งชื่อให้ หากเด็กนั้น ตายลงจะไม่ทำบุญศพให้ตามประเพณี และสามารถนำไปฝังได้เลย ส่วนในปัจจุบันนี้มั่งที่เป็นผู้เฒ่าผู้ใหญ่บางคนยังมีความเชื่อนี้อยู่ แต่มั่งที่ได้รับการศึกษา จะไม่ค่อยมีความเชื่อเช่นนั้น แต่เด็กหรือบุตรที่เกิดมาจะต้องมีการทำพิธีตามประเพณีของมั่งทุกประการ ส่วนการเกิดในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่

จะไปคลอดที่โรงพยาบาลเท่านั้น มั้งจะไม่คลอดเองตามธรรมชาติ เนื่องจากเกรงว่าอาจจะเกิดอันตราย ต่อหญิงตั้งครรภ์ได้ด้วย

14. การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย

หมู่บ้านมั้งจะชอบตั้งบ้านอยู่บนคอยสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมั้งบางกลุ่มจะมีการปลูกผืนเป็น พืชหลัก แต่ในปัจจุบันนี้ มั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้อพยพมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นราบลุ่มเขา และยังมีมั้งบางกลุ่มก็ยังคงตั้งรกรากอยู่บนคอย แต่ไม่ลึก เข้าไปเท่าไร การคมนาคมพอที่จะเข้าไปถึงได้ หมู่บ้านมั้งจะประกอบด้วยกลุ่มเรือนหลายๆห่อม แต่ละห่อมจะมีบ้านราวๆ 7-8 หลังคาเรือน โดยที่มีเรือนใหญ่ของคนสำคัญอยู่ตรงกลาง ส่วนเรือน ที่เป็นเรือนเล็กจะเป็นลูกบ้านหรือลูกหลาน ส่วนแต่ละห่อมนั้นจะหมายถึงตระกูลเดียวกัน หรือ เป็นญาติพี่น้องกันนั่นเอง มั้งจะมีการย้ายบ้านเมื่อมีโรคระบาด หรือมีเหตุการณ์ที่ร้ายแรงเกิดกับ หมู่บ้าน หรือขัดแย้งกับราชการจนต้องมีการต่อสู้เกิดขึ้น ในการย้ายแต่ละครั้งจะมีการย้ายแบบ ระมัดระวังที่สุด เมื่อใกล้จะย้ายแล้วมั้งมีการขุดหลุมเพื่อที่จะฝังสัมภาระที่เป็นหม้อข้าว-หม้อแกง ที่ไม่จำเป็นมาก และจะทำเครื่องหมายบางอย่างที่สามารถที่จะจำได้ไว้ เพื่อย้อนกลับมาเอาเมื่อ เหตุการณ์สงบเรียบร้อย เมื่อเริ่มย้ายมั้งจะนำม้า เป็นพาหนะในการบรรทุกของ โดยให้ผู้ชายนำ ขบวนเดินทางพร้อมกับแคว่ทางทางเดินให้กับผู้หญิง และลูกเดินตามกับม้าที่บรรทุกของด้วย และ จะไว้ผู้ชายที่มีอาวุธอยู่ท้ายขบวนคอยป้องกันดูแล เมื่อการเดินทางไปถึงบริเวณที่ต้องการที่จะตั้ง รกรากแล้ว การที่จะอยู่ในบริเวณนั้นได้นั้น จะต้องให้คนที่เป็นมอผีหรือคนทรงเจ้าจะเป็นคนเสี่ยง ทายพื้นที่นั้นก่อน เพื่อความอยู่รอดของมั้ง โดยลักษณะของตัวบ้านจะปลูกคร่อมอยู่บนพื้นดินที่ ทบแน่น วัสดุส่วนใหญ่ใช้ไม้เนื้ออ่อน ผืนกั้นระหว่างห้องหรือบ้านทำใช้ลำไม้ไผ่ ผ่ากลีเป็นแผ่น หลังคามุง ด้วยหญ้าคา หรือใบจาก แต่เสาจะเป็นไม้เนื้อแข็ง แปลนเป็นแบบง่าย ๆ ตัวบ้านไม่มี หน้าต่าง เนื่องจากอยู่ในที่อากาศหนาวเย็น ใกล้กับประตูหลัก จะมีเตาไฟเล็ก และแคร่ไม้ไผ่สำหรับ นั่ง หรือนอน เอาไว้รับแขก กลางบ้านจะเป็นที่ทำงานบ้าน เข้าไปในสุด ด้านซ้ายจะเป็นเตาไฟใหญ่ สำหรับ ทำอาหารเลี้ยงแขกจำนวนมาก และเอาไว้ต้มอาหารหมู บางบ้านจะมีครกไม้ใหญ่สำหรับตำ ข้าวเปลือก มีลูกโม่หินสำหรับบดข้าวโพด แป้ง ถั่วเหลือง ใกล้กับที่ทำงานจะมีกระบอกลำไยไผ่รอง น้ำตั้งอยู่ สำหรับมุมน้ำฝั่งซ้ายมักจะกั้นเป็นห้องนอนของพ่อแม่ กับลูก ภายในบ้านจะมีสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ อยู่ 5 แห่ง คือ 1) ประตูทางเข้าหลัก 2) เสากลางบ้าน 3) ผืนบ้านที่ตรงข้ามกับประตูหลัก (เป็นสถานประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ของมั้ง จะประกอบด้วยกระดาศที่ตัดมาติดเป็นแผ่น ใหญ่และยาวเป็นรูปสี่เหลี่ยม และมี การตั้งโต๊ะหมู่บูชาจะมีการนกระบองหรือ กระบอกลำไยไผ่ใส่ ข้าวเปลือก หรือ ขี้เถ้า หรือข้าวโพดก็ได้ จะนำธูปจำนวน 7 ดอกมาปักข้าง ๆ กระบอกลำไย จะมี กระบอกลำไย และกระบอกลำไยไผ่) 4) เตาไฟใหญ่

ชาวม้งจะไม่ค่อยย้ายที่อยู่บ่อยนักเมื่อเทียบกับเผ่าอื่น บางทีอยู่นาน 15-20 ปี จึงย้ายไปอยู่ที่ใหม่ และอาจย้ายกลับมาที่เดิมอีกม้งมีระบบ เครือญาติที่มั่นคงมาก จึงเป็นการยากที่จะถูกกลืนโดยชนชาติอื่นๆ ในปัจจุบันนี้ยังมีการสร้างบ้านเรือนเช่นนี้อยู่ แต่พบน้อยมาก ส่วนใหญ่ม้ง จะรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ มา จึงทำให้การสร้างบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไป โดยสร้างบ้านเรือนเหมือนกับคนไทยมากขึ้น ความเชื่อของคนม้งก่อนจะปลูกบ้านม้งจะมีการเสี่ยงทายพื้นที่ที่จะมีการปลูกบ้านเรือนก่อน เพื่อครอบครัวจะได้มีความสุข และร่ำรวย โดยกระทำการนี้ เมื่อเลือกสถานที่ได้แล้ว จะจุดหลุมหนึ่งหลุมแล้วนำเมล็ดข้าวสารจำนวนเท่ากับสมาชิกในครอบครัวโรยลงในหลุม แล้วโรยข้าวสารอีกสามเมล็ดแทนสัตว์เลี้ยงเสร็จแล้ว จะจุดธูปบูชาผีเจ้าที่เจ้าทาง เพื่อขออนุญาต และเอาชามมาครอบก่อนเอาดินกลบ รุ่งขึ้นจึงเปิดดู หากเมล็ดข้าวยังอยู่เรียบ ก็หมายความว่า ที่ดังกล่าวสามารถทำการ ปลูกสร้างบ้านเรือนได้รอบ ๆ ตัวบ้านมักจะมีโรงม้า คอกหมู เล้าไก่ ยิ่งฉางใส่ข้าวเปลือก ถั่ว และ ข้าวโพด ในปัจจุบันนี้ม้งยังมีความเชื่อนี้อยู่ และปฏิบัติอยู่

การประกอบอาชีพ

เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านมีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำห้วย อ่างเก็บน้ำ และอาศัยน้ำฝนโดยในฤดูฝนเกษตรกรจะทำนาเป็นหลัก และทำการปลูกพืชไร่ พืชสวนพืชผัก และพืชหมุนเวียนอื่นๆ หลังฤดูการทำนา โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปในแต่ละปีขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ และราคาซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ภาพเศรษฐกิจโดยรวมของแต่ละหมู่บ้านเนื่องจากหมู่บ้านมีพื้นที่หลากหลายเช่นเป็น ที่ราบ ป่าไม้ และภูเขา ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม มีทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์และผลไม้เช่นมะขาม มะม่วงสวนพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่ว และพืชเมืองหนาว รองลงมาได้แก่อาชีพค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ ชาวบ้านมีรายได้ ส่วนหนึ่งจากสภาพภูมิประเทศเพราะมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ประกอบไปด้วย ไม้ ของป่า สัตว์ป่าและแหล่งธรรมชาติที่สวยงามแต่ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ได้ถูกรายล้อมถูกรุกเข้าจับจองพื้นที่ป่าทำไร่ทำนาเพื่อประกอบอาชีพ และสร้างรายได้ อีกทั้งทั้งสร้างที่อยู่อาศัย ชาวบ้านนิยมประกอบอาชีพเกษตรตามวิธีแบบเก่า คือพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ หากปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาลผลผลิตก็จะดีตามไปด้วย หากปีใดฝนตกน้อยผลผลิตก็จะลดลง ชาวบ้าน บางครอบครัวมีรายได้ น้อย ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและเสียค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาหรือบางครั้งต้องออกกลางคันเพื่อช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพเพิ่มรายได้และเมื่อหมดฤดูกาลเพาะปลูกชาวบ้านบางส่วนจึงมักเข้าไปหางานทำในตัวเมืองหรือต่างจังหวัด ในส่วนหมู่ 10 มีการทำเกษตรบนพื้นที่สูงจึงมีการเพาะปลูกพืชผล บนพื้นที่ที่มีความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,400 เมตร และมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 5-20 องศา ทำให้พื้นที่ที่มีการเพาะปลูกพืชเมืองหนาวจำนวนมาก เช่น ต้นพลับ ดันท้อ และยังมีพืชผักเช่น ผักกาดขาว กะหล่ำปลี แครอท บักกอรี่ เป็นต้น โดยหมู่บ้านร่องกล้า เป็นชุมชนที่มีพื้นที่

อยู่ใจกลางของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า มีพื้นที่ 6,250 ไร่ สำหรับเป็นพื้นที่ทางการเกษตร และมีพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ของชุมชนประมาณ 137 ไร่ โดยอยู่ในความดูแลของสำนักงานสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดพิษณุโลก ที่ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีทั้งพื้นที่จริง สถานที่เกิดเหตุจริง และสามารถเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของอุทยาน ภูหินร่องกล้าได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังมีผู้คนที่อยู่ในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์นั้น ยังมีชีวิตอยู่และสามารถเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์นั้นได้อยู่ นอกจากนั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ การเกษตรบนพื้นที่สูง และวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนไทยและ ม้งที่อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข รายได้ส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและนอกจากเกษตรแล้วยังมีการผลิตสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ ซึ่งชาวเขาเผ่าม้งประดิษฐ์เป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยว โดยใช้ภูมิปัญญาของชาวเขาเผ่าม้งในการประดิษฐ์ สินค้าและของใช้บางอย่างที่นำมาขาย เป็นสิ่งของที่ชาวเขาเผ่าม้งใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กำไล เครื่องเงิน ขลุ่ยม้ง ตุ๊กตา พวงกุญแจ ผ้าลายปักต่างๆ กังหันม้ง ลูกข่างและอื่นๆ ส่วนใหญ่จะทำขึ้นด้วยมือทั้งสิ้น รวมทั้งยังนำเอาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพมาขาย เช่น หมวกไหมพรม ผ้าพันคอ ดอกกระดาด เป็นต้น

การลงทุนและกระบวนการผลิต

แหล่งลงทุนที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ในการดำเนินกระบวนการการผลิต ซึ่งมีทั้งสถาบันการเงินต่างๆ (ธ.ก.ส., สหกรณ์, ธนาคาร) เอกชนและเงินทุนของตนเอง ชาวบ้านได้เงินลงทุนจาก ธ.ก.ส. ซึ่งเป็นสถาบันการเงินของรัฐในพื้นที่และเป็นแหล่งเงินทุนและเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน มีธนาคารหมู่บ้านและมีการลงทุนต่างๆ ภายในหมู่บ้าน และได้จากการพึ่งตลาดสินเชื่อในระบบในการกู้ยืมมาลงทุน เช่น ญาติ พ่อค้า เจ้าของโรงสีในการเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านที่จะนำไปสู่กระบวนการผลิต เดิมชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมในการผลิตพืชแต่ละชนิดโดยมีการลงแรงหรือไปช่วยเพื่อนบ้านในการเก็บเกี่ยวผลผลิต ภาษาท้องถิ่นเรียกว่าเอาแรงคล้ายกับการลงแขกเกี่ยวข้าวและมีการตอบแทนเพื่อนบ้าน แต่ปัจจุบันชาวบ้านได้ใช้เทคนิคและวิธีการผลิตแบบสมัยใหม่ เช่น

1. การใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ แทนการใช้แรงงานสัตว์ ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการประกอบอาชีพ
2. การใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตในไร่ นา แทนการใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ เนื่องจากปุ๋ยเคมีให้ผลตอบแทนเร็วกว่าและสะดวกต่อการใช้
3. การใช้เมล็ดพันธุ์ดี ที่ทางราชการแนะนำส่งเสริม เนื่องจากให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าและเป็นที่ต้องการของตลาดทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

4. ใช้เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่เข้ามาช่วย เช่น การจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการปลูกพืช รวมทั้งมีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสานการใช้เทคนิคแบบใหม่ที่ได้รับจากสื่อต่างๆ มาปรับใช้ในไร่นา

5. การกำหนดระยะเวลาปลูกพืชให้เหมาะสม โดยใช้ประสบการณ์ผสมผสานกับวิชาการสมัยใหม่

6. มีการใช้ปุ๋ยเคมีสูงมากตลอดฤดูกาลเพาะปลูก เพื่อกำจัดศัตรูพืชได้แก่ หอยเชอรี่ แมลงต่างๆ เชื้อราและวัชพืช และมีแนวโน้มที่จะใช้สารเคมีสูงเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้านในชุมชน การมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว มีส่วนในการลดการปลูกพืชเศรษฐกิจและใช้ยาฆ่าแมลงได้

ปฏิทินแสดงข้อมูลการประกอบอาชีพทางการเกษตรและท่องเที่ยวของเครือข่ายเนินเพิ่ม

พืช / เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
-------------	------	------	-------	-------	------	-------	------	------	------	------	------	------

การสาธารณสุข

ชาวบ้านได้รับการรักษาทั้งแบบแพทย์แผนปัจจุบัน แพทย์แผนโบราณที่มีการใช้สมุนไพรพื้นถิ่น รวมทั้งวิธีการทางด้านไสยศาสตร์ ชาวเมืองได้เชื่อว่าเป็นผู้นำสมุนไพรจากป่ามารักษาโรคต่างๆ มาช้า

นานแล้ว ซึ่งการรักษาในบางอาการจะต้องประกอบพิธีกรรมควบคู่ด้วย การใช้ยาสมุนไพรนั้นจะต้องอาศัยผู้มีความรู้เรื่องยาสมุนไพร เพราะยาสมุนไพรบางชนิดส่งผลข้างเคียงต่อผู้ใช้ได้ หมอพื้นบ้านที่ชาวม้งให้ความเชื่อถือและนิยมรักษาคือหมอแสง ซึ่งอยู่ที่บ้านน้ำไช หมู่ 15 และหมอชีหมู่ 10 ส่วนหมอไม้จะอยู่ที่หมู่ 16 หมอทั้ง 3 ท่านใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและสมุนไพรในการรักษาแบบพื้นบ้าน ส่วนหมอทางด้านไสยศาสตร์ มีหมอที่มีคาถาอาคมด้านการรักษา สามารถรักษาชาวบ้านให้หายได้หรือการรักษาโรคโดยพึ่งพาการทำพิธีจากหมอขวัญหรือพ่อพรามณ์ภายในหมู่บ้าน

ส่วนการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ในหมู่บ้านห้วยน้ำไช และหมู่ที่ 16 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีทั้งหมด 12 คน ดูแลโดย อสม. 1 คน จะดูแล 12 – 15 หลังคาเรือน อสม.จะขึ้นตรงกับโรงพยาบาลเพื่อสุขภาพชุมชน บ้านห้วยดินตั่ง หมู่ที่ 1 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย โรงพยาบาลประจำอำเภอคือโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช อำเภอนครไทย และโรงพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ประชากรส่วนใหญ่สุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ดี ไม่ค่อยมีโรคร้ายแรงเท่าไร เพราะมี อสม.ดูแลอย่างใกล้ชิด ส่วนใหญ่จะมีเกิดกับวัยกลางคนถึงผู้สูงอายุ (ช่วงอายุ 30 – 60 ปี) เช่น โรคความดันสูง เบาหวาน ไขมันในเส้นเลือดอุดตัน เถ้า ไข้เลือดออก เป็นต้น ส่วนช่วงวัยเด็กก็จะมีโรคเกี่ยวกับระบบหายใจ และการรับประทานอาหารไม่ครบถ้วนตามหลักสุขอนามัย อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ คิดเป็น 100 % แหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ที่ถูกสุขลักษณะมีไม่เพียงพอ ประชาชนส่วนใหญ่มีลักษณะนิสัยการบริโภคไม่ถูกสุขลักษณะ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ นอกจากนี้ ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยา โดยส่วนใหญ่นิยมบริโภคยาชุดและซื้อยากินเอง ทำให้เกิดการติดยาบางชนิด เช่น ยาแก้ปวดที่วางขายตามท้องตลาดทั่วไป โดยเชื่อว่ากินแล้วหายปวดเมื่อจะทำงานได้ทนยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาปัญหาด้านการเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านเศรษฐกิจคนในชุมชน 5 หมู่บ้าน ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก สภาพเศรษฐกิจในชุมชนไม่ค่อยดี เพราะสภาพพื้นที่ไม่ค่อยอำนวยต่อการเพาะปลูก บางแห่งขาดแคลนแหล่งน้ำที่นำมาใช้เพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร และยังขาดการสนับสนุนจากทางส่วนราชการ ในการหาพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ส่วนมากจะไปอาศัยทำการเกษตรที่หมู่บ้านอื่นเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะหมู่บ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ที่สามารถปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชผักเมืองหนาวและไม่ผลเช่น สตรอเบอร์รี่ ลูกพลับได้

ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสังคมถ้าย้อนไปสู่อดีตความเป็นอยู่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันดี แต่ปัจจุบันเริ่มต่างคนต่างอยู่ เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนเองมากขึ้น ไม่ค่อยร่วมมือกันทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม แต่ในภาพรวมการวิจัยชุมชนด้านการท่องเที่ยว ช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น วิถีชีวิตวัฒนธรรมในปัจจุบันเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เช่น การแต่งกาย

ภาษา ประเพณีชนเผ่า ส่วนงานด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ พิธีลงสิดา กินข้าวใหม่ เป็นต้น ที่ยังคงสืบทอดอยู่แต่ก็มีเสื่อมถอยไปบ้างตามกาลเวลาหรือความเจริญทางสังคม ในด้านสังคมนั้นยังเป็นสังคมญาติพี่น้องเป็นครอบครัวใหญ่ มีการแบ่งอาหารการกินซึ่งกันและกันทั้งหมู่บ้าน สร้างบ้านเรือนก็ช่วยเหลือกันสร้างใช้เวลาสร้าง 1-2 วันก็แล้วเสร็จ แต่ในปัจจุบันเริ่มเสื่อมหายไปบ้างแล้ว โดยมีระบบว่าจ้างเข้ามาแทนที่

ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในอดีตสภาพของทรัพยากรในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่มีจำนวนน้อย มีความต้องการในการใช้ประโยชน์พื้นที่น้อย แต่ปัจจุบันมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการขยายพื้นที่ ทั้งที่ป่าอาศัย และที่ทำมาหากินมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องถากถางพื้นที่ป่ามากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงทุกปี เนื่องจากมีประชากรหนาแน่นมากขึ้น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจึงตามมา เช่น การใช้สารเคมี ขยะ การเผาป่า เป็นต้น การมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว จะมีส่วนทำให้ลดการถากถางทำลายป่าเพื่อเปิดที่ทำกินใหม่ในเขตอุทยานฯ

สรุปประเด็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน มีดังนี้

- 1) ประเพณีวัฒนธรรมเสื่อมลง เนื่องจากรับสื่อใหม่ๆ ควรต้องรีบฟื้นฟูแก้ไข
- 2) เกิดสิ่งมั่วเมาต่างๆ ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทลักขโมย
- 3) ไม่มีที่ทิ้งขยะมูลฝอย
- 4) ปัญหาไม่มีเอกสารกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย

ความสัมพันธ์ในชุมชนและกลุ่มชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชนและกลุ่มชุมชน อยู่กันอย่างฉันท์พี่น้องเพราะมีการปกครองด้วยเครือญาติโดยมีผู้นำตระกูลแซ่ และกรรมการหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ควบคุมดูแลอย่างเป็นทางการ มีปัญหาภายในชุมชนจะนำมาปรึกษาหรือร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันทั้งหมด จึงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ปกป้องทรัพยากรชุมชน เช่น กลุ่มอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว เป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและทรัพยากรป่าสัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร และช่วยกันป้องกันรักษาป่าไม้สัตว์ป่าให้คงอยู่ยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยวต่อไป

การจัดการความขัดแย้งภายในแต่ละหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี มีผู้นำชุมชนได้รับความนับถือและไว้วางใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ผู้นำมีความยุติธรรม ทำตัวเป็นกลาง รับฟังเหตุผลของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย จัดการความขัดแย้งด้วยความเท่าเทียมกัน การให้ความเป็นกลาง คือการไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายใด ชาวบ้านช่วยกันตั้งสอนเลี้ยงดูลูกหลาน ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้สติความคิด ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีอันดีให้ลูกหลานได้เห็น ผู้นำยังทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนีประนอมกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและชุมชนให้เกิดความปลอดภัยอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสุขสันติ และทำหน้าที่แก้ไขปัญหาข้อขัดข้องต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

ระเบียบข้อปฏิบัติและกฎเกณฑ์ของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมในแง่ภาพลักษณ์ที่สุภาพของชุมชนที่เป็นฐานก่อนพัฒนาการท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนได้ร่วมร่างกฎระเบียบของเครือข่ายชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยเครือข่ายชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมาและมีการประชาคมเห็นชอบแล้ว ดังนี้

ข้อที่	กฎ/ข้อตกลง	ฝ่าฝืน/โทษ
1	ห้ามผู้ใดยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิด	1. ว่ากล่าวตักเตือนโดยผู้นำ ตระกูลแซ่ 2. ทำประวัติส่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3. ตัดความช่วยเหลือทุกอย่าง
2	ห้ามผู้ใดเผาป่า และตัดไม้ทำลายป่า	1. ปรับ 1,000-3,000 บาท 2. ดำเนินการตามกฎหมาย
3	ห้ามผู้ใดล่าสัตว์	1. ปรับ 500-3,000 บาท 2. ดำเนินการตามกฎหมาย
4	ห้ามบุกรุกเขตป่าชุมชน	1. ว่ากล่าวตักเตือน 2. ดำเนินการตามกฎหมาย
5	ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน	1. ปรับนัดละ 500 บาท 2. ปรับสองเท่าและยึดปืน
6	ห้ามทะเลาะวิวาทตีกัน	1. ปรับ 500-3,000 บาท ทันที 2. ดำเนินการตามกฎหมาย
7	ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด	1. ปรับ 500-3,000 บาท
ข้อที่	กฎ/ข้อตกลง	ฝ่าฝืน/โทษ
		2. ดำเนินการตามกฎหมาย
8	ห้ามพกพาอาวุธในหมู่บ้านโดยไม่ได้รับอนุญาต	1. ปรับ 500-3,000 บาท
9	ห้ามทิ้งขยะในที่ห้ามทิ้ง	1. ปรับ 500-3,000 บาท

10	ห้ามขับรถเร็วในเขตชุมชน	1.ว่ากล่าวตักเตือน 2.ปรับ 200-500 บาท
11	ห้ามขาดการประชุมและพัฒนา	1.ว่ากล่าวตักเตือน 2.เสียสิทธิ์ในหมู่บ้าน
12	ห้ามนำสิ่งเสพติดเข้ามาในหมู่บ้าน โดยเด็ดขาด	1.แจ้งเจ้าหน้าที่จับทันที 2.ให้ออกจากหมู่บ้านทันที
13	ห้ามนำภาชนะที่มีสารเคมีลงในแหล่งน้ำ	1.ปรับ 500-1,000 บาท
14	บุคคลที่มาอยู่ในชุมชนต้องยื่นเอกสารแสดงตนต่อ ผู้ใหญ่บ้าน -สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน -สำเนาทะเบียนบ้าน -สำเนาทะเบียนรถ	1.ไม่มีสิทธิ์ใดๆในหมู่บ้าน 2.ให้ออกจากหมู่บ้าน
15	ห้ามส่งเสียงดังหลัง 22.00 น.	1.ว่ากล่าวตักเตือน 2.ปรับ 500 บาท
16	ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด	1.เสียสิทธิ์ด้านความช่วยเหลือ จากทางภาครัฐและในหมู่บ้าน ทุกประการ

สรุปผลการศึกษาศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยว ตำบลเนินเพิ่ม

ด้านธรรมชาติมีลักษณะที่โดดเด่นคือ

1. ภูเขา มีลักษณะทางธรณีวิทยาที่เป็นรอยแยกแตกกระแหงกว้างใหญ่ งดงามน่าอัศจรรย์ซึ่งมีเรื่องราว ที่แสดงร่องรอยการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกเมื่อ 50 ล้านปีก่อน จนเรียกขานต่อมาว่า “ภูหินร่องกล้า” และ “ภูหินร่องกล้า” เกิดเป็นลานหินปุ่ม ลานหินแตกชั้นแคร็กที่มีมวลไม้ดอก นานาชนิดงอกงามอยู่ด้วย ผลัดเปลี่ยนกันออกดอกตลอดปีของแต่ละชนิดตามฤดูกาล เช่น หน้าฝน จะเป็นเปราะภู ตาหินไผ่ เฝ้านนาคราช ดอกเข้าพรรษา ฤดูหนาวจะเป็นพวกบีโกเนียและอื่นๆอีกมากมาย ฤดูร้อนจะเป็นดงกุหลาบขาวเป็นต้น นอกจากนี้โดยเฉพาะฤดูฝน เมื่อฝนโปรยปราย ดอกไม้เล็กๆ จะชูช่อดาดสายงามอ่อนหวาน เช่น เปราะหินสีเหลืองสด เทียนน้อยสีชมพูสดใส่ พืชวงศ์จิงข้าวปร่างหน้าตาประหลาด รวมถึงกล้วยไม้ดินอันงดงาม เช่น ลิ่นมังกร เอื้องม้าวิ่ง ช้างงาเดียว สิงโต เป็นต้น ที่ชอบแทรกกายขึ้นมาจากร่องหินทรายอย่างน่าอัศจรรย์

2. เราจะพบม่านหมอกสีขาวที่ห่มคลุมป่าสูง เมื่อยามสายปกคลุมทิวสนท่ามกลางดงดอกไม้ ทุกฤดูกาล แต่มากที่สุดในฤดูฝนที่ปกคลุมทั่วไหล่เขา หุบเขา พุ่งหญา ท่ามกลางป่าไม้ที่เขียวชอุ่ม
3. ด้วยความเป็นภูเขาและป่าสูงในช่วงหน้าหนาวลมหนาวจะช่วยแต่งแต้มสีสันพันธุ์ไม้แปรเปลี่ยนเป็นสีเหลืองทอง แดง น้ำตาล ก่อนจะทิ้งใบเปลี่ยนก้านทำลมหนาวและน้ำค้างคำ
4. อากาศที่หนาวเย็นตลอดปี ทั้ง 5 หมู่บ้านโดยเฉพาะฤดูหนาว แม้จะนั่งจะลงที่หุบเขาบ้านร่องกล้า หมู่ 10
5. มียอดเขาสูงสลับซับซ้อน คือ ภูเมี่ยง ภูลมโล ภูแฝงม้า ภูจี่เฒ่า ภูหินร่องกล้า ซึ่งมีความสูงตั้งแต่ 800 – 1,775 เมตร จากระดับน้ำทะเล
6. น้ำตกหมันแดง น้ำตกแก่งลาด และน้ำตกคาดฟ้า น้ำตกกรมเกล้าการดร ฯลฯ

ด้านประวัติศาสตร์

พื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ในปัจจุบันมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 700 ปี บริเวณที่แห่งนี้เคยเป็นจุดช่องชุมผู้คนที่น่าโดยพ่อขุนบางกลางท่าว เพื่อไปต่อสู้กับพวกขอมที่สุโขทัยโดยใช้เกลือที่ขุดได้จากตำบลบ่อโพธิ์ซึ่งอยู่ห่างจาก ต.เนินเพิ่ม 15 กิโลเมตร เป็นเสบียงสำคัญในการกอบกู้อิสรภาพ หลังจากนั้นประวัติศาสตร์ของการอพยพย้ายถิ่น การเดินทางเข้ามาค้าขายของพ่อค้า โดยขนสินค้ามาบนหลังวัวหลังม้าและเกวียน และในระยะ 40-50 ปี ดินแดนแห่งนี้ เคยร้อนระอุด้วยสงครามการเมือง เพราะเคยเป็นฐานที่มั่นและสมรภูมิรบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาล ซึ่งปัจจุบันยังเหลือร่องรอยอดีตของสิ่งก่อสร้างและกลิ่นไอของประวัติศาสตร์อยู่ในบริเวณลานหินปุ่ม ลานหินแตก ผาซุง โรงเรียนการเมืองการทหาร สำนักอำนาจรัฐ กังหันวิดน้ำ ฯลฯ แต่เมื่อความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองยุติลงพื้นที่เนินเพิ่มและอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยในแหล่งธรรมชาติ ผู้ที่ร่วมเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การสู้รบดังกล่าว ทั้งคนไทยและชาวม้ง หลังสงครามบางส่วนได้ตั้งรกรากอยู่ในเขตตำบลเนินเพิ่ม และสามารถพัฒนาให้เป็นมรดกเทศก์ชุมชนได้ บางส่วนประกอบอาชีพอิสระ บ้างรับราชการ หรือองค์กรเอกชน กระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ของประเทศ และพร้อมจะกลับมาช่วยพัฒนาภูหินร่องกล้าด้วยความเต็มใจเมื่อร้องขอ โดยเฉพาะการชำระประวัติศาสตร์การสู้รบ

ด้านวัฒนธรรม

ตำบลเนินเพิ่มมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมประเพณี อันเป็นผลจากมีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2487 มีทั้งคนเมือง คนอีสาน คนลาวอพยพมาจากหลวง

พระบาง และคนมั่งโดยเฉพาะบ้านร่องกล้าหมู่ 10 บ้านน้ำไชเหนือ บ้านน้ำไชใต้ และบ้านห้วยดิน
ตั้ง ทำให้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมสูงมาก

สรุปได้ว่า

1. เนินเพิ่มมีความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์
2. มีความแตกต่างของวิถีถิ่นที่เป็นชนเผ่า
3. หลังการสำรวจพื้นที่ พบทุนทางการท่องเที่ยวมหาศาลที่สวยงาม ที่ถูกซ่อนตัวอย่าง
เงียบสงบเพื่อรอการค้นพบ และนำมาพัฒนา ได้แก่ ดงชากระ(นางพญาเสือโคร่ง) 100,000 ต้น
ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมปลูกของชุมชนบริเวณบ้านร่องกล้า และทางขึ้นยอดเขาภูมโล
ดงปาหนันป่า 200 ต้น หลังโรงเรียนการเมือง ดงมณฑาออยทางเข้าน้ำตกหมันแดง สะพานหินคู่
ดงสมุนไพรหลากชนิด รอยเท้าไดโนเสาร์บริเวณทางลงหมู่บ้านภูหมันขาว แม่ละนึ่ง(น้ำค้าง
แข็ง) ในหุบเขาบ้านร่องกล้า Camp Ground ที่ภูแพงม้า ซึ่งมีความสูงเท่าภูทับเบิก (1,775 เมตร
จากระดับน้ำทะเล) ลานสร้างกิจกรรมดูดาว ฝายมั่ง ถ้ำวิฑู (ผกก.) วิวสวรรค์ แปลงเกษตรพืชผัก
ไม้ดอกเมืองหนาว โครงการหลวง และน้ำตกที่ค้นพบใหม่บริเวณหมู่ 10

ผลการศึกษาศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตำบลเนินเพิ่มตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
ระยะทางห่างจากจังหวัด 105 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 229,193 ไร่ ตำบลเนินเพิ่มเป็นที่ตั้งของ
อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศ มีความเป็นอยู่ในวิถีที่
หลากหลาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป เริ่มมีบางส่วน
เข้าสู่อาชีพให้บริการแก่นักท่องเที่ยว คนในชุมชนเริ่มต้นตัวกับการท่องเที่ยว และสนใจที่จะเข้าร่วม
พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนของตน ซึ่งในจำนวน 19 หมู่บ้านมี 5 หมู่บ้านที่พื้นที่มี
ศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว และแสดงเจตจำนงที่จะร่วมทำงานพัฒนาการท่องเที่ยว
ในรูปแบบใหม่กับอุทยาน ด้วยทุนเดิมของพื้นที่และทุนใหม่คือ แหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่

ส่วนที่ 5 ผลการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

ระยะเวลา 2 ปี ที่ทีมวิจัยชุมชนทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับพี่เลี้ยงและภาคีที่เกี่ยวข้อง
ชุมชนได้ศึกษาสืบค้นทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพของพื้นที่เนินเพิ่ม ซึ่งผลการสำรวจเครือข่าย
ชุมชนได้ค้นพบองค์ความรู้ที่เป็นทุนของชุมชนหลายด้าน ได้แก่ เรื่องราวความเป็นมาของ
ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาถิ่นประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า ทรัพยากรท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ
พรรณไม้และผลิตผลทางการเกษตร รวมถึงการร่วมปลูกป่าต้นนางพญาเสือโคร่ง(ชากระ)ชุมชน
ต้นตัวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งถ้าทำสำเร็จจะทำให้เกิดอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน

แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวจะสำเร็จได้ชุมชนจำเป็นต้องมีการวางแผนจัดเวทีเพื่อผลักดันให้เกิดการวางแผนร่วมกันเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดจากการประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนตำบลเนินเพิ่ม จึงประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ทบทวนเอกสารและรวบรวมให้พร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์

ขั้นที่ 2 สำรวจบริบทเบื้องต้นของพื้นที่และปรึกษาผู้เกี่ยวข้องหรือผู้นำชุมชน เพื่อหาศักยภาพของทุนด้านทรัพยากรและทราบปัญหาและความต้องการพัฒนาช่องว่างทักษะความด้าน CBT

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคในการทำ CBT

ขั้นที่ 4 กำหนดและประกอบเป็นโครงร่างของแผนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขั้นที่ 5 ประชุมนำเสนอเพื่อขอความเห็นชอบต่อร่างแผนจัดการการท่องเที่ยว

ขั้นที่ 6 นำไปสู่การปฏิบัติและประเมินผลการจัด CBT

การดำเนินการจัดทำแผนดังกล่าวทีมวิจัยดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้ผลการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนา CBT เน้นเพิ่มเพื่อนำไปสู่การกำหนดและประกอบโครงร่างของแผนต่อไป

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา CBT เครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

จุดแข็ง ปัจจัยภายใน/ภายนอกสนับสนุน	จุดอ่อน ปัจจัยภายใน/ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด
1.ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว จุดแข็งและโอกาส 1) เครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม มีจุดเด่นทางธรรมชาติและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่จะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะด้าน ที่พบอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศ คุณค่าความสำคัญและความโดดเด่นจัดว่ามีความสำคัญในระดับประเทศและสามารถให้ประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สำหรับเป็นทุนในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว หากมีการจัดการที่ถูกต้อง และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จุดแข็ง ปัจจัยภายใน/ภายนอกสนับสนุน	จุดด้อยและปัจจัยจำกัด 1) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีบางส่วนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งล่อแหลมต่อการถูกบุกรุกทำลาย 2) ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ แม้ว่าจะได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี แต่การใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวอาจมีข้อจำกัด และยังมีแนวทางที่ไม่ชัดเจนทำให้มีความยุ่งยากในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน จุดอ่อน ปัจจัยภายใน/ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

2) ทรัพยากรท่องเที่ยว ที่สำคัญ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อุทยาน ซึ่งมีระเบียบและกฎหมายต่างๆ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวซึ่งชุมชนได้อานิสงค์ดังกล่าวจากอุทยานฯ จึงทำให้โอกาสที่แหล่งท่องเที่ยวจะถูกทำลายไป หรือสูญเสียความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วย กิจกรรมต่างๆ เช่น การบุกรุกป่าเกิดขึ้นค่อนข้างยาก 3) กิจกรรมท่องเที่ยว วิถีชุมชน ศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติเป็นที่นิยมในปัจจุบัน นอกจากสร้างความสนุกสนานให้กับนักท่องเที่ยว ยังมีโอกาสให้นักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สร้างความตระหนักถึงคุณค่าสำคัญของธรรมชาติ เกิดความรักและหวงแหนความภาคภูมิใจในชาติ	3) เส้นทางท่องเที่ยวบางเส้นทางโดยเฉพาะบริเวณถ้ำวิฑู บางฤดูกาลอาจจะมีอันตรายจากสัตว์เลื้อยคลาน และน้ำตกที่พบใหม่บริเวณหมู่ 15 ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและมาตรการความปลอดภัย ดังนั้นแม้จะมีศักยภาพสูงก็ควรจะมีการดูแลเป็นพิเศษในช่วงเวลาที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าชม ถ้าหากผู้ประกอบการหรือมาตรการในเรื่องของความปลอดภัยถ้ายังไม่พร้อมไม่ควรเปิดให้บริการ 4) การพิจารณานำนักท่องเที่ยวเข้าศึกษาเส้นทางธรรมชาติที่มีพันธุ์พืชหายาก มักอุเทศักชุมชนต้องให้ความสำคัญและระวังการเหยียบย่ำพรรณไม้และสมุนไพร
2. ด้านการตลาดการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว จุดแข็งและโอกาส 1) มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว หากได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลจึงมีโอกาสด้านการตลาดสูง 2) บริษัททัวร์ในประเทศประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในอุทยานภูหินร่องกล้า และจัดเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือกแล้ว 3) นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงชุมชนได้สะดวกด้วยตนเองหรือติดต่อแกนนำชุมชน จุดแข็ง ปัจจัยภายใน/ภายนอกสนับสนุน	จุดด้อยและปัจจัยจำกัด 1) นักท่องเที่ยวยังไม่สม่ำเสมอ 2) การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง และสื่อในการประชาสัมพันธ์ยังไม่น่าสนใจต้องปรับปรุง จุดอ่อน ปัจจัยภายใน/ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

3.ด้านเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ จุดแข็งและโอกาส 1) ประชาชนเริ่มต้นตัวกับการให้บริการท่องเที่ยว แม้ว่า การกระจายประโยชน์โดยรวมยังไม่ทั่วถึง 2) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวระหว่างประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ มีโอกาสที่จะกระทำได้ 3) ชาวบ้านได้รับการฝึกอบรมเรื่อง การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวบางส่วนแล้ว แต่ทักษะดังกล่าวจำเป็นต้องฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง และควรมีโอกาสให้ชาวบ้านให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง 4) มีสินค้าและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว	จุดด้อยและปัจจัยจำกัด 1) ชุมชนยังขาดทักษะในการให้บริการต่างๆ สำหรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเตรียมนักท่องเที่ยว ความปลอดภัย และการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว 2) ยังขาดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่สามารถประชาสัมพันธ์หรือแนะนำให้ข้อมูล และติดต่อกับนักท่องเที่ยวได้ 3) ยังไม่มีแผนงานช่วยเหลือนักท่องเที่ยวที่ประสบภัยจากกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน หรือแผนรักษาความปลอดภัยในการเดินป่า 4) สิ่งอำนวยความสะดวกยังต้องมีการปรับปรุง และพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องตามหลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4.ด้านบริหารจัดการ จุดแข็งและโอกาส 1) หน่วยงานเอกชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เช่น สกว. อพท. โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าให้การสนับสนุนการทำงานเชิงบูรณาการและเครือข่ายหุ้นส่วนชุมชน (Community Partnership) 2) ได้มีการสร้างข้อระเบียบกฎเกณฑ์การบริหารจัดการกลุ่มบ้างแล้ว จุดแข็ง ปัจจัยภายใน/ภายนอกสนับสนุน	จุดด้อยและปัจจัยจำกัด 1) รูปแบบขององค์กรการบริหารจัดการของกลุ่มแกนนำ ยังไม่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มอื่นๆ ที่ชัดเจน โดยเฉพาะภายในหมู่บ้าน 2) ผู้เข้าร่วมกลุ่มยังมีอยู่ไม่มาก และยังไม่ได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกฝ่าย 3) ระเบียบปฏิบัติของกลุ่มยังไม่สามารถนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน จุดอ่อน ปัจจัยภายใน/ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

	4) การบังคับใช้กฎระเบียบปฏิบัติดังกล่าว ยังไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน 5) การท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย ยังขาดการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และมาตรการระเบียบในการดูแลรักษา สภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตาม
5.ด้านการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จุดแข็งและโอกาส 1) ชาวบ้านให้ความสนใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยว และมีบางส่วนดำเนินการไปบ้างแล้ว 2) เห็นการทำงานเชิงหุ้นส่วนชุมชนจากหลายหน่วยงาน ซึ่งมีทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สถาบันการศึกษา GNO สำนักนายกรัฐมนตรีเข้าร่วมทำงานเชิงบูรณาการแนวราบมากขึ้น	จุดด้อยและปัจจัยจำกัด 1) การกระจายประโยชน์ยังไม่เป็นระบบ ไม่เป็นธรรม และไม่ลงสู่ชุมชนอย่างแท้จริง 2) องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ จังหวัดพิษณุโลกยังไม่มีบทบาทอย่างจริงจัง ในการให้การสนับสนุนร่วมบูรณาการบริหารจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม

ส่วนที่ 2 ชั้นประกอบเป็นโครงร่างแผนปฏิบัติการจัด CBT เนินเพิ่ม

วิสัยทัศน์

มุ่งพัฒนาสู่การเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยได้รับความนิยมนตลอดปีสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบและบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีคุณภาพนำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาตลาดและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สู่ความยั่งยืน

เป้าหมาย

- 1) เพื่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม
- 2) เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนนันทนาการให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดโดยทรัพยากรท่องเที่ยวไม่เสื่อมโทรมและไม่เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนท้องถิ่น
- 3) เพื่ออนุรักษ์การใช้ทุนของชุมชนสภาพแวดล้อมของธรรมชาติเพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชน
- 4) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านนันทนาการเพิ่มที่มีคุณภาพตามหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แผนปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนนันทนาการ อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

- 1) แนวคิดพื้นฐานในการจัดการซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินกิจกรรมภายใต้แผนงานต่างๆ เพื่อให้จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนันทนาการมีความยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชน
- 2) แผนงานและโครงการต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเครือข่ายชุมชนนันทนาการ โดยกำหนดระยะเวลาของแผนเบื้องต้นไว้ 3 ปี

กรอบแนวคิดการพัฒนาและการจัดการ

ประกอบด้วยแนวคิดการจัดการ 6 ด้าน

- 1) ด้านรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2) มาตรการรักษาระบบนิเวศและจำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถรองรับได้
- 3) ด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) ด้านประชาสัมพันธ์และการตลาดเพื่อให้เกิดรายได้สู่ท้องถิ่น
- 5) ด้านการเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
- 6) ด้านองค์การบริหารจัดการท่องเที่ยว

กรอบแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนนันทนาการ

1. รูปแบบการท่องเที่ยวกิจกรรมท่องเที่ยวและจุดขายการท่องเที่ยวของชุมชน : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบธรรมชาติโดยกิจกรรมหลักของชุมชนคือท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับมรดกเทศก์เดินป่าศึกษาพรรณไม้พืชสมุนไพรพืชผักเมืองหนาว ถ้ำวิญญู คูฝี่เลื่อมชมธรรมชาติตั้งแคมป์พักแรมท่ามกลางธรรมชาติและโปรแกรมที่เด่นคือชมความงามดงซากุระพบกับบรรยากาศที่หนาวเย็นชมแม่คะนึ่งทะเลหมอกในหน้าฝนท่องเที่ยวหน้าดงในพื้นที่หมู่ 5 ไร่สวรรค์วิถีถิ่นคนมั่งคั่งฯ

2. โครงการท่องเที่ยว มาจากอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

3. ตลาดการท่องเที่ยว

- กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายหลักคือนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทธรรมชาติและ การผจญภัยอายุไม่มากนักมีกำลังจ่ายปานกลาง-สูงมีเวลาว่างติดต่อกันอย่างน้อย3วัน

- ฤดูกาลท่องเที่ยว:ท่องเที่ยวได้ตลอดปี

- การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น:ส่งเสริมและกระตุ้นให้มีนักท่องเที่ยวพักค้างคืน มากขึ้นในอำเภอนครไทยโดยรูปแบบการพักค้างในอุทยานแห่งชาติศรีสอรัทเอกชน และHomestay กับชาวบ้าน (ยังมีไม่มากกำลังเริ่มจะสนับสนุนให้ดำเนินการเป็นจริงเป็นจัง)

4. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ

- เน้นให้มีการออกแบบพัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่บริการให้ข้อมูล ประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายธรรมชาติในการเตรียมตัวนักท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นสำนักงาน ประสานงานของการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อให้การท่องเที่ยวในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นและมี คุณภาพ

- เน้นให้มีอุปกรณ์เครื่องมือในการสื่อความหมายและรักษาความปลอดภัยในการ ชมทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนอย่างปลอดภัยรวมทั้งการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความชำนาญและ สามารถช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุจากการท่องเที่ยวตามเส้นทางต่างๆในชุมชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

5. มาตรการรักษาระบบนิเวศและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม

- การดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวกำหนดให้เป็นหน้าที่สำคัญของผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายนับแต่ชุมชนมีคุณเทศักนักท่องเที่ยวองค์กรบริหารส่วนตำบลองค์กรบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายวางแผนพัฒนาของอำเภอไทยหรือผู้วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเครือข่ายชุมชนและ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าโดยเครือข่ายชุมชนเน้นเพิ่มร่วมกับสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัด พิษณุโลกเป็นองค์กรติดตามดูแลและเฝ้าระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับทรัพยากรท่องเที่ยว โดยรวมของชุมชนและของอำเภอไทยส่วนอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าเป็นผู้ติดตามดูแล และจัดการผลกระทบภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติองค์กรบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ติดตามดูแล และจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรท่องเที่ยวภายในชุมชนของตนโดยใช้งบประมาณ ของอุทยานแห่งชาติและงบประมาณขององค์กรบริหารส่วนตำบลที่ได้รับการจัดสรรเพื่อดูแล จัดการแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นหรือโดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์ที่ว่า”ใครเป็นผู้ก่อให้เกิดผลกระทบ มลพิษผู้นั้นเป็นผู้จ่ายในการดูแลแก้ไขปัญหา”เพื่อไม่สร้างภาระให้กับประชาชนท้องถิ่นซึ่ง ไม่ได้เป็นผู้สร้างปัญหานั้น

- กำหนดแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่เน้นการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงสภาพขนบเพชตรและสภาพความเป็นธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต้องกลมกลืนธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวธรรมชาติกึ่งสันโดย

- กิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญคือการนำชมถ้ำวิฑู ผกก. ภูสวรรค์ ยอดเขาภูมโลดงกุหลาบขาว ดงชากระ ฝายมั่ง ไร้สตรอเบอร์รี่และเส้นทางวิถีชีวิตชุมชนดั่งนั้นต้องให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

- ต้องมีการแนะนำนักท่องเที่ยวก่อนล่วงหน้าทุกครั้งก่อนเข้าไปประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวและเดินป่าในระยะไกลถึงสิ่งที่ควรเตรียมตัวการปฏิบัติตนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติเช่นการทิ้งขยะส่งเสียดังเหยียบย่ำพรรณไม้เป็นต้น

- ในการเดินป่าทุกครั้งขวน้ำพลาสติกและขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ต้องนำออกมากำจัดนอกป่านักท่องเที่ยวและม้คฤเทศก์ต้องรับผิดชอบในการดูแลจัดการขยะดังกล่าวให้นำกลับมาด้วยสนับสนุนการแยกขยะและนำกลับมาใช้ใหม่ทั้งบริเวณชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว

- ห้ามเก็บหาของป่าเด็ดทำลายพืชพันธุ์หรือล่าสัตว์ป่า

- การก่อกองไฟในป่าต้องกระทำอย่างระมัดระวังและแน่ใจว่าได้ดับกองไฟเรียบร้อยแล้วก่อนออกเดินทางทุกครั้ง

- ห้ามซื้อ-ขายสินค้าผลิตภัณฑ์จากป่าที่ผิดกฎหมายเช่นเนื้อหรือหนังสัตว์และพันธุ์ไม้ที่ลักลอบนำออกมาจากป่า

- มีการประเมินและติดตามผลกระทบที่มีต่อระบบนิเวศและเศรษฐกิจสังคมของประชาชนในชุมชน

- ต้องมีการติดตามตรวจสอบผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพธรรมชาติแวดล้อมวิถีของชาวบ้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของชุมชน

- มีการบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนในชุมชนและอุทยานแห่งชาติ

6. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

- การพัฒนาภูมิทัศน์และปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกควรมีห้องสุขาจำนวนหนึ่งร้านขายเครื่องดื่มมีสภาพที่นั้งพักรอทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่จอดรถตลอดจนมีการสื่อความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในขณะทำทัวร์เพื่อความปลอดภัยและการรักษาสังแวดล้อมเป็นต้นโดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่มเป็นผู้รับผิดชอบดูแลสถานที่ร่วมกับชุมชนผู้จัดการท่องเที่ยว

- **การจัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว** เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเน้นเพิ่ม ยกระดับ ศูนย์กลาง การติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูล ด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ จึงเสนอแนะให้มีการจัดสร้างศูนย์ อาคารควมมีองค์ประกอบของส่วนที่ให้ข้อมูลและติดตาม ประสานงานกับนักท่องเที่ยว ส่วนนิทรรศการ ส่วนห้องประชุม และห้องสุขา เสนอแนะให้ศูนย์นี้ ควรอยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม ซึ่งรวมถึงการจัดหาเจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ ประจำศูนย์ฯ คู่มือไกด์ทัวร์อุปกรณ์และคู่มือความเรียบร้อยของอาคาร
- **การสร้างอาคารศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว** วัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวก ให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นศูนย์ข้อมูลขนาดเล็ก และรักษาความปลอดภัยในการเข้าเดินป่าให้ แก่นักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน
- **การปรับปรุงระบบป้ายบอกทาง** และป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวในโครงข่ายการ ท่องเที่ยวจากอำเภอนครไทย จากหล่มสักและจากพิษณุโลก เนื่องจากปัจจุบันโครงข่ายการ ท่องเที่ยวจากเนินเพิ่มสู่บ้านร่องกล้าทำได้หลายทาง แต่นักท่องเที่ยวไม่ทราบ เนื่องจากขาดป้ายบอก ทาง และป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวจากอำเภอนครไทยและอำเภอหล่มสัก จึงจำเป็นต้องพัฒนาป้าย บอกทางและป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะเครือข่ายด้วย
- **อุปกรณ์สื่อสาร และอุปกรณ์อื่น ๆ** ในการช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ จึงจำเป็นต้องเตรียมอุปกรณ์กู้ภัยและช่วยผู้ประสบเหตุไว้ใช้ในกรณีจำเป็น

7. การประชาสัมพันธ์และการตลาด

จากกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวทั่วๆ ไป มาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อจะ ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งต้องการให้คนในชุมชนโดยรวมได้ ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกัน และจากกระแสความต้องการดังกล่าว ทำให้มีการ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวหรือมีการนำเสนอตลาดการท่องเที่ยวแบบใหม่คือ การท่องเที่ยว ในเชิงอนุรักษ์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของการท่องเที่ยว นักอนุรักษ์และบุคคลทั่วไป ที่รักธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ดังนั้นมุมมองของตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการนำเสนอสินค้าหรือการบริการที่จะนำบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น นักท่องเที่ยวทั่วไปซึ่งรักธรรมชาติ หรือนักอนุรักษ์ที่ต้องการเข้าไปเรียนรู้และร่วมกันรักษา ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้มั่นคงถาวรเข้ามาท่องเที่ยว โดยกลยุทธ์ที่นำมาใช้ควรจะต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่มีคุณภาพก่อให้เกิดสมดุลในด้านปริมาณความต้องการและ ความสามารถในการรองรับของพื้นที่เป็นหลัก ดังนั้น เพื่อให้เกิดสมดุลในด้านปริมาณนักท่องเที่ยว และการรองรับของพื้นที่การประชาสัมพันธ์ซึ่งเชื่อได้ว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการด้านการตลาด จะต้อง มุ่งไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่รักธรรมชาติและการผจญภัย นอกจากนั้น

ยังมีการดำเนินการที่ทำให้ประสบการณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวไม่เหมือนที่อื่นๆ อาจด้วยการเพิ่มมูลค่าของการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวด้วยแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ ในเส้นทางใหม่ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจมากขึ้น

จากข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจากการสำรวจนักท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก พบว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตัวกลางที่ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนคือหนังสือท่องเที่ยว การให้ข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ที่ประกาศหรือแจกตามที่พักต่างๆ โดยเฉพาะเกสต์เฮาส์ สถานีขนส่ง ท่าอากาศยาน และบริษัททัวร์ หรือตัวกลางที่สำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวอื่นๆ รวมถึงจากเพื่อนและญาติพี่น้อง และจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า การนำเสนอบริการนำเที่ยวไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเอกสารหรือว่าวารสารการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักกับสถานที่ที่จะไปท่องเที่ยว รวมถึงทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อันจะทำให้นักท่องเที่ยวมีการเตรียมตัวก่อนการไปเที่ยวอีกทั้งยังเป็นการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ไม่พึงปรารถนาด้วย

นอกจากนี้การจัดปฏิทินท่องเที่ยวของอำเภอนครไทย และกิจกรรมเปิดตัวการท่องเที่ยวชุมชนที่หมู่ 15 ทุกปี ทำให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

8. การเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเน้นประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพในความหมายของการได้ใกล้ชิด และรับประสบการณ์ตรงจากธรรมชาติ รวมไปถึงการได้เรียนรู้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเกิดการกระตุ้นจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น นอกจากความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตื่นเต้นผจญภัยที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวแล้ว การสอดแทรกความรู้ที่น่าสนใจ เป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องมีการดำเนินการทั้งก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และระหว่างการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวโดยการสื่อสารความหมายธรรมชาติ นอกจากนั้นการให้ข้อมูล ข้อควรปฏิบัติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเตรียมตัวล่วงหน้าให้พร้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่น่าประทับใจและป้องกันไม่ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจเนื่องจากการเตรียมตัวไม่พร้อมหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

9. ด้านองค์กรบริหารจัดการการท่องเที่ยว

- ต้องพยายามผลักดันให้องค์กรต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านร่องกล้าเป็นแกนสำคัญในการช่วยกันบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- เน้นการมีส่วนร่วมและการประสานความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ รวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน
- เน้นการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ เพื่อสามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะการสื่อความหมายธรรมชาติและ การอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

แผนงานและโครงการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนตำบลเนินเพิ่ม องค์กรที่รับผิดชอบ

- สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก
- องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม
- กลุ่มแกนนำชุมชน 5 หมู่ ตำบลเนินเพิ่ม
- ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการตามแผนปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่มกำหนดไว้ 3 ปี

แผนงานหลัก

ประกอบด้วย 6 แผนงานหลัก ดังนี้

1. แผนงานการบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสมาชิก ประกอบด้วย 9 โครงการ
2. แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะดวก ประกอบด้วย 4 โครงการ
3. แผนงานส่งเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยการสื่อความหมายของธรรมชาติ ประกอบด้วย 2 โครงการ
4. แผนงานส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 โครงการ
5. แผนงานการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 6 โครงการ
6. แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 โครงการ

จาก 6 แผนงานได้โครงการพัฒนา CBT ดำเนินเพิ่มทั้งหมด 28 โครงการตลอด 3 ปีโดยมีการจัดลำดับแผนเร่งด่วนที่นำเสนอรายละเอียด 9 โครงการคือ

กิจกรรมโครงการ	วัตถุประสงค์	ปัจจัยชี้วัดความสำเร็จ	หน่วยงาน	ระยะดำเนินการ (ปี)			งบประมาณ
				56	57	58	
1. โครงการพัฒนาภูมิทัศน์และปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก	- พัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในรองรับการท่องเที่ยว - ปรับปรุงภูมิทัศน์	- สิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ที่นั่งพักผ่อน สุขา ร้านอาหาร/เครื่องดื่ม ลานจอดรถที่เหมาะสมกลมกลืน - ภูมิทัศน์ที่งดงามร่มรื่น	อบต. / อบจ. เป็นผู้ขอรับงบประมาณสนับสนุน	✓			100,000 บาทต่อปี
2. โครงการจัดทำฐานข้อมูล CBT สนับสนุนการวิจัย	- เพื่อให้ได้ฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวและข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยว - ทราบจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ของชุมชน	- ข้อมูลพื้นฐานชุมชนด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ค่านาน ความเชื่อ แหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก จำนวนนักท่องเที่ยว และภูมิหลังนักท่องเที่ยว	- ชุมชน / อบต. และสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวเนินเพิ่มกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจ้างนักวิชาการและชุมชนผู้ให้ข้อมูล	✓	✓	✓	20,000 บาทต่อปี
3. โครงการประชาสัมพันธ์ CBT เน้นเพิ่ม	- ประชาสัมพันธ์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	- แหล่งท่องเที่ยวและการบริการท่องเที่ยวได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สังคม	- เครือข่ายชุมชนเนินเพิ่มขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำป้ายบอกทาง	✓	✓	✓	20,000 บาทต่อปี
4. โครงการจัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	- เพื่อให้มีศูนย์ติดต่อประสานงานสื่อสารให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	- อาคารศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว	- อบต. อบจ. ผู้ร่วมสนับสนุน	✓	✓		2,000,000 บาท

กิจกรรมโครงการ	วัตถุประสงค์	ปัจจัยชี้วัดความสำเร็จ	หน่วยงาน	ระยะดำเนินการ (ปี)			งบประมาณ
				56	57	58	
5. โครงการพัฒนาศักยภาพในการจัดการโฮมสเตย์	- ส่งเสริมการให้บริการที่พักโดยชุมชน - กระจายรายได้สู่ชุมชน	- ชุมชนสามารถเปิดให้บริการบ้านพักแก่นักท่องเที่ยวได้	- ชุมชน อบต. อบจ. สถาบันการศึกษา			✓	150,000 บาท
6. โครงการกำจัดขยะและรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	- เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวชุมชนสะอาด ไม่เสื่อมโทรม สกปรก รกรุงรัง	- แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสะอาด - มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการ	- ชุมชน/อบต - ชุมชน/สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่เป็นผู้ติดตามประเมินและตรวจสอบผลกระทบ	✓	✓		20,000 บาท
7. โครงการกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับเพื่อรักษาระบบนิเวศ	- ป้องกันและควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว	- ทรัพยากรไม่เสื่อม - ประชาชนและผู้มาเยือนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข	- อบต/ชุมชนร่วมกันกำหนดกฎระเบียบ	✓	✓	✓	
8. โครงการฝึกอบรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	- ให้ชุมชนและประชาชนสนใจได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	- มหาวิทยาลัย/วิทยาลัยชุมชนเป็นผู้จัดการฝึกอบรม - อบต/ชุมชนเน้นเพิ่มเป็นผู้ของงบประมาณ	✓			100,000 บาท
9. โครงการปรับปรุงบทบาทหน้าที่และกำหนดกิจกรรมของกลุ่มแกนนำจัด CBT	- เพื่อให้มีองค์กรบริหารจัดการ CBT ที่ดำเนินงานตอบสนองเป้าหมายการจัด CBT ของเนินเพิ่ม	- แกนนำชุมชนเน้นเพิ่มมีการตอบสนองเป้าหมายการจัดการ CBT - แผนการดำเนินงานของกิจกรรมของชุมชนในอนาคตที่ตอบสนองเป้าหมาย CBT	- แกนนำชุมชนท่องเที่ยวเนินเพิ่ม	✓			10,000 บาท

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่องการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นการหารูปแบบหรือแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยเครือข่ายชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน 5 หมู่บ้าน โดยในระยะที่ 1 นั้นเป็นการจัดสร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว ศึกษาสำรวจศักยภาพและค้นหาของดีของชุมชนที่เอื้อต่อการนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ส่วนในระยะที่ 2 ของโครงการวิจัยเป็นการศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ฐานข้อมูลจากโครงการวิจัยระยะที่ 1 เป็นต้นทุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถประมวลสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการสร้างภาคีเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม พบว่าต้องให้ความสำคัญกับความชัดเจนของโครงการวิจัยและรูปแบบการทำงาน พี่เลี้ยงและผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านต้องมีบทบาทเต็มที่ในการสนับสนุนทางวิชาการ และการทาบทามเชิญชวนบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมงาน ปัจจัยความสัมพันธ์ที่มีมาก่อนเริ่มโครงการมีความสำคัญมาก และทีมวิจัยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายที่จะเป็นผู้ใช้เส้นทาง เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนจาก 5 หมู่บ้านของตำบลเนินเพิ่ม และสร้างการรับรู้ให้กับภาคีทั้งในและนอกพื้นที่ ได้เห็นความสำคัญของประเด็นที่เครือข่ายเนินเพิ่มทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและเต็มใจเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาด้วย ทำให้นักของเครือข่ายร่วมพัฒนาขยายวงเพิ่มขึ้น โดยมีหน่วยงานระดับต่างๆ ช่วยส่งเสริมให้โครงการพัฒนาท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนเนินเพิ่มมีบทบาทมากขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต และในขณะที่โครงการวิจัยคนในพื้นที่เห็นคุณค่าของพื้นที่ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และอยากร่วมอนุรักษ์ พิทักษ์รักษาให้คงอยู่ต่อไป ถือเป็นการได้จิตสำนึกอนุรักษ์ธรรมชาติควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการ CBR โดยมีพี่เลี้ยงจาก สกว. เป็นผู้ดูแลเดิมเต็มและร่วมกระบวนการดังกล่าว โดยหวังผลลัพธ์เพื่อพัฒนาชุมชนเนินเพิ่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการโดยชุมชนที่เน้นการทำงานร่วมกันเชิงกระบวนการ ขณะทำงานมีความสุขไปพร้อมเกิดการเรียนรู้ต่อเนื่องเกิดการพัฒนาลดความขัดแย้งในชุมชนแต่เพิ่มความสามัคคี เพราะทุกฝ่ายเห็นคุณค่าชุมชนร่วมกัน โดยในขั้นต้นได้ร่วมศึกษาสภาพทั่วไปพบว่า ตำบลเนินเพิ่มตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของอำเภอนครไทย

จังหวัดพิษณุโลก ระยะทางห่างจากจังหวัด 105 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 229,193 ไร่ ตำบลเนินเพิ่ม เป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป เริ่มมีบางส่วนเข้าสู่อาชีพให้บริการแก่นักท่องเที่ยว คนในชุมชนเริ่มต้นตัวกับการท่องเที่ยวและสนใจที่จะเข้าร่วมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนของตน ซึ่งในจำนวน 19 หมู่บ้านมี 5 หมู่บ้าน ที่พื้นที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว และแสดงเจตจำนงที่จะร่วมทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่กับอุทยาน ด้วยทุนเดิมของพื้นที่และทุนใหม่คือ แหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่

2. ผลการศึกษาสำรวจศักยภาพและของดีของเครือข่ายชุมชน 5 หมู่บ้านและพื้นที่ติดต่อกัน

เป็นป่าอนุรักษ์พบว่าผืนป่าแห่งนี้มีทั้งป่าดงดิบสลับกับป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ป่าชนิดต่างๆ ซึ่งพบพันธุ์ไม้โบราณ ดงไม้สัก พืชสมุนไพรต่างๆ พบห้วยวัง(แหล่งตาน้ำผุด) ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำสูงมาก สามารถพบเห็ดนกและสัตว์ป่าได้รวมถึงผีเสื้อนานาชนิด พื้นที่มีฐานทางธรณีวิทยาที่โดดเด่นสมบูรณ์สร้างความหลากหลายทางธรรมชาติคือพบภูผาที่เป็นรอยแตกแยกระแหงกว้างใหญ่งดงามน่าอัศจรรย์ซึ่งมีเรื่องราว ที่แสดงร่องรอยการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกเมื่อ 50 ล้านปีก่อน จนเรียกขานต่อมาว่า “ภูหินร่องกล้า” และ “ภูหินร่องกล้า” เกิดเป็นลานหินปุ่ม ลานหินแตกชั้นแคร็กที่มีมวลไม้ดอกนานาชนิดงอกงามอยู่ด้วยผลัดเปลี่ยนกันออกดอกตลอดปีของแต่ละชนิดตามฤดูกาล เช่น หน้าฝนจะเป็นเปราะภู ตาหินไหว เฝื่อนนาคราช ดอกเข้าพรรษา ฤดูหนาวจะเป็นพวกบีโกเนียและอื่นๆอีกมากมาย ฤดูร้อนจะเป็นดงกุหลาบขาว เป็นต้น นอกจากนี้โดยเฉพาะฤดูฝน เมื่อฝนโปรยปรายดอกไม้เล็กๆ จะชูช่อดาดสายงามอ่อนหวาน เช่น เปราะหินสีเหลืองสด เทียนน้อยสีชมพูสดใส พืชวงศ์ชิงช้ารูปร่างหน้าตาประหลาด รวมถึงกล้วยไม้ดินอันงดงาม เช่น ลิ้นมังกร เอื้องม้าวิ่ง ช้างงาเดียว สิงโต เป็นต้นที่ชอบแทรกกายขึ้นมาจากร่องหินทรายอย่างน่าอัศจรรย์และเนื่องจากพื้นที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 800 ถึง 1,775 เมตร จากระดับน้ำทะเล มียอดเขาสูงสลับซับซ้อนคือ ภูเมี่ยง ภูมดโด ภูแผงม้า ภูจี่เฒ่า ภูหินร่องกล้า ส่งผลให้อากาศหนาวเย็นตลอดปีโดยเฉพาะฤดูหนาวจะเกิดแม่คะนึ่งที่หุบเขาย่านร่องกล้าหมู่ 10 และจะพบม่านหมอกสีขาวที่ห่มคลุมป่าสูงเมื่อยามสางปกคลุมทิวสนท่ามกลางดงดอกไม้ทุกฤดูกาล แต่มากที่สุดในฤดูฝนที่ปกคลุมทั่วไหล่เขา หุบเขาทุ่งหญ้า ท่ามกลางป่าไม้ที่เขียวชอุ่ม นอกจากนี้ในฤดูหนาวจะพบสีสนพันธุ์ไม้ที่เปลี่ยนสีเป็นเหลืองทอง แดง น้ำตาล และเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูสูงจึงเป็นต้นน้ำลำธาร มีน้ำตกที่สวยงามหลายแห่งเช่น น้ำตกหมันแดง น้ำตกแก่งลาด น้ำตกาดฟ้า น้ำตกกรมเกล้าภราดร และน้ำตกที่พบใหม่ในเขตหมู่ 15 และ 16 ในขณะที่มีวิจัยสืบค้นข้อมูลชุมชนแต่ยังไม่ได้ตั้งชื่อ

สำหรับข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมของชุมชน จากการที่ทีมวิจัยสนทนากับสังเคราะห์กับชุมชน ผู้นำหมู่บ้านและผู้อาวุโสของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งสำรวจหลักฐานต่างๆ พบว่าเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่มีคุณค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ ถือเป็นเส้นทางประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์ร่วมสมัย เมื่อ 800 ปีมาแล้วบริเวณแห่งนี้เคยเป็นจุดท่องเที่ยวของคนของพ่อขุนบางกลางท่าวเพื่อไปต่อสู้กับพวกขอมที่สุโขทัย และในระยะ 40-50 ปีที่ผ่านมา ดินแดนแห่งนี้เคยรื้อนระอุด้วยสงครามการเมือง เพราะเคยเป็นฐานที่มั่นและสมรภูมิรบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาล ซึ่งปัจจุบันยังเหลือร่องรอยอดีตของสิ่งก่อสร้างและกลิ่นไอของประวัติศาสตร์อยู่ในบริเวณลานหินปุม ลานหินแตก ผาสูง โรงเรียนการเมืองการทหาร สำนักอำนารัฐ กังหันวิดน้ำ ฯลฯ แต่เมื่อความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองยุติลง อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าเลยกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยในแหล่งธรรมชาติ ผู้ที่ร่วมเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การสู้รบดังกล่าว ทั้งคนไทยและชาวม้งหลังสงครามบางส่วนได้ตั้งรกรากอยู่ในเขตตำบลเนินเพิ่ม โดยมีวิถีการดำรงชีวิตที่หลากหลายของชนเผ่า และสามารถพัฒนาให้เป็นมรดกเทศก์ชุมชนได้ บางส่วนประกอบอาชีพอิสระ บ้างรับราชการหรือองค์กรเอกชน กระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ของประเทศ และพร้อมจะกลับมาช่วยพัฒนานิคมเพิ่มด้วยความเต็มใจเมื่อร้องขอ โดยเฉพาะการชำระประวัติศาสตร์การสู้รบ นอกจากนี้คนในพื้นที่เนินเพิ่มยังคง สืบทอดประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของบรรพบุรุษอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะผู้ใหญ่ในชุมชนผลการวิจัยพบว่าประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญควรแก่การศึกษาเรียนรู้ได้แก่ ประเพณีปีใหม่ม้ง ประเพณีกินข้าวใหม่ พิธีลงสีดา พิธีใส่กำไลคอ พิธีช้ขวัญตั้งชื่อผู้ช่วยผู้ใหญ่ พิธีล้อมขวัญครอบครว ประเพณีการแต่งกาย การปักผ้า เป็นต้น

จากข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่สำรวจได้ รวมทั้งศักยภาพการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทีมวิจัยได้นำมาร่วมวิเคราะห์ศักยภาพร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชนสรุปว่าพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ มีความแตกต่างของวิถีถิ่นที่เป็นชนเผ่า นอกจากนี้ยังพบทุนทางธรรมชาติที่สวยงาม แต่ถูกซ่อนตัวอย่างเงียบสงบเพื่อรอการค้นพบ เพื่อที่จะนำมาเป็นทุนพัฒนา CBT ซึ่ง ได้แก่ ดงซากระ (นางพญาเสือโคร่ง) 100,000 ต้น ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมปลูกของชุมชนบริเวณบ้านร่องกล้า และทางขึ้นยอดเขาภูมโล ดงป่านันป่า 200 ต้น หลังโรงเรียนการเมือง ดงมณฑาดอยทางเข้าน้ำตกหมันแดง สะพานหินคู่ ดงสมุนไพรหลากชนิด รอยเท้าไดโนเสาร์บริเวณทางลงหมู่บ้านภูหมันขาว แม่คะนึ่ง(น้ำค้างแข็ง) ในหุบเขาบ้านร่องกล้า Camp Ground ที่ภูแฝงม้า ซึ่งมีความสูงเท่าภูทับเบิก (1,775 เมตร จากระดับน้ำทะเล) ลานสร้างกิจกรรมดูดาว ฝ่ายม้ง ถ้ำวิทย์ (ผกก.) วิสวรรค์ แปลงเกษตรพืชผักไม้ดอกเมืองหนาว โครงการหลวง ผลจากร่วมประชุมศึกษาวิเคราะห์แล้วพบว่า

1) อุทยานฯ ชุมชน ภาคี มีความต้องการและพร้อมที่จะทำงานเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาท่องเที่ยวเนินเพิ่มร่วมกัน

2) ทรัพยากรของเนินเพิ่มยังไม่ได้รับการพัฒนา และนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ

3) ต้องพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่สร้างควมมีชีวิต-ชีวา แก่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

4) ต้องพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เข้าถึงจุดท่องเที่ยวใหม่ โดยเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย

5) พัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการสื่อความหมาย และการให้บริการอย่างเข้มข้น มีคุณภาพ จนสามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว จนนำไปสู่การเกิด “คุณค่า พลัง และความสุข” แก่ผู้มาเยือน

6) พัฒนากิจกรรมสนับสนุนเพื่อสร้างเรื่องราวสีสันที่มีชีวิต มีคุณค่า ที่จะสร้างความประทับใจ เพื่อนำไปบอกเล่าปากต่อปาก เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป

7) ปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ของชุมชน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง ซึ่งสาเหตุของปัญหาคือราคาผลผลิตต่ำ ขาดแหล่งน้ำ ปริมาณผลผลิตในบางครั้งไม่ได้มาตรฐานและถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิต ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลงในการทำเกษตร การรับจ้างมีสภาพไม่แน่นอนเนื่องจากผันผวนทางเศรษฐกิจ ส่วนปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม มีบ้างเล็กน้อย ประชาชนยังคงประพฤติปฏิบัติประเพณีดั้งเดิมสำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมพบว่า ในอดีตป่าผืนนี้เคยถูกบุกรุก แต่ปัจจุบันชาวบ้านได้รวมใจกันปกป้องรักษากับอุทยาน ส่วนสมุนไพรยังพบว่ามีมากและชาวบ้านนำไปใช้รักษาโรค สมาชิกได้ร่วมกันคิดวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจบนศักยภาพของตนเองและทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมที่มีอยู่ โดยทุกคนต่างเห็นสมควรดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่สมาชิกในชุมชน อีกทั้งจะส่งผลให้เกิดการปกป้องรักษาป่าอนุรักษ์อีกทางหนึ่งด้วย จึงได้จัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศเนินเพิ่มและพัฒนาศักยภาพในการสื่อความหมาย การบริหารจัดการ รวมถึงจัดทำแผนดำเนินการท่องเที่ยวและแผนปฏิบัติการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่มขึ้น พร้อมกับได้พัฒนาเส้นทางกิจกรรมท่องเที่ยวของเนินเพิ่มขึ้น 6 เส้นทาง ซึ่งเมื่อนำไปทดลองใช้สร้างความพึงพอใจแก่ผู้มาเยือน

8) ข้อสรุปเด่นของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก สามารถสรุปถึงความสำคัญ ได้อย่างน้อย 2 ประการคือ เป็นต้นกำเนิดของชนชาติไทยยุคพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และยุคพระรคอมมวินิสต์แห่งประเทศไทย และในปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการมาเยี่ยมชมเป็นอันดับ 2 ของจังหวัดพิษณุโลก รองจากพระพุทธชินราช

3. ผลการหาแนวทางในการพัฒนา CBT ตำบลเนินเพิ่ม

หลังจากเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน 5 หมู่บ้านและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่ม เพื่อใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการดำเนินการพัฒนา CBT ของเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่ม โดยแผนดังกล่าวเกิดขึ้นจากความร่วมมือของหน่วยงานราชการในพื้นที่ หน่วยงานเอกชนและชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ได้แก่มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยนเรศวร สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และในการบริหารแผนฯ ปี 2556-2558 จะมีบุคลากรและภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการใช้แผนต่อไปดังต่อไปนี้

1) คณะกรรมการหมู่บ้าน 5 แห่ง ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน ฯลฯ เป็นผู้บรรจุแผนฯ เอาไว้ในแผนชุมชนของหมู่บ้าน พร้อมกับจัดทำทรัพยากรมาดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการฯ ดังกล่าว ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

2) บ้านร่องกล้าใหม่ หมู่ที่ 10 ให้เป็นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนา CBT ด้วย CBR มาก่อนหมู่บ้านอื่น ๆ จึงทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือให้คำปรึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านอื่น ๆ ของตำบลเนินเพิ่มที่สนใจและมีศักยภาพในการที่จะพัฒนา CBT

3) องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบด้านพัฒนาการท่องเที่ยว ตามบทบาทหน้าที่ของตำบลเนินเพิ่ม ดำเนินการบรรจุแผนฯ เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาประจำปี พร้อมกับทำหน้าที่ประสานงานและจัดทำทรัพยากรมาดำเนินการตามแผนจากหน่วยงานอื่น ๆ

4) สถานองค์กรชุมชนตำบลเนินเพิ่ม องค์กรภาคประชาชนของตำบลเนินเพิ่ม เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวและขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการฯ ของตำบลเนินเพิ่ม โดยการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอรับการสนับสนุนหรือดำเนินโครงการตามแผนปฏิบัติการฯ

5) อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีรับผิดชอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของตำบลเนินเพิ่ม ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก บริหารกำกับดูแลการพัฒนา CBT ของตำบลเนินเพิ่ม รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุนโครงการตามแผนปฏิบัติการฯ

6) นายอำเภอนครไทย เป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบอำเภอนครไทย ซึ่งตำบลเนินเพิ่มตั้งอยู่ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา CBT ของตำบลเนินเพิ่มตามแผนปฏิบัติการฯ โดยการ

ส่งเสริม สนับสนุน ส่งต่อ ส่งมอบแผนปฏิบัติการฯ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

7) **องค์กรเอกชนของจังหวัดพิษณุโลก** ได้แก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก หอการค้าจังหวัดพิษณุโลก สมาคมอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก เป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการลงทุนด้านการท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม หรือจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งจะช่วยให้การท่องเที่ยวได้มากขึ้น

8) **หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก** ได้แก่สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการพัฒนา ส่งเสริม ด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการพิจารณาให้การสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลเนินเพิ่ม

9) **สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ จากส่วนกลาง** ได้แก่มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาลัยการอาชีพนครไทย โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สสส. สกว. มีบทบาทในการประเมินที่เลี้ยงให้คำปรึกษา การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการฯ รวมถึงให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา CBT ด้วยกระบวนการงานวิจัย CBR เพราะหน่วยงานดังกล่าวเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำและบริหารโครงการ

10) **ผู้ว่าราชการจังหวัด** เป็นผู้บริหารสูงสุดของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือดำเนินการพัฒนา CBT ของทุกพื้นที่ แต่จะเลือกพื้นที่ใดก่อน/หลังเป็นสิ่งต้องพิจารณาความศักยภาพ ความพร้อม ความสนใจ และตามแผนปฏิบัติการฯ ซึ่งที่ผ่านมา ส่วนของจังหวัดพิษณุโลกได้ดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม 3 แห่ง คือ พัฒนาภูแฝงม้า ทางขึ้นยอดเขาภูร่องกล้าและภูมโล สนับสนุนการสร้างถนนอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวเข้าชมทุ่งชากระ และให้สนับสนุนสิ่งก่อสร้างและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ด้วย

4. **ผลการจัดลำดับความสำคัญ แผนปฏิบัติการฯ ปี 2556-2558** ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยโครงการต่าง ๆ ทั้งในระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน (บ้านร่องกล้าใหม่) ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินการตามแผนฯ ที่มีอยู่จำกัด ดังนั้นการคัดเลือกโครงการเร่งด่วนจึงมีความจำเป็นและสำคัญ โดยที่ประชุมของชุมชนได้กำหนดเกณฑ์ดังนี้

- 1) โครงการเร่งด่วนหรือจำเป็น
- 2) โครงการด้านองค์ความรู้การท่องเที่ยว
- 3) โครงการสำเร็จง่าย
- 4) โครงการเกิดผลมาก

ในปี 2556 มีการดำเนินการไปแล้วหลายโครงการและมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการแล้ว ได้แก่

- โครงการพัฒนาศักยภาพ บทบาทหน้าที่ และกำหนดกิจกรรมของกลุ่มแกนนำในการจัด CBT บ้านร่องกล้า โดย สกว.

- โครงการฝึกอบรมการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศชุมชนโดยท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

- โครงการพัฒนาศักยภาพในการจัดการโฮมสเตย์ โดยมหาวิทยาลัยนเรศวร

- โครงการพัฒนาศักยภาพมัคคุเทศก์ชุมชน โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และสกว.

- โครงการก่อสร้างศูนย์บริการและพิพิธภัณฑสถานด้วยสัตว์ โดยอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

นอกจากนี้เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่มได้ให้ข้อเสนอแนะการพัฒนา CBT ด้วยแผนปฏิบัติการฯ ที่พัฒนาขึ้นนั้น ควรมีแนวทางดังต่อไปนี้

- 1) เครือข่ายชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน ต้องร่วมกันพัฒนา CBT ของตำบลเนินเพิ่มอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

- 2) ควรจัดระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการฯ อย่างต่อเนื่อง

- 3) ภาาทุกหน่วยงานและทุกระดับ ต้องมีความตั้งใจจริงในการดำเนินงานพัฒนา CBT ของตำบลเนินเพิ่มอย่างต่อเนื่อง

- 4) แผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมเป็นประจำเป็นระยะ เพื่อให้เท่าทันกับกระแสการท่องเที่ยว

- 5) การขยายผลต้นแบบการดำเนินงานของบ้านใหม่ร่องกล้า (หมู่ 10) สู่มุ่บ้านอื่น ๆ ของตำบลเนินเพิ่มและตำบลอื่น ๆ ของจังหวัดพิษณุโลก ควรมีสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน

- 6) ควรบรรจุแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาท่องเที่ยวตำบล แผนพัฒนาอำเภอและแผนพัฒนาจังหวัด ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของทุกหน่วยงานที่ต้องการพัฒนา CBT ตำบลเนินเพิ่ม

อภิปรายผล

การที่จะพัฒนาพื้นที่ชุมชนใด จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ชุมชนต้องพึ่งพาตนเอง จึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นการที่เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเนินเพิ่มต้องการจะพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนของตนจำเป็นต้องรู้จักตนเองเสียก่อน คือต้องรู้จักวิเคราะห์สังคม ศักยภาพทุน และคนในพื้นที่ เพื่อเรียนรู้และรับรู้ชุมชนของคนที่จะพัฒนา เป็นการวิจัยและวิเคราะห์ชุมชนพร้อมกับสมาชิก ส่งผลให้ทีมวิจัยชุมชนกลายเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน ทำให้ผลการวิจัยในครั้งนี้อยู่บน

พื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น(CBR) เป็นรูปแบบการวิจัยเพื่อการพัฒนา CBT ที่เหมาะสมในการเปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาและทุกกิจกรรมสามารถสร้างสำนึกของความเป็นเจ้าของของประชาชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงและร่วมปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และทุกคนที่ร่วมให้บริการการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยือนถือว่าทรัพยากรเหล่านั้นเป็นสินค้านำรายได้และผลประโยชน์มาสู่ตน นอกจากนี้ในการดำเนินงาน โครงการวิจัย เพื่อพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนบนพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ เป็นการเข้าถึงพลังอำนาจของคนในพื้นที่ ในการบริหารจัดการและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้าน ได้มีโอกาสเรียนรู้ที่จะสร้างทางเลือก ทางรอดและโอกาส รวมถึงความเป็นไปได้ในกิจกรรมใหม่ๆ ให้กับชีวิตของตน และสำหรับชุมชน สำหรับกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวครั้งนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ ศึกษาระบบนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการเดินป่าศึกษาธรรมชาติบนเส้นทางเดินที่มีหมุดปักตามจุดสนใจ ควบคู่กับการสื่อความหมายของมรดกเทศก์ชุมชนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านอีกทั้งการที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสพักแรมแบบ Home stay ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่ไปเยือนมากขึ้นรวมทั้งมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและวิถีวัฒนธรรมซึ่งกันและกันคือ เจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน ถือว่าเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง แม้ในขั้นเริ่มต้นทำโครงการวิจัยในช่วงแรกทีมวิจัยยอมรับว่าในเบื้องต้นทุกคนพบปัญหาและอุปสรรคหลายประการได้แก่

1. ทีมวิจัยแต่ละคนขาดความมั่นใจในตัวเองต่อเรื่องการทำงานวิจัย
2. เวลาของแต่ละคนในการทำงานเพราะแต่ละคนมีอาชีพทำสวนเป็นหลัก ซึ่งบางช่วงนั้นไม่สามารถหาเวลา หรือปล่อยงานในไร่มาได้จริงๆ เนื่องจากปลูกพืชล้มลุกอายุสั้นที่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิด
3. ทีมวิจัยยังขาดทิศทางในการทำงานเพราะงานลักษณะนี้ในพื้นที่เขตนี้นั้นเพิ่ม ไม่เคยมีมาก่อนเราจึงไม่รู้ว่าจะยึดหลักอะไรและจะทำอย่างไรจึงจะถูกต้องและเหมาะสมที่สุด
4. แต่ละคนไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการทำงานวิจัย หรือการบันทึกข้อมูลมาก่อนทำให้บางครั้งเมื่อไปสัมภาษณ์หรือตั้งเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนในชุมชนมาแล้วก็บันทึกข้อมูลไม่รอบด้าน ไม่ครบถ้วน ต้องไปตามเก็บประเด็นที่หลังอีก

บทเรียนที่ทีมวิจัยชุมชนได้รับในระหว่างพัฒนาโจทย์วิจัย

1. ระหว่างการพัฒนาโครงการ ทีมวิจัยได้รับประสบการณ์ในเรื่องของการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนเพื่อหาประเด็นที่สนใจร่วมกัน(การหาโจทย์วิจัย)
2. ได้รู้จักกระบวนการทำงานเป็นทีม เพราะต้องมานั่งคุยกันบ่อยมากในเรื่องต่างๆ รวมไปถึงการวางแผนการเขียนโครงการ
3. ได้รู้จักกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานนี้ในการทำงานกับชาวบ้าน รวมไปถึงได้เรียนรู้เรื่องการเขียนโครงการด้วยตัวเองตามแนวทางที่ทีมเพื่อนร่วมงานถนัดไม่ใช่เป็นโครงการของอำเภอหรือหมู่บ้านที่มีคำสั่งมาแล้วให้เราไปร่วมฟังเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการเริ่มคิดร่วมกันตั้งแต่เริ่มกระบวนการ โดยมีพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาแนะนำ
4. ได้รู้จักกับเพื่อนทีมวิจัยชุมชนอื่นๆ ที่ทำงานคล้ายๆ กัน อีกทั้งยังได้เรียนรู้โจทย์หรือประเด็นที่เพื่อนเหล่านั้นสนใจและจะทำการศึกษากันด้วยในเวทีที่พี่เลี้ยง (node) จัดขึ้นให้กับทีมชุมชนที่เสนอโครงการทั้งในระดับพื้นที่จังหวัดเดียวกันและต่างพื้นที่ด้วย

บทเรียนที่ทีมวิจัยได้รับระหว่างทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. รู้จักการแบ่งงานกันทำเพื่อให้ได้งานออกมาทันเวลา เช่น เรื่องของการประสานงานกับคนในชุมชน สมาชิกทีมวิจัยรู้จักกับใครที่ไหนก็ไปพูดคุยทำความเข้าใจกับกลุ่มคนที่ตัวเองรู้จัก หรือการช่วยกันหาข้อมูลว่ามีผู้อาวุโสที่ไหนจะเป็นคนให้ข้อมูลได้บ้างก็แบ่งกันไปหา หรือเรื่องของการหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ว่าจะต้องไปหาที่ไหน อย่างไรจะหาข้อมูลอะไรบ้างซึ่งปกติแล้วทีมวิจัยแต่ละคนแทบจะไม่เคยคิดถึงเรื่องเหล่านี้ด้วยซ้ำไป
2. ได้เรียนรู้เรื่องการประสานงานกับคนหรือหน่วยงานในท้องถิ่นอื่นๆ เช่น โรงเรียน อบต. ซึ่งบางแห่งก็ให้ความร่วมมือดี บางแห่งบางหน่วยงานก็ยังยึดติดกับระบบมาก เช่นจะเชิญประชุมหรือเชิญไปดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ก็ต้องทำหนังสือไปให้ ทำให้บางครั้งทีมวิจัยก็ลดขั้นตอน ความยุ่งยากตรงนั้นไปโดยพล่อยๆไป
3. ได้เรียนรู้เรื่องการทำงานเป็นระบบมากขึ้น เพราะจะทำอะไรแต่ละกิจกรรมทั้งทีมวิจัยต้องมานั่งคุย นั่งวางแผนงานร่วมกัน และเมื่อทำงานเสร็จแล้วก็ต้องมานั่งสรุปงานกันว่ากิจกรรมที่ทำต่างๆ นั้นได้ผลตามที่ตั้งไว้หรือไม่
4. ได้เรียนรู้ประสบการณ์ด้านอื่นๆ ที่สามารถนำมาปรับปรุงใช้กับชุมชนได้ เช่นในการไปดูงานก็ได้ไปเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชาวบ้านทุกคนในชุมชนร่วมมือกันอย่างจริงจังเข้มแข็ง

5. ได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการโครงการ ทั้งเรื่องคน กิจกรรม เรื่องเวลา และที่สำคัญรู้จักการบริหารจัดการงบประมาณที่ต้องมีระบบการเบิกจ่ายที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาประการหนึ่งของทีมงานเพราะไม่เคยชินกับการบริหารเช่นนี้มาก่อนรวมไปถึงการทำบัญชีทั้งโครงการที่ต้องมานั่งทำกันเองทั้งหมดตั้งแต่เริ่มจนจบโครงการ

บทเรียนที่ได้จากการทำงานกับชุมชน

1. ชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจในสิ่งที่ทีมวิจัยตั้งใจทำ ส่วนใหญ่คิดว่าทีมวิจัยต้องการจะทำการท่องเที่ยว ทำบริษัททัวร์เอง ทำให้ความร่วมมือยังไม่มากเท่าที่ควร

2. ทีมวิจัยได้เห็นว่าเมื่อได้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชน ทำให้คนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านของเนินเพิ่มหันมาสนใจประวัติศาสตร์ของบ้านตัวเองมากขึ้นเห็นได้จากการพูดคุยเรื่องนี้กันมากขึ้นในหมู่บ้านกันเองหรือแม้แต่อาจารย์ในโรงเรียนมัธยมของอำเภอนครไทย ก็ยังให้ความสนใจมาติดต่อข้อมูลที่ทีมวิจัยทำขึ้นเพื่อจะนำไปสอนเด็กเป็นหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

3. ชุมชนส่วนหนึ่งมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มในแง่ลบเพราะที่ผ่านมาการดำเนินการลักษณะของกลุ่มในชุมชนนี้ไม่ประสบความสำเร็จ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมักจะตกอยู่กับผู้ก่อตั้งหรือผู้ที่ป็นผู้นำแต่เพียงผู้เดียว ในเบื้องต้นจึงเป็นการยากที่ทีมวิจัยจะทำการจัดตั้งกลุ่มหรือการทำงานในรูปแบบของการใช้คำว่าชุมชนมาเป็นผู้ทำงาน

4. คนในชุมชนหลายส่วนหันมาให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวมากขึ้น แม้ว่าจะยังเข้าใจไม่ถูกต้องนักก็ตามแต่ก็เป็นมิติใหม่อันจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จที่ถูกต้องต่อประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้นในอนาคต

ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้เชิงเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมพัฒนา CBT

บทบาทของชุมชน	บทบาทของหน่วยงานภาคี
1. เจ้าของพื้นที่ ร่วมดูแลทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว	1. สนับสนุนวิทยากรให้ความรู้และร่วมเป็นพี่ที่ปรึกษา
2. ร่วมสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและให้บริการข้อมูลสาระความรู้แหล่งท่องเที่ยว	2. สร้างระบบพี่เลี้ยงในการสนับสนุนจัดการท่องเที่ยวด้วยชุมชนเอง
3. ร่วมวางระบบบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว	3. ประสานงานร่วมกับภาคีอื่นๆ
4. ร่วมกำหนดกฎข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว	4. พัฒนาฝึกอบรมในชุมชนและสร้างกลุ่มอาชีพ

5. สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยว/สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน 6. อำนาจความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว บทบาทของชุมชน	การท่องเที่ยว 5. สนับสนุนสถานที่ในการจัดกิจกรรมและสื่อความเข้าใจกับหน่วยงาน บทบาทของหน่วยงานภาคี
7. ร่วมพัฒนา-รักษา-ฟื้นฟู-ดูแลจัดการ จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว	6. ร่วมกันสร้างกฎกติกาและจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยบูรณาการสู่แผนงานองค์กร/หน่วยงานเพื่อสนับสนุนงบประมาณ 7. จัดช่องทางการประชาสัมพันธ์และพัฒนาระบบการตลาด

ทิววิสัยชุมชนมีความคาดหวังประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นดังนี้

ผลดีกับชุมชนที่ร่วมกระบวนการพัฒนา ท่องเที่ยวเนิ่นเพิ่ม	ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเมือง ชุมชน ประเทศชาติ
1. ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ฐานทรัพยากรอาหาร ประวัติศาสตร์ชุมชน และพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น 2. ส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น 3. เชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชน อาจารย์ นักศึกษาและภาคี 4. เกิดคุณค่าต่อการสร้างศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชน 5. เกิดพลังต่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและชุมชน มีความพร้อมที่จะรับมือกับสิ่งที่จะเข้ามาและสามารถสื่อสารสังคม เกิดพลังการเกาะเกี่ยวภาคี พลังการสืบทอดและขับเคลื่อน 6. เกิดความสุขทางจิตวิญญาณและปัญญา สุขจากการเรียนรู้และภูมิใจในรากเหง้า สุขที่มีธรรมชาติระบบนิเวศ และแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ สุขของการมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เท่าเทียม เกื้อกูลและแบ่งปันได้เพื่อน ได้กลุ่ม	1. ได้ทางเลือกของการพัฒนาท่องเที่ยวที่ประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ธรรมชาติ 2. ได้รูปแบบการท่องเที่ยวช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ รวมถึงวิถีถิ่น 3. เพิ่มรายได้ให้กับอุทยาน จังหวัด ตำบล และสร้างงานให้กับคนในท้องถิ่น สร้างคุณค่าและศักยภาพของการพึ่งตนเอง 4. เพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเดินทางเข้าเมืองมากขึ้น 5. ได้รูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับเมืองพิษณุโลกในการเป็นจุดหมายปลายทางที่มีความงดงามอุดมสมบูรณ์ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ วิถีถิ่นที่หลากหลาย

ผลดีกับชุมชนที่ร่วมกระบวนการพัฒนา ท่องเที่ยวเนินเพิ่ม	ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเมือง ชุมชน ประเทศชาติ
ได้เครือข่าย สุขที่ได้รับการยอมรับ สุขที่พบทางเลือก ใหม่ในการประกอบอาชีพ	6. ทุกชีวิตของผู้มาเยือนที่ผ่านกระบวนการจัดการ ของกลุ่มท่องเที่ยวเนินเพิ่มจะได้พลัง คุณค่าและ ความสุขกลับบ้าน สำหรับเป็นทุนทางใจที่จะสู้กับ ชีวิตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. การสร้างทีมวิจัยทุกคนต้องมีเป้าหมายร่วมกันที่จะดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
2. การทำงานในชุมชนต้องศึกษาชุมชนให้พร้อมก่อน
3. กระบวนการที่ใช้ในการวิจัย เช่น การจัดเวทีในพื้นที่คนเข้าร่วมน้อยเพราะไม่มีเวลา
จึงควรใช้เวทีหมู่บ้านและร้านน้ำชาเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยน
4. การมีพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานควรหนุนเสริมและติดตามโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง
ประสานองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความร่วมมือจะส่งผลดีต่อผลผลิตของโครงการ
วิจัยชุมชน

บทส่งท้าย

การพัฒนา CBT ของเครือข่ายท่องเที่ยวเนินเพิ่ม แม้จะจบลงตามกระบวนการงานวิจัย
เพื่อท้องถิ่น แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเนินเพิ่ม เพิ่งจะเริ่มต้น หากจะพัฒนาต่อไปให้ยั่งยืนต่อเนื่อง
ทีมวิจัยขอแนะนำเสนอตัวแปรสำคัญที่ต้องพัฒนาเร่งด่วนเป็นเบื้องต้น สำหรับผู้เกี่ยวข้องในการบริหาร
จัดการและพัฒนาซึ่งแบ่งเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวและเสริมสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความ
โดดเด่นของทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เริ่มต้นจากงานฟื้นฟู บูรณะ ปรับปรุงสิ่งก่อสร้างบริเวณสถานที่
ทางประวัติศาสตร์การสู้รบ เช่น โรงเรียนการเมือง สำนักอานาจารย์ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์
พร้อมที่มักคุเทศก์จะสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้สึกรักศรัทธา มิใช่เพียงการขาย
ซากสถานที่เก่าแก่เท่านั้น ต้องยกระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้เต็มศักยภาพ
2. สร้าง Local Guide ให้เข้มข้นในการสื่อความหมายอย่างมีคุณภาพ ปฏิบัติตัวเพื่อเพิ่ม
คุณค่าให้กับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้สอดคล้องกับความศักดิ์สิทธิ์
ข้อ 1 (สถาบันการศึกษา ททท. และ ทท.กีฬา เป็นผู้พัฒนาและควบคุม QC)

3. ชุมชน+อุทยานฯ+สถาบันการศึกษา+สกว.+จังหวัด ร่วมสำรวจเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ พัฒนาระบบฐานข้อมูล และจัดกระทำข้อมูลที่สามารถได้เป็นรูปแบบที่จะใช้เผยแพร่ และเป็นแนวทางให้ Local Guide ใช้สื่อความหมาย
4. นำข้อมูลทางการท่องเที่ยวที่สำรวจได้มาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพิ่มขึ้น พร้อมสร้างเรื่องราวสีสันที่สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามของพื้นที่ได้แก่ ดอกไม้ พรรณไม้ หลากชนิด ความมหัศจรรย์ ความยิ่งใหญ่ และพลังของธรรมชาติ รวมถึงความประณีตบรรจงของ ภูมิปัญญา วิถีถิ่น และการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์ในท้องถิ่นชุมชน จนสร้างความประทับใจแก่ ผู้มาเยือนเพื่อนำไปบอกเล่าปากต่อปากเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก โดยทั่วไปได้
5. ร่วมพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว รวมถึงพัฒนาเส้นทางคมนาคมในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้สามารถเชื่อมโยงภายในกลุ่มพื้นที่ได้อย่าง สะดวกปลอดภัย สอดคล้องกับบริบทของชนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ออกแบบไว้
6. สร้างความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของความร่วมมือระหว่างชุมชน อุทยานฯ และภาคีเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเพิ่มเติม อย่างเข้มแข็ง
7. ร่วมวางกลยุทธ์เชิงรุกโดยการพัฒนาปัจจัยที่จะช่วยเสริมสร้างความสามารถแข่งขัน ในระยะยาว อาทิ การพัฒนาบุคลากร การสร้างนวัตกรรมการปรับปรุงประสิทธิภาพด้านเทคโนโลยี และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น
8. สนับสนุน ส่งเสริมให้ชุมชนและท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว
9. ส่งเสริมกิจกรรม Home stay และการท่องเที่ยว Long stay การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สูง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน รวมถึงส่งเสริมการลงทุนธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ
10. จัดตั้ง Marketing Unit เพื่อประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวเพิ่มเติมใน มิติใหม่ และพัฒนาระบบข้อมูลพื้นฐาน
11. จัดทำเครื่องมือในการติดตามประเมินผลใช้เครื่องมือเชิงระบบและเครื่องมือเชิงสังคม

เครื่องมือเชิงระบบ

เครื่องมือเชิงสังคม

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. 2532. “การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน” การศึกษากับการพัฒนาชนบท

ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรพิพม์จำกัด

กรมป่าไม้. รายงานสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าไปในอุทยานแห่งชาติต่าง ๆ ตั้งแต่ปีงบประมาณ

2534 - 2543 กรุงเทพมหานคร 2544.

-----, รายงานสถิติการเข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเลประจำปีงบประมาณ 2544

(ตุลาคม 2543 – 2544) กรุงเทพมหานคร 2545.

-----มปพ. ร่างนโยบายและแผนการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2545 – 2549.

กรุงเทพมหานคร.

กองพัฒนา มปพ. รายงานสรุปจำนวนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สนับสนุนงบประมาณ

(หมวดงบประมาณปกติ) ระหว่างปีงบประมาณ 2530 – 2544 การท่องเที่ยวแห่ง

ประเทศไทย.

กองวางแผนโครงการ. การแบ่งประเภทแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลแก้ไขครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวแห่ง

ประเทศไทย 2545.

-----มปพ. หลักเกณฑ์การพิจารณาให้การสนับสนุนงบประมาณโครงการพัฒนาและอนุรักษ์

แหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.

กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540.

-----, โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์

(เชียงใหม่). โครงการศึกษาวิจัยการจัดการทรัพยากรมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2541.

-----, แผนงานเงินกู้เพื่อการท่องเที่ยวและส่งเสริมการจ้างงานภายใต้โครงการลงทุนเพื่อ

สังคม (Social Investment Project : SIP) กรุงเทพมหานคร 2542.

-----, โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติในช่วง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549).

กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2540.

-----, แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร 2544.

-----, แผนงานและโครงการพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการสนับสนุนงบประมาณ

ประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจ สำหรับปีงบประมาณ 2545. กรุงเทพมหานคร 2545.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540. แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงมโหรีและปัญหาวิกฤต. เอกสาร

ประกอบการวางแผนการท่องเที่ยว เล่มที่ 8. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

-----, 2540. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

-----, 2540. “ภาพรวมของการพัฒนาขององค์กรชุมชนองค์กรชุมชนกลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม” กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : บริษัท แปลนพรีนซ์ตั้ง.

ชิต นิลพานิช. 2527. “สภาพตลกับมีส่วนร่วมของประชาชน : นโยบายและกลวิธี”.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

ปวิณา ปุณศรี แนะนำโครงการไม้ผลเมืองหนาว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน

กรุงเทพมหานคร

พจนา สวนศรี. 2546. สรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ม.ป.ท. : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. (เอกสารอัดสำเนา).

อकिन รพีพัฒน์, ชัยนัฏ วรธนะภูติ, อมรา พงศาพิชญ์ และ อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ). 2537.

คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สำนักงานภาค). 2546. การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สินธุ์ สโรบล. 2545. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการจัดการทรัพยากรเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน. :

จดหมายข่าว “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” สกว.สำนักงานภาค. ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2549.

อวารณ โอภาสพัฒนกิจ. 2541. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาภาคเหนือ.

เชียงใหม่ : คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โอฬาร ตันทวีรุฬห์ การปลูกพลับ วารสารส่งเสริมการเกษตร 2520 เอกสารวิชาการ งานศึกษาไม้ผลสำนักงานโครงการเกษตรที่สูง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

ภาพกิจกรรม การปรับความคิดร่วมกันก่อนอนุมัติโครงการ

ภาพกิจกรรม ประชุมสร้างความเข้าใจเรื่อง CBR และ CBT

ภาพกิจกรรม การเก็บข้อมูลชุมชนบ้านห้วยตีนตั่ง หมู่ที่ 1 ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ภาพกิจกรรม เก็บข้อมูลชุมชน หมู่ที่ 15 ต. เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ภาพกิจกรรม การเก็บข้อมูลชุมชน หมู่ที่ 16 ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ภาพกิจกรรม การเก็บข้อมูลชุมชน หมู่ที่ 17 ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ภาพกิจกรรมประชุมทีมวิจัยเนินเพิ่มพัฒนางาน CBT

ภาพกิจกรรม ประชุมเตรียมงานศึกษาฐานชุมชนต้นแบบ

ภาพกิจกรรม งานชุมชนต้นแบบ

ภาพกิจกรรม อบรมปรับฐานคิดการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

ภาพกิจกรรม ทดลองเส้นทางนำเที่ยว

ภาพกิจกรรม ทดลองเส้นทางนำเที่ยว

ภาพถ่ายกิจกรรมการอบรมสื่อความหมาย

